This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het "watermerk" van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

MERKWAARDIGE KASTEELEN

IN

NEDERLAND.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS.

Banier-Kaart.

I.

W.J.Hofdijk fecit.

Steendr. v. P.W.M. Trap.

MERKWAARDIGE KASTEELEN

IN

NEDERLAND.

DOOR

Mr J. VAN LENNEP en W. J. HOFDIJK.

I.

KASTEEL VAN BREDERODE.

AMSTERDAM, G. W. TIELKEMEIJER.

1854.

S G

LENOX LIBRARY
NEW YORK

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

VOORBERICHT.

» *Een volk, dat geen prijs op zijne oudheden stelt, bezit nog geen volledig ontwikkeld nationaal gevoel. Even als men in familiën zekere gehechtheid aan voorwerpen ziet, die van vaderen tot kinderen gedurende eene lange reeks van jaren zijn overgegaan, zoo moet men ook in de groote volksfamilië op al dat gene prijs stellen, wat onze geschiedenis helpt vormen —" zoo sprak dezer dagen een onzer vlijtigste oudheidvorschers; en te recht.*

Het middel nu, om een volk op zijne oudheden prijs te doen stellen, is: het die in een behaaglijken vorm voor te stellen en genietbaar te maken.

En hiertoe by te dragen, daaraan meê te werken, was het streven der schrijvers, by het samenstellen der volgende bladen.

Even als de Duitsche dichter SCHWAB, *stelden zy zich ten doel, om met kritiek en historische trouw de geschiedenis der merkwaardigste kasteelen van hun vaderland te verhalen: » deren Oertlichkeiten zu » schildern, die Begebenheiten, die sich auf denselben, oder in Beziehung auf sie in der Umgegend zugetragen, so wie die Schicksale » berühmter Besitser zu melden, Sagen, Legenden, kurz möglicher » weise Alles, zu berücksichtigen, was einem solchen Gemälde Leben und Interesse geben kan."*

Zy hebben daarby getracht het verledene helder voor oogen te stellen,- zoo mooglijk van misslagen te zuiveren, en in volledigheid te doen winnen. Niet altoos heeft het hun echter, ondanks onvermoeide studie en nasporing, mogen gelukken het juiste spoor te kunnen vinden op een weg, door het stof van zoo vele eeuwen overdekt. In dat geval volgden zy den gids, dien zy het best meenden te moeten vertrouwen, maar wandelden dan toch nog altoos met omzichtigheid voort.

Opmerkingen, hun onder de voortzetting huns arbeids toegezonden, hebben van de warme belangstelling doen blijken, waarmede hun werk is ontfangen, en zy hebben er met erkentelijkheid gebruik van gemaakt; eene enkele bleef nog verzuimd, en de herstelling daarvan is hier aan hare plaats: — De naam der Friesche Hoplieden, die in 1482 *op het kasteel te* Egmond *gevangen werden gezet, was niet, zooals* NIDEK *en anderen opgeven,* WYBE JARICHS *of* SCHARNE WYBE, *maar* WYBE JARICHS JELCAMA *en* HOMME LIEUWES JUCAMA; *terwijl* SCHARNE *(of liever* SCERNE: *geschoren)* WYBE, *de bynaam was van* WYBE SJOERTS SIRTEMA VAN GROVESTINS.

De herhaalde aansporing van verschillende kanten, om aan het bepaalde getal kasteelen eene grootere uitbreiding te geven, is met niet weinig genoegen ontfangen. Eene tweede serie, onafhankelijk van de eerste, zal daarom onmiddellijk op deze volgen.

AMSTERDAM,
1 *Mei* 1854.

J. VAN LENNEP.
W. J. HOFDIJK.

INLEIDING.

I.

HET ONTSTAAN DER BURCHTEN EN KASTEELEN IN ONZE GEWESTEN.

De Germaansche stammen, die naar den ouden Nederlandschen bodem afzakten, zich op de heuvelige heide, over de met wildernissen bedekte en met poelen en wateren doorbroken vlakten verspreidden, kenden geene andere dan houten woningen, van een eenvoudig samenstel.

Gewoon, zich by voorkeur in de vrije lucht te bewegen, bezigden zy hunne huizen voor weinig meer dan bergplaatsen en slaapsteden, of ontschuilden er de strengste guurheid des weders; en mochten zy in den oorlog hunne legers ook al eens met een aarden wal omheinen — van eigentlijk versterkte plaatsen vindt men in 't algemeen by hen geene melding gemaakt.

Toen evenwel de ruwe Germaansche dapperheid voor de ontwikkelde Romeinsche krijgskunst moest zwichten, ontstonden in ons vaderland de eerste kasteelen: alom verrezen de sterkten der overwinnaars tot dekking der grenzen, of tot bedwang van het land; en de landzaat zag met verwondering de hechte gebouwen oprijzen, waarin de kohorten hun verblijf opsloegen, en waaruit zy het omringend oord beheerschten.

Zoo vinden wy langs den zoom der rivieren de burchten, die den grondslag legden tot *Nymegen*, *Utrecht*, *Alfen*, *Hervelt* en *Doesburg;* ook het huis te *Britten* en de burcht op *Texel;* en in de nabyheid der zee, aan den linker oever van het *Flie*, het kasteel *Flevum*, waarin OLLENNIUS de wraak der getergde Friezen ontvlood.

Het huis te *Britten*, of *Brittenburcht*, eenige honderd schreden noordwaart van *Katwijk aan zee*, werd sedert door de zee verzwolgen. In 1552 bracht een buitengewone eb de grondslagen, toenmaals nog 2.5 ellen hoog, weder bloot. Het bleek van eene vierhoekige gedaante, met wanden, door torenvormige uitstekken gesterkt, van gelijke dikte, ieder ter lengte van ruim 76 ellen; het geheele vierkant besloeg een omtrek van 305 ellen.

Voor eenige jaren bestond ook nog in *Belgie* het overblijfsel van een Romeinsch kasteel door CEZAR gesticht, dat mede een duidelijk denkbeeld van dien ouden bouwstijl geven kon. Het lag in de nabyheid van *Nieuwpoort*, op den oever van de rivier de *Yzer*, en was ter bescherming der zeehaven (*Portus-Isera*) gebouwd. Later werd het de *IJzeren steen* genoemd, en Graaf BOUDEWIJN, die in 879 overleed, werd hier geboren. Dit kasteel was evenzeer van eene vierkante gedaante, van steen opgemetseld, en spitsgewijze overdekt; op eenen heuvel gelegen, en van wallen omringd, werd het door houten stormpalen verdedigd.

By de groote volksverhuizingen in de 4e en 5e eeuwen, en het daaruit volgend terugdringen der Romeinen, werden deze burchten òf verwoest, òf door de nieuw aangekomene stammen in bezit genomen, en naar hunne behoefte volgens eigen bouwtrant hersteld en vernieuwd.

In de dagen van het leenstelsel, sedert KAREL den Groote, was het den leenman verboden, zonder verlof van zijnen leenheer een kasteel te bouwen; want schoon reeds KLODWIG en zijne opvolgers hun gewoon verblijf hielden in dergelijke sterkten, werden ze echter meer als verdedigingsplaatsen tegen den vijand,

dan als huizingen beschouwd, en konden gevaarlijk worden, wanneer de leenhouder zich tegen zijnen opperheer ging verzetten. By het klimmen van het gezach der Graven evenwel, eigenden deze zich ook het recht tot het geven van dit verlof aan hunne Edelen toe, terwijl zy, waar er noodzakelijkheid bestond, zelf de bouwlieden aan het werk stelden, zonder zich in 't allerminst om den Keizer te bekommeren. Zoo deed Graaf WILLEM de tweede, ter verdediging tegen de West-Friezen, het kasteel *Torenburcht* oprichten, en dat van *Heemskerck* met een zwaar rondeel versterken, het eerste op de uiterste grens, het laatste in het hart van *Kennemerland*. Graaf FLORIS de vijfde stichtte in de nabyheid van het eerstgenoemde nog *Middelburcht* en *Nyenburcht*, beide aan den ingang en tot bedwang van *West-Friesland*-zelf. Maar toen zijn neef FLORIS van AVENNES zonder zijne voorkennis een kasteel te *Arnemuyden* had doen bouwen, vond hy daarin zooveel krenking van zijn gezach, dat hy hem ten lande uitwees.

In het algemeen schijnen echter de groote Leenheeren niet karig met hun verlof te zijn geweest; want in de middel-eeuwen vinden wy alom het land met de sterkten der Edelen overdekt, en vele dorpen waren aanvankelijk weinig meer dan eene verzameling van de woningen der leenmannen en slaven, rondom het kasteel van hunnen Heer. Alleen in het noordelijk gedeelte van het Graafschap *Holland*, telde men tegen de veertiende eeuw ruim 20 dezer kasteelen, van minder of meerder omvang en sterkte, naarmate van het vermogen en aanzien hunner bezitters.

Men moet daarby evenwel in aanmerking nemen, dat de verwoestende invallen der roofgierige Noormannen, gedurende de negende en tiende eeuwen, op vele plaatsen het oprichten van nieuwe burchten noodzakelijk maakten, en waarschijnlijk hier en daar menige hoeve van den welgezeten Edeling in een versterkt gebouw veranderen deden.

Het grootste gedeelte dezer trotsche adelijke verblijven is echter vroeger en later, hetzij door binnenlandsche twisten en

burger-oorlogen, hetzij door den inval van vreemden, vernield. Reeds in 1204, by den opvolgingskrijg tusschen WILLEM van HOLLAND en LODEWIJK van LOON, ging het slot van AELBRECHT BANJAERT, noord-west-waart achter *Beverwyck*, in vlammen op, en werd niet weder herbouwd; een gelijk lot trof het kasteel *Haerlem*, zuid-oostelijk van *Heemskerck*, in 1268, tijdens den inval van GIJSBRECHT den Verrader, aan het hoofd zijner Aemstellanders en der oproerige Kennemaren. *Puttensteyn*, tusschen *Oldenbroeck* en *Wesop*, werd in 1375 ten gronde toe geslecht, tot straf voor het verzet van Heer HERBARN van PUTTEN tegen zijn leenheer den Bisschop van *Utrecht*, AERNOUT van HOORN. Het slot van *Heusden* werd in 1680 door den bliksem vernield; en op deze en dergelijke wijze, waarby men vooral ook het allengs verleggen der Edelen van hunne woonplaatsen naar de in welvaart en aanzien toenemende steden rekenen kan, verdwenen byna alle kasteelen van onzen bodem.

Niet één heeft zijne oorspronkelijke gedaante behouden; slechts enkelen, als die van *Doornwerth, Zuylen*, en *Haemstede*, en de huizen *Ilpensteyn* en *Assumburcht*, schoon door vernieuwing in de 17e of 18e eeuw minder of meer (en dikwijls sterk!) misvormd, bleven bestaan; van sommigen, gelijk die van *ter Haer*, *IJsselsteyn*, *Toutenburch*, *Teylingen* en *Brederode*, verheft zich nog hier en elders de begroeide en verweêrde bouwval uit de geheel of ten deele gedempte gracht, en van anderen, byv. den *Banjaert*, en het huis te *Boeckel*, weet men niet eens met zekerheid de plaats aan te wijzen, waar zy eenmaal hunne hechte muren zoo trotsch verhieven.

II.

DE GEDAANTE EN GESTELDHEID DER BURCHTEN EN KASTEELEN IN HET ALGEMEEN.

Niet al aanstonds werden deze verblijfplaatsen der Edelen allen van steen gebouwd. De vrije landbezitters, uit wie zich voor een gedeelte allengs de Adel ontwikkelde, woonden (ook nog lang nadat de Romeinen reeds hunne steenen sterkten hadden gesticht) op hunne voornaamste hoeven meestal in houten woningen, wier vorm waarschijnlijk niet ongelijk zal geweest zijn aan het verblijf van ETTEL (ATTILA), waarvan de Gezant des Griekschen Keizers THEODOSIUS, in 449, de volgende beschrijving geeft:

»Op eenen heuvel was het huis van ETTEL, veel hooger en met meer smaak gebouwd dan de andere huizen die onder zijne heerschappij stonden. Dit huis was samengesteld uit schoone, glanzige planken, en omringd van een houten hek, niet tot verdediging, maar alleen tot verciering der woonplaats dienende. Het naast daaraanvolgende huis was dat van ONEGEES, mede omringd van een vercierd hek, maar niet zoo hoog, noch van een toren voorzien, gelijk dat van ETTEL. In den omtrek van deze woning waren nog vele anderen, deels van hout getimmerd en met loofwerk getooid, deels uit rechtstaande binten samengesteld, zonder loofwerk; met de schaaf geglad, en doorvlochten van ander houtwerk, op de draaibank vercierd. De uit den grond oploopende bogen, die deze binten by een gaderden, waren niet zonder regelmatigheid geplaatst."

Deze houten woningen werden gewis niet terstond door steenen vervangen: by den grooten rijkdom aan wouden in ons land, is het zeer waarschijnlijk dat men vroeger zoowel kasteelen van hout bouwde, als Graaf DIEDERYK er het *Egmonder* klooster van deed timmeren. Ter bevestiging hiervan vindt men zelfs nog in

de veertiende eeuw een voorbeeld in het slot te *Eerden*, dat voor het grootste gedeelte van hout werd opgehaald.

De eerste steenen burchten waren van eenvoudigen bouwtrant. Het zwaar en stevig muurwerk bestond uit ruw bewerkte steenen, samengemetseld in eene soort van cement, dat, zoodra het gedroogd was, nog harder werd dan de steen-zelf.

By gemis van rotsen en bergkruinen, die reeds als natuurlijke sterkten het bestijgen en overrompelen moeielijk maakten, werden in deze gewesten de kasteelen steeds met eene breede en diepe gracht omringd, en somtijds, zoo als die van *Egmond*, *Brederode*, en *Haemstede*, van eene tweede doorslingerd.

Over de buitenste gracht voerde eene brug (minder algemeen van steen, meestal van hout, en tot ophalen geschikt) tot de voorpoort, die by de kasteelen hier te lande doorgaands in een zwaren vierkanten toren gemetseld, en zeldzamer als de naauwe doorgang tusschen twee andere torens voorkomt. Ter verdediging van den ingang werden zware houten deuren gebezigd, met ijzeren spijkers bedekt, of met platen van het zelfde metaal bekleed. Gewoonlijk waren er twee deuren, een aan den uit- en een aan den ingang. Somtijds bestonden er ook valdeuren: zwaar ijzer hekwerk of schotbalken, uit eene bovenzaal langs sponningen in den muur neërgelaten.

Steenen bruggen werden vaak door torens beschermd, gelijk die van het slot der HAEMSTEDEN. Het dek der houten valbruggen, waarvan de wip door een gleuf in den muur naar binnen kon worden gehaald, kon mede dienen als ter versterking der deur. Ook by enkele zijtorens vond men, aan eene hulppoort, soms nog smalle bruggen, alleen geschikt om een enkel persoon toe te laten. Er zijn ook voorbeelden, dat het smalle hulppoortjen onmiddelijk naast de voorpoort werd gebouwd.

Door de voorpoort kwam men op het neder- of buitenhof, ook wel voorhof of voorplein genoemd, een zandig, of misschien soms beschelpt plein, geschikt voor wapenoefeningen en uitspannings-spelen der burchtzaten. Dit buitenhof werd in

de vroegste tijden versterkt door eene aarden borstwering, omringd van houten stormpalen, of dichte doornhagen, langs den zoom der gracht; later evenwel meestal door een zwaren steenen muur, van kanteelen en schietgaten en inwendig van een omgang voorzien, en gewoonlijk door rondeelen, of door zware vierkante en ronde torens bestreken, die, boven de muren verheven en met spitse kappen gedekt, als zoovele kleine sterkten waren, van waar een klein getal ingenoten een groot aantal bespringers met goed gevolg weerstand kon bieden. Binnen dezen ringmuur vond men op het voorhof den vuilnis- en regenbak, of den waterput; de hokken der honden, en, wanneer de ruimte niet te beperkt was, den paardenstal en eenige woningen, voor magazijnen of verblijf van lagere burchtzaten bestemd. Ook bouwde men hier dikwijls de kapel, wanneer in een der torens daarvoor geen plaats gevonden werd. Al deze gebouwen waren zooveel mogelijk buiten het bereik der vijandlijke pijlen geplaatst.

Was het slot van eene binnengracht voorzien, dan verleende een tweede brug nu den toegang tot het binnen- of opperhof, waar men het eigenlijk kasteel: de hoofd- of zoogenaamde slottoren, vond: een groot en zwaar gevaarte, meestal van eene vierkante gedaante, met gekanteelden muur en spitse kap, van eenige andere gebouwen in mindere of meerdere uitgestrektheid omringd.

Deze hoofdtoren was het eigenlijk verblijf van den Burchtheer. De lage verdiepingen, alleen door de naauwe schietgaten flaauw en schemerend verlicht, dienden tot voorraadplaatsen, dikwijls ook tot bakhuis, waar dan de oven gemetseld was; gewoonlijk ook voor gevangenis, waar de lucht niet dan door naauwe kokers, soms nog elboogsgewijze gevormd, toegang vond, waarschijnlijk om het ontvluchten onmooglijk te maken. De hoogere vertrekken werden door den bezitter met de zijnen ingenomen. Waren de lage gewelven byna geheel in vochte duisternis gedompeld; boden de naakte wanden van de vertrekken der dienstbaren, spaarzaam verlicht, met hun

onaanzienlijk en luttel huisraad slechts weinig aanlokkelijks — hier in de vertrekken van den Burchtheer bevond zich alles, wat de weelde dier dagen begeerlijks mocht aanbieden, en door een onzer in de oudheid ervaren schrijvers aldus in 't kort wordt opgesomd: gladhouten vloeren *); rijke en met goud doorwerkte behangseltapijten; metalen of kristallen spiegels en kroonen; gouden, zilveren of kunstig ingelegde tafels; gebeeldhouwde stoelen en rustbanken, met gevulde zijden zittingen; fraaie ledikanten met cierlijke behangsels; donzen bedden; dekens van kostbaar bont; gekleurde lakens en cierlijk bewerkte, zachte hoofdkussens in de slaapzalen; gouden en zilveren vaatwerk; messen, lepels, enz. van de zelfde metalen; tafelkleeden (ammelaken geheeten), van fijn damast in de eetzalen, enz. Deze vertrekken waren byna allen van groote schoorsteenen of schouwen voorzien, van kegelvormige gedaante, en rustende op zware, gebeeldhouwde zijstukken. De gewelven waren dikwijls met nederhangende sluitsteenen, wapenschilden, zinspreuken, of schilderwerk vercierd. De vensters, wier glazen (misschien reeds in de 12e eeuw) dikwerf beschilderd waren, stonden by de verschillende verdiepingen niet recht boven elkander, en waren byna altijd onregelmatig verdeeld, waarschijnlijk om door openingen op gelijke lijn den muur niet te verzwakken. De diepe nissen, waarin de vensters waren gevat, vormden door de ontzachlijke dikte der muren byna kleine vertrekjens, waarin ter weder zijde steenen banken waren gemetseld, die zeker met tapijtwerk en kussens werden gedekt; hier was de gewone zitplaats van het gezin, wanneer de koude hen niet dichter naar den schouw dreef.

In een der gebouwen op dit binnenhof bevond zich ook de groote zaal, waarheen men langs eenige trappen uit het plein opklom. Dit vertrek was het prachtigste van het gantsche kasteel, en werd gebezigd tot het houden van feestmalen en verga-

*) De vloer van een vertrek in het reeds gemelde kasteel van *Haerlem*, in 1850 opgegraven, bestond uit op den kant in den grond gestoken tegels, die rechtlijnige en kruisgewijze figuren vormden.

deringen van verschillenden aart. De wanden waren vercierd met wapenschilden, banieren, en veroverde zegeteekenen uit den krijg, en, in later tijd, met de afbeeldingen der Burchtheeren en hun geslacht. De hooggerugde zetel van den adelijken bezitter, met beeld- en loofwerk uitgesneden, met wapens beschilderd, en in de zitting van geborduurde kussens voorzien, had het voorkomen van een kleinen throon. De vloer was van glad gewreven of geboend hout, of met veelkleurige steenen ingelegd. In het algemeen werden de vloeren des zomers met bloemen en versch groen bestrooid; in den winter, ter plaatse waar men zat, met tapijten of bereide dierenvellen belegd.

Ook het vrouwenhuis was gewoonlijk een afzonderlijk gebouw op het binnenhof, bewoond door de Edelvrouw met hare jufferen en maagden, en waartoe geen mannelijke bezoeker, zonder uitnoodiging, den toegang had, evenmin als de vrouwen zonder een bepaald verzoek de zaal betraden. Het hoofdvertrek werd door de Burchtvrouw, en dat daarnevens door hare gezellinnen betrokken, terwijl dikwijls een derde tot gemeenschappelijken arbeid werd gebezigd.

Steenen pijpen of kokers, ter buitenzijde van de torens gemetseld, dienden in 't algemeen ter ontlasting van verschillende onreinheden.

De trappen in de torens waren altoos zeer naauw, en meestal door trechtervormig naar buiten loopende luchtgaten spaarzaam verlicht.

Sommige kasteelen, b. v. die te *Heukelum*, *Culemborch*, *Asperen* en *Heemskerck*, waren ook nog voorzien van arkel- of hoektorens: kleine torens, aan de hoeken geplaatst, gewoonlijk boven aan het gebouw, steeds voor den gevel uitspringende, en door draagsteenen ondersteund. De naam bespie-torens, dien zy ook dragen, wijst genoegzaam hun doel aan, wanneer zy niet, gelijk by de burcht der ARCKELS te *Gorinchem*, tot cieraad waren aangebracht. De spie- of kijktorens rezen voor het overige dikwijls uit het midden der hoofdgebouwen op, zooals onder

anderen by de sloten der BREDERODEN en WOERDENS plaats vond.

De hiernevens gevoegde platte grond van het kasteel van *Egmond* zal deze algemeene beschrijving het best in de byzonderheden verduidelijken.

A. Buitenste valbrug.
B. Plaats waar de paarden- en koestallen, hooi- en zaadzolders, smidswinkels en huizingen der lagere bedienden stonden.
a. Steenen brug aan de voorpoort.
C. Torens voor de wapenknechten.
D. Doorgang der poort.
E. Torens der Bevelhebbers.
F. Het voorplein.
G. Vierkante toren, met 3 kamers, voor den Schrijver, Raden, en andere hovelingen.
H. **I.** **K.** **L.** Vertrekken voor Raden en Hof bedienden.
M. Toren voor den Rentmeester en zijn gevolg.
N. Steenen brug met 3 bogen, over de binnengracht.
O. Binnengracht of binnenvijver.
P. Brug naar het binnenplein.
R. Binnenplein.
S. **T.** **U.** **V.** Vertrekken van den Graaf en zijn adelijk gevolg.
W. De groote zaal.
X. Torens van 3 verdiepingen.
Y. Negen heimelijke gemakken.
Z. De Hooge-burcht, of slottoren.
b. Buitengracht of buitenvijver, van 50 tot 79 voeten wijd.

De buitenmuren van dit kasteel waren van onderen 3 èn 5, en van boven 3 voet dik. De hooge-burcht was aan elke zijde 29 voet breed, en de muren waren 6 voet dik.

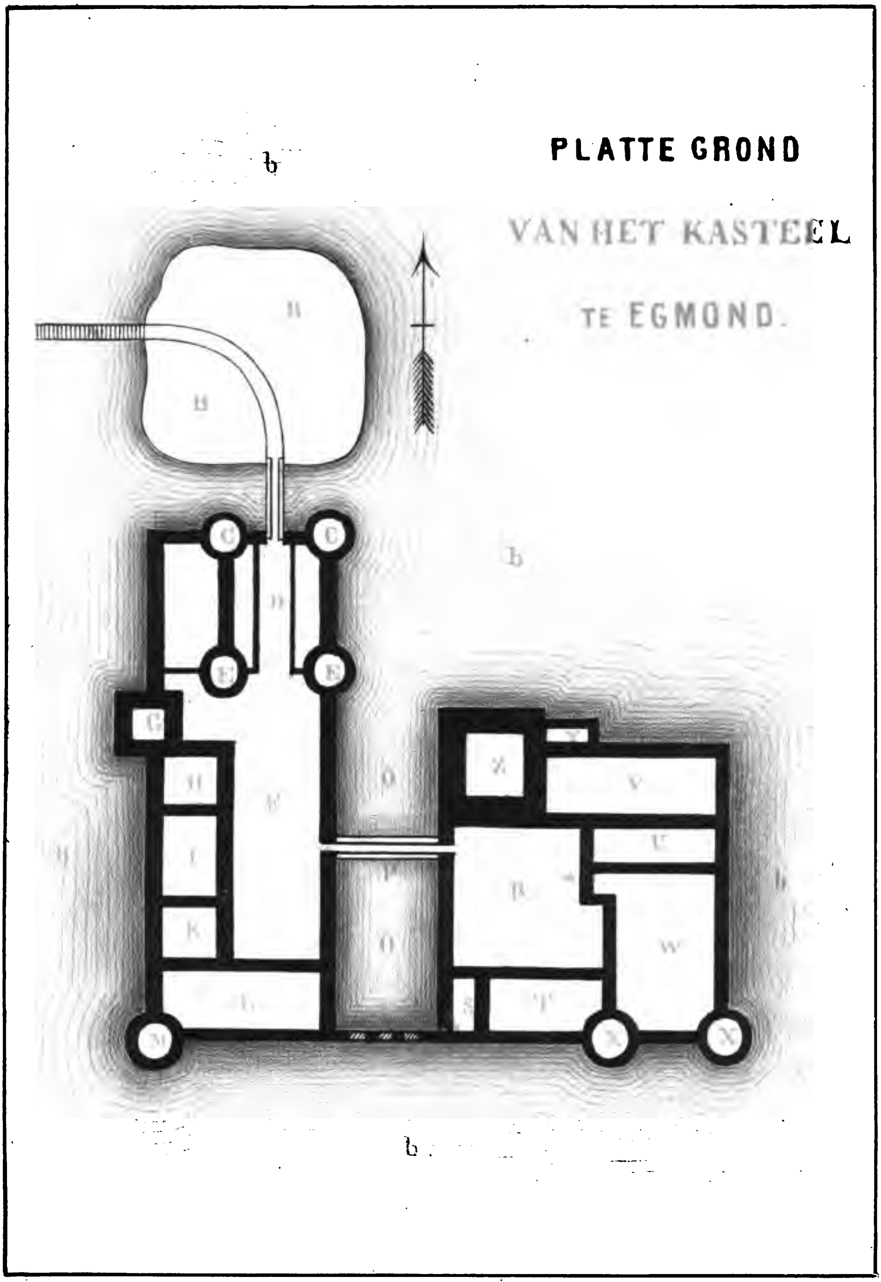
PLATTE GROND
VAN HET KASTEEL
TE EGMOND.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS.

III.

DE AANVALS- EN VERDEDIGINGSMIDDELEN, BY HET BELEG DER KASTEELEN, VÓOR HET ALGEMEEN GEBRUIK VAN BUSKRUID.

De wijze om een kasteel tot de overgave te dwingen, wanneer men het niet by verrassing kon overmeesteren, was hoofdzakelijk tweederlei: door bestormen, of door uithongeren. De sterkte *Eversteyn*, aan de *Lek*, JAN van ARCKEL toebehoorende, werd tijdens den Arckelschen oorlog, in 1405, door honger bedwongen, en viel den Stichtschen in handen, die haar aan de vlammen opofferden; en een dergelijke nijpende toestand had in 1298, na een beleg van byna twee jaren, BAERTE van YSSELSTEYN, mede uit den Huize ARCKEL, tot de overgave van haar kasteel genoodzaakt.

Maar door het omslachtige en den langen duur dezer insluitingen, beproefde men by voorkeur het vijandlijk kasteel door storm te bemachtigen.

Behalven de stormladders, worden als de voornaamste hiertoe gebezigde werktuigen gemeld: katten of evenhoogen, stormrammen, blyden, springalen, en arbaleten.

De stormkat of evenhooge was een vervaarlijk groote, van hout opgetrokken, en beweegbare toren, met huiden en hairige stoffen gedekt, ten einde de vuurwerken der belegerden daardoor schadeloos te maken. In de onderste verdieping bevond zich de stormram: een zware eiken balk, aan het eene einde met ijzer beslagen, en aan een lange sterke keten in evenwicht hangende. Hiermede beukte of ramde men den muur, om eene bres te maken waar door de belegeraars naar binnen konden dringen. Ongeveer ter helft van de kat, op de tweede verdieping, die met krijgslieden opgevuld werd, was een luik, dat als een valbrug op den vijandlijken muur neërgelaten kon worden, zoodra het stormtuig genoeg naby gekomen was. Ook het bo-

venste plat, eindelijk, was met strijders bezet, die met werptuigen en schietgeweer de belegerden onophoudelijk bestookten. In 1296, toen GERAERT van VELSEN, met eenige andere moordenaars van Graaf FLORIS, op AEMSTELS slot *Kronenburcht* gevlucht was, richtte het volk, onder LOEF van KLEEF en GWY van AVENNES,

blide ende evenhoghen
Daer ment huys mede dwinghen mogen.

By het beleg van *Zierickzee,* in 1304, deden de Vlamingen eene kat bouwen van zoo verbazende hoogte, dat men van heur plat de geheele stad kon overzien. Deze gevaarlijke en vernielende werktuigen werden echter, om hunne kostbare samenstelling, niet altoos aangewend, en evenmin steeds op de plaats-zelve van het beleg vervaardigd: de evenhooge, waarmede in 1351 het slot

van den Hoekschgezinden POLANEN bestormd werd, was vervaardigd op het hof in *'s Gravenhage.*

De stormram werd tevens meestal op zich-zelf gebezigd, en hing dan tusschen sterke houten balken, die op een even sterk, geraderd onderstel *) bevestigd waren, om naar den muur gerold te kunnen worden. Ook was hy dan nog van stevige en met huiden bekleede wanden en afdak voorzien, om de krijgslieden tegen de wapenen der verdedigers te beschutten. Dit stormdak heette de schildpad (testudo), omdat de strijders daaronder zoo veilig waren als de schildpad in zijne schaal; eene benaming, nog uit de dagen der Romeinen overgebleven.

Van geheel anderen aart en doel was de blyde. Zy werd samengesteld uit zware in den grond geslagen of op een onderstel getimmerde balken, waartusschen een dwarsbalk met het voorste gedeelte bevestigd was in een stevig samengedraaid touw, dat het achterste einde steeds naar boven dwong. Dit achterste einde, in den vorm van het blad eens lepels bewerkt en schoe genaamd, werd echter met een sterk koord door een windas naar

*) Deze geheele toestel werd oestel, of oestal (misschien hoog- of noodstal) geheeten; wy gelooven dat de stormram wel eens met dien naam in onze oude kronijken wordt aangeduid.

beneden getrokken, en daar met een klink op het onderstel vastgemaakt. Vervolgens legde men in de schoe een zwaren steen, die, wanneer de klink werd losgelaten, en het achtereinde dus naar boven sloeg, met geweldige vaart door de lucht vloog, en pletterend nederkwam.

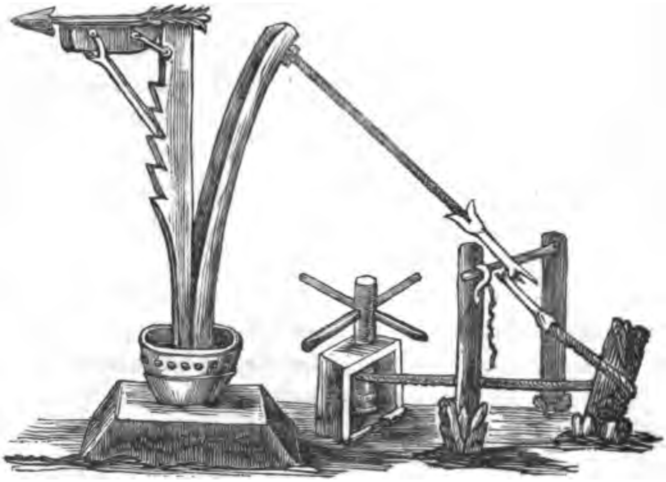

De springaal bestond uit een in de lengte midden door gespleten, rechtop staanden balk van veerkrachtig hout. Boven aan de voorste helft was een dwarshout gehecht, dat naar welgevallen hooger of lager kon worden gericht, met een gleuf, waarin een buitengewoon groote pijl werd gelegd, met het gevederde einde naar de achterhelft van den balk, aan wiens bovenstuk een koord met een haak was vastgehecht. Door middel van een ander, aan een windas bevestigd koord, dat in dezen haak greep, werd nu de achterbalk terug getrokken zooveel hy buigen mocht, en de haak om een spil tusschen twee op eenigen afstand in den grond gedreven palen geslagen; deze spil, mede door het wegtrekken van een klink, los gelaten, deed den balk met kracht terugspringen tegen den pijl, die nu bliksemsnel naar zijn doel schoot. Deze pijlen, karreelen genoemd, waren van verschillenden vorm: nu eens met een lange, ronde schacht,

en een punt die van achteren dik, plat, en vierkant was; dan weder kort, dik en vierkant; somtijds ook met vier punten; maar allen hadden zy hunne buitengewone grootte en zwaarte met elkander gemeen.

Dergelijke zware pijlen werden ook geschoten door de arbaleten: reusachtige bogen, op houten blokken gespannen, en met de klink afgeschoten.

Ook het aanleggen van mijnwerken was reeds vroeg bekend. De belegeraars zochten dan zoo dicht mogelijk, gedekt door tuimelaars (schanskorven, van teenen gevlochten en met zand gevuld) de burcht te naderen, en ondergroeven daar de fondamenten, het ondergravene gedeelte telkens met balken stuttende. Wanneer dit gelukt was, werd er om de balken heen een vuur aangelegd, zoodat ze welhaast in vlam geraakten, en by hun verbranden den ondermijnden toren deden samenstorten.

Behalven ook de springalen en arbaleten, bezigden de belegerden allerlei zware en wichtige massaas, om de belegeraars en dier werken te verpletteren en te vernielen. Groote steenklompen, keien, balken en dergelijke werden van de transen nedergeworpen; kokende olie en ziedend kalkwater stortte in stroomen op de hoofden der bestormers, die daarby nog dikwerf door brandende teerhoepels en takkebossen gezengd en geblakerd werden.

Een zoo getrouw mooglijk tafreel eener bestorming geven de volgende woorden, aan een burchtverdediger, als ooggetuige, in den mond gelegd, by het belegeren van het slot te *Heemskerck* door JAN van POLANEN, in den winter van 1358.

Polanen deed zijn bende
Alleen het sterk rondeel beladdren; maar zoo dicht,
Dat, waan ik, buiten af geen steen meer in 't gezicht
Mocht blijven, maar de burcht alleen gebouwd van lederen
Moest schijnen. 'k Zal den roem der Hoekschen niet vernederen:
Wat bui van keien neer mocht dondren van den wal;
Wat pijlenregen stortte omlaag, en hun getal

Ontzettend dunnen deed; wat teerhoep, fel aan 't branden,
(Een vuurge draak gelijk, die siste door de tanden!)
Zich om hun leden hechtte, en schroeide, en blaakte, en bried —
Zy klommen rustig op, en spaarden 't leven niet.
Het scheen of slangen, gants geschubt met stalen schilden,
't Ontzachlijk reuzenlijf langs brug en rijsdam trilden,
En hieven naar de vest het knarsende gebit.
De krijgskreet scheen 't gehuil, op bloed en moord verhit,
En galmde door de lucht, dat de uilen in den toren,
Van 't stopplig nest geschrikt, een weêrgalm deden hooren,
En, 't snorrend wiekgespan ontspreidende ter vlucht,
Staag boven 't Hoeksche heir rondkrijschten door de lucht.

Dat voorspook deed den moed in 't hart der Cabiljaauwen
Verwakkren, en bracht die der Hoekschen aan 't verflaauwen.
We ontvolkten binnen kort een ladder vier of vijf,
En trokken ze op den wal, en smeten ze op het lijf
Der stormers, dat hun hoofd en leên en lenden braken,
En we onder 't ramlend staal de beendren hoorden kraken.
Dat gaf een oogwenk rust. De moed scheen wat bekoeld.
Zy togen uit de sneeuw, tot modder omgewoeld,
Tot bloedig slijk vertrapt, half levenden en lijken,
En half verpletten en verminkten, die bezwijken
Van smarte, wilder en onlijdlijker dan dood
En bittren doodstrijd zelf.

Polanen scheen intusschen
Het vuur van zijnen moed niet in één storm te blusschen:
De schallende klaroen *) bracht nieuwe stormers aan.
De blyden hadden, noch ook de oestlen, stil gestaan,
Zoodat we 't heete spel van waapnen moesten spelen,
Te midden van een bui van steenen en karreelen,

---

*) Eene soort van horens of trompetten.

Schoon meest, uit vrees voor eigen volk, te hoog gericht.
Nu naakte 't tweede heir, in drommen even dicht,
En ging weer 't stormen aan met de eigen hette. —

IV.

GEWONE DAAGLIJKSCHE LEVENSWIJZE DER EDELEN OP HUNNE KASTEELEN.

Had het adelijk gezin het bed verlaten, dan kleedde en wiesch het zich, en maakte aanstalten om de mis by te wonen.

Na afloop daarvan werd het ontbijt opgedragen, dat uit brood, boter, kaas en bier bestond; ook wordt van spiering, als van een ontbijtvisch, melding gemaakt.

De morgen werd daarna gemeenlijk gesleten met verschillende spelen, waaronder het schaakspel vooral in aanmerking kwam, en, als een krijgsspel, de ridderlijke voorkeur genoot.

Later, wanneer wapenoefeningen Ridders en Jonkers niet naar het plein dreef, werd er voornamelijk gewandeld, hetzij te voet, hetzij te paard, doorgaands met den valk op de hand. Zaten de Edelvrouwen met hare edele gezellinnen op hare prachtig uitgedoschte telgangers, dan hielden de hoffelijke Edelen den cierlijken toom, en traden nevens de vlugge rijdsters voort.

By minder gunstig weder werd de tijd gesleten met het voorlezen van romans en andere gedichten, waartoe, wanneer de Burchtheer geen klerk (geletterde) in zijne dienst had, gewoonlijk de burchtpaap (slotkapellaan) gebezigd werd. Dan werd er aandachtig geluisterd naar de wondervolle feiten van eenen LANCELOOT of ROLANT, of eenig ander beroemd Ridder uit Koning ARTHURS of Keizer KARELS dagen, die reuzen versloeg en Jonkvrouwen verloste; of men verlustigde zich in de daden van den

grooten Keizer-zelf, en betreurde het wellicht, dat de dagen der Paladynen, dagen van onverwelkbaren roem en glorie, voorby waren.

De middagmaaltijd, waartoe men door het blazen op een horen geroepen werd, had minstens ten 12 ure, en zoo sommigen willen, nog wel één of twee uren vroeger plaats. Op met losse kussens bedekte banken, of op vouw- en andere stoelen zaten de gasten, nadat zy zich de handen hadden gewasschen, rondom den disch, die op schragen aangelegd, en met het reeds genoemde ammelaken bedekt was. De plaats die het beste licht en uitzigt had, ter rechter of ter linker hand, werd by sommigen de voornaamste geschat. Daar aan het hooger einde zat de burchtheer met zijn gezin en gasten. Aan het lager einde, waarvan de scheiding door het zoutvat werd aangewezen, zaten de niet adelijke en lagere bedienden, maar toch allen aan dezelfde tafel. Ook tot het doen van het morgen- en avondgebed vergaderden allen in de zelfde zaal. De gerechten van visch, groenten en vleesch werden meestal in overdekte schotels, onder het voorschenken van wijn, rondgediend; en aan de tafels der voorname Edelen vond men een vasten voorsnijder, mede van adelijken stam. Varkensvleesch behoorde tot de daaglijksche spijze; en het spek van zeehonden, bruinvisschen, meerzwijnen, walvisschen, en bevers was zeer gezocht. Reigers en roerdompen werden, zoo wel als paauwen en zwanen, gegeten. Na het tweede gerecht werd het ammelaken, indien het dubbel gevouwen was, omgeslagen, of anders het bovenste weggenomen, waarna er verschillende lekkernijen werden aangeboden, als taarten, kruidkoeken, suikerrozaat, enz., voornamelijk ook gedroogde, gesuikerde en met specerijen ingelegde vruchten. Geestrijke en sterk gekruide wijnen behoorden tot de dranken, die eerst uit lederen, daarna uit glazen, of ook gouden en zilveren bottels en drinkkannen, geschonken werden in bekers, uit dezelfde stoffe vervaardigd, en dikwijls prachtig bewerkt.

Na het afloopen van het maal werd somtijds (en vooral by

buitengewone gelegenheden) een reizende minstreel (dichter of sprookspreker) in de zaal geleid, die door het voordragen van kleine dichterlijke verhalen (sproken) aller aandacht boeide.

Was er geen minstreel, en ging men niet ter jacht of ten wandelrid, dan werd het overige van den dag met kouten en verschillende soorten van spelen doorgebracht: kaatsen, kegelen en door den ring werpen op het plein; of dobbelen op worptafelen en quaak- of verkeerborden, zoowel als schaken en dammen, in de vertrekken. Van kaartspel wordt voor het einde der veertiende eeuw hier te lande niet gesproken. Muziek en zang werden vlijtig beoefend, en harp en viool waren algemeen in gebruik. Onder de vrouwelijke bezigheden mag vooral het spinnen, het vervaardigen, borduren en vercieren der kleederen, en het samenstellen van kleine en groote tapijtwerken niet onvermeld gelaten worden.

Het avondeten, dat op den voet van het middagmaal was ingericht, werd ten zes of zeven ure genoten. Lampen en groote standaart- en armkandelaars, van koper of edeler metalen, droegen het licht, by den ondergang der zon ontstoken; de waskaarsen, zoowel als de toortsen, waren dikwijls opgecierd en beschilderd. De rest van den avond werd nu met verschillende der reeds genoemde bezigheden en uitspanningen gekort; door de mannen by voorkeur met drinken en spelen. Dat dit laatste evenwel ook by vrouwen geene zeldzaamheid was, leert het voorbeeld der keizerlijke weduwe MARIA van BRABANT, echtgenote van Graaf WILLEM I, die als eene groote speelster bekend staat.

De gastvrijheid, op de kasteelen heerschende, bracht er menigwerf bezoekers, die door hun gezelschap het gezellig verkeer bevorderden en levendig hielden. Bovendien werden byzondere dagen, hetzij van kerkelijk of staatkundig belang, altijd feestelijk met maaltijden en spelen gevierd.

Sommige Edelen beoefenden ook de letterkunde, of hielden zich met het teekenen en schilderen op glas bezig.

Ridder NICLAES van HAERLEM, die in 1255 te *Velsen* stierf, dichtte, na een Fransch voorbeeld, den roman van WILLEM van ORINGEN (ORANJE); en JAN van BREDERODE, de Ridder van avonturen by uitnemendheid, die in den slag van *Azincourt*, 1415, sneuvelde, schreef gedichten op de H. Maagd en eene groetenisse des Engels.

Het spreekt overigens van zelf, dat de hier beschrevene levenswijze alleen het burcht-leven der Edelen schildert, voor zooverre dit niet door de vervulling hunner amts- of dienstplichten werd onderbroken. Van hunne burgerlijke of staatkundige betrekking aan het Hertooglijk, of Graaflijk, of Bisschoppelijk hof, waar zoo menig hunner een minder of meer aanzienlijke waardigheid bekleedde; van hunne tornooien en ridderfeesten; van hunne binnen- of buitenlandsche krijgstochten, is het hier de plaats niet om te handelen, daar wy in de volgende bladzijden meermalen gelegenheid zullen hebben over de byzonderheden daarvan te spreken.

HET KASTEEL VAN EGMOND.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS.

HET KASTEEL TE EGMOND.

HET KASTEEL VAN EGMOND.

Voor ruim negen eeuwen lag in eene ruwe en wilde duinstreek van *Kennemerland* eene kleine kapel, door milde vroomheid gesticht ter eere van den gestorven geloofsheld ADELBRECHT, die zich daar had gevestigd, toen hy zijn koninklijk erfgoed van *York* verliet, om den zegen des Christendoms te brengen aan de heïdensche stammen in de lage landen by de zee; daar was hy gestorven, daar bleef zijn naam in eere en zegening; en nog wijst men er den alouden put, naar hem genoemd, en wellicht op zijn last gegraven.

KAREL de Eenvoudige, als Koning van *Lotharingen*, schonk deze kerk met geheel het omliggend oord: »met dienstlieden, met bosch, moeras en weide, met water, heide, en al wat er toe behoorde," van *Suithardeshage* (thands *Hillegommerbeek*) tot ver voorby het tegenwoordige *Alkmaar*, *) in 922 aan een zijner getrouwen, met name DIEDERYK, de eerste heldengestalte op het tooneel der Graven van *Holland*, en de stamvader van hun huis.

Deze DIEDERYK stierf naar gissing in 939; maar vóor zijn overlijden stichtte hy in de nabyheid der gemelde kerk een klooster voor nonnen, levende naar de orde van Sint BENEDICTUS, en deed het van hout optimmeren. Toen echter dit gebouw by een inval der heidensche Friezen verbrandde, deed zijn zoon en op-

*) *Fortrappe* wordt in den giftbrief de noordelijke grens genoemd. Eene plaats op het eiland *Wieringen*, dat oudtijds aan het vaste land verbonden was, heet *Vartrop*.

volger DIEDERYK de tweede het door een steenen vervangen, en plaatste er monniken van dezelfde orde in. Dit klooster, door menigvuldige giften verrijkt, nam spoedig in welvaart en aanzien toe, en is in de geschiedenis onder den naam van de *Egmonder-* of Sint-AELBRECHTS-abdij bekend en beroemd.

Abt WOUTER, die hier van 1129 tot 1161 den staf voerde, stelde tot een geregelder bestuur der kloostergoederen op verschillende plaatsen Advokaten (Rentmeesters of Beschermvoogden) aan. Onder deze behoorde ook zekere BERWOUT, een vrijgeboren man, die gezegd wordt den Abt zeer van dienst geweest te zijn in het opbouwen en vernieuwen des kloosters, en zoowel in het invorderen van renten en andere gelden, als in het bezorgen van leeftocht. Ter belooning daarvan schonk de Abt hem het rentmeesterschap voor zyn leven, en beleende hem met eene hoeve en zes woningen, een half uur noordelijker dan de abdij gelegen, tegen betaling van zekere jaarlijksche rente.

Hetzij BERWOUT reeds een bemiddeld man was, hetzij zijne nieuwe betrekking hem groote voordeelen aanbracht — hy deed op de in leen ontfangen hoeve weldra de fondamenten leggen van een gebouw, dat sedert den naam van het Slot op den *Hoef*, of van *Egmond* gedragen heeft. Hy mocht de voltooiïng van zijn werk evenwel niet beleven; en eerst onder zijn tweeden zoon DODO, nadat de oudste, ALLAERT genaamd, in 1168 strijdende tegen de Friezen gesneuveld was, wapperde de banier van EGMOND op de tinnen van het volbouwde kasteel, en was de Burchtheer DODO BERWOUTS machtig genoeg, om als DODO van EGMOND plaats te nemen in de rij der Edelen van 't Graafschap *Holland*.

Met Abt WYBOLD in twist geraakt over de beschermvoogdij, die hy erfelijk eischte te bezitten, was de Abt genoodzaakt de tusschenkomst van Graaf FLORIS den derde in te roepen, die in 1174 zich zelf als Opper-beschermvoogd verklaarde, maar tevens toestond, dat Graaf en Abt samen ook een Beschermvoogd in de meer onmiddelijke nabyheid verkozen; en deze keuze werd,

waarschijnlijk om den nu, reeds gevreesden leenman niet tot vijand te hebben, weder op Heer DODO uitgebracht.

Intusschen was ALLAERTS zoon WOUTER meerderjarig geworden, en DODO stond zijn neef edelmoedig de goederen van *Egmond*, nu reeds eene erkende Heerlijkheid, af. Deze WOUTER, een welgebouwd man, van forsche gestalte, met een schoonen, goudblonden baard en krullende lokken, was driftig en fier van aart, en kon het denkbeeld niet verdragen van leenman eens monniks te zijn. Met versmading van vroegere overeenkomsten, weigerde hy eed en leenhulde aan den Abt, dien hy een vuilen kapaart noemde, en wien hy onder anderen de tienden der visch ontnam, door de visschers van *Egmond aan Zee*, der Abdij verschuldigd en steeds uitgekeerd. Abt FRANCO moest zijn leed verkroppen, want Heer WOUTER, door WILLEM zonder Land nu ridder geslagen, stond by dien Graaf in blakende gunst. En geen wonder: EGMONDS banier woei in WILLEMS leger; en mochten de monniken hem ook den kwaden WOUTER noemen — wakker streed hy voor de goede zaak tegen LODEWIJK van LOON, en was een der Edelen onder wier aanvoering de Leydsche burcht ingenomen, en de jeugdige Gravin ADA gevangen werd.

Zijn trouw aan *Hollands* Gravenhuis stond hem echter duur: in 1203 viel LOON onverwacht in *Egmond*, en verschoonde wel de abdij en het dorp, maar stak het kasteel in den brand, zoodat WOUTER, wanneer hy te *Egmond* vertoefde, genoodzaakt was zijn intrek te nemen by een zijner leenmannen, Heer DIRK van RIETWIJCK. In deze rustelooze dagen meende Abt FRANCO, dat het gelegen tijd was om zich wraak te verschaffen, en besloot om Heer WOUTER met eene speerbende te overvallen en gevangen te nemen. Kersnacht van 1205 was hiertoe bepaald; maar RIETWIJCK, iets van den handel vernomen hebbende, waarschuwde zijn leenheer, en onderrichtte hem van het gevaar. Naby de abdij, tusschen deze en het dorp, lag een open plein, tot kampveld dienende, en daarom het krijt genaamd. Toen nu de Abt in de duisternis der nacht met zijne ruiters opzat, werd hy hier

onverwacht door den Heer van *Egmond* overvallen en geslagen, zoodat hy zich ter naauwernood binnen zijne muren wist te bergen, en machteloos moest aanzien, hoe de abdijmolen en de grafelijke stallen, op den kloostergrond gebouwd, in vlammen opgingen, wier roode gloed de stalen wapenrustingen der overwinnaars deed schitteren. Graaf WILLEM, wien deze daad niet met verkleining was aangebracht, werd nu ernstig ontevreden op den Egmonder Ridder; en schoon hy 't aanvankelijk bedekte — hy deed hem op oudejaarsdag van 1205 onverwacht oplichten, en in den toren te *Heemskerck* gevangen zetten. Maar de getrouwe Egmonders vergaten hunnen Heer niet.

Het laatste loof was op 't geblaas
  Van 't noorden weggespoed;
Alleen de koolhof bloeide nog
  Met zuidelijken gloed.

Maar dor als de eiken in het woud
  Stond *Egmonds* burchtslot daar,
Geblakerd door het oorlogsvuur,
  Geplonderd door de schaar;

En in den toren van *Heemskerck*,
  In 't zwaar bemuurd gewelf,
Daar lag, beroofd van slot en land,
  De Heer van *Egmond* zelf.

Zijn gade zat op RIETWIJCKS huis
  Te treuren met hun zoon.
Zijn knapen trokken nu het zwaard
  Voor WILLEM of voor LOON.

Alleen zijn blonde lijfknaap niet,
  De koene JAN van *'t Rief*,

Hy met zijn wakkre broedertrits
Hun meester trouw als lief.

Zijn wakkre broedertrits met hem,
Zy peinsden dag en nacht,
Wat stoute daad met kloek beleid
Hun meester redding bracht.

En op Drie-konings-avondstond
Trad hy by 't drietal in.
— »Gy Heeren!" sprak hy met een lach:
»Daar is een goed begin.

»Daar is een schemering van licht;
»De lucht klaart op aan 't zwerk:
»Mijne ITE dient als kamermaagd
»Der Vrouwe van *Heemskerck.*

»Wel is my-vreemde 't huis ontzegd —
»Maar in de donkre nacht
»Dan overschrijde ik en gebod
»En hard bevrozen gracht.

»Dan schemert aan heur vensternis
»De halfverholen lamp,
»En stijg ik lustig tot haar op
»Langs koord en touwleêrklamp."

Toen school het wakker viertal saam;
Toen werd er 't brein gespitst,
Hoe 't grondslag zijn mocht van een feit
Van moed, gestijfd door list.

De mist verslond het vergezicht
  Te nacht van Pontiaan, *)
En sloot de zilvren stralen af
  Van starren en van maan.

Het dicht gepakte kleed van sneeuw
  Verried geen enklen tred,
Al werd hy door een paardenhoef
  In 't vochtig pad gezet.

En EGMOND lag in sluimring neer,
  Te nacht van Pontiaan,
En hoorde (en sprong van 't stroobed op!)
  Zijn celdeur opengaan.

Een fluisterende stemme sprak:
  »Waak op, mijn eedle Heer!
»En strek uw fiere vuist my toe:
  »Hier is een strijdgeweer." —

— »Ha, JAN van *'t Rief!* dat is uw stem,
  »In meer dan droom of schijn.
»O! 'k wist wel: kwam er hulp van God,
  »Gy zoudt het werktuig zijn."

De slotwacht sprong al domlende op,
  Door 't luide veldgeschrei,
Door horenklank en wapenroep
  Aan burchtwal en hamei.

— »Op!" riep hy: »op! Daar is een heir
  »Dat onze poort omsluit!
»Te weer!.... Vermaledijd de mist —
  »Ik zie geen voet voor uit."

*) 14 Januari.

De manschap stoof met wapens aan
  En nuttloos fakkellicht,
En rende er in verwarring rond,
  En wist niet wáar gericht.

En plotslijk maaide een dubbel zwaard
  Te midden van den troep.
— »Hier! kwade WOUTER met zijn kans!"
  Weerklonk een forsch geroep.

— »Verraad! verraad! de stier brak uit!"
  Was 't schreien van rondom,
En stortte een nieuwen schrik in 't hart
  Van d' aangerukten drom.

Maar eensklaps klonk 't gevreesde sein
  Daar van eene andre zij;
En eensklaps van een derde nog,
  En van een vierde er by.

En hier, en gints, en overal
  Bestemde een houw dien kreet —
En bracht den laatsten moed om 't lijf
  Van die nog blindlings streed.

De burchtzaat vlood. Het winnend heir
  Brak poort en grendel los,
En wierp zich met triomfgeschrei
  Daar buiten op het ros.

Maar 's uchtends, toen de scherpe wind
  By 't licht den mist doorbrak;
De burchtzaat opdaagde uit den hoek
  Waar hy zijn smaad verstak:

Toen vonden zy met fellen spijt,
Die uitbrak in een schreeuw,
Daar van een vijftal rossen slechts
De sporen in de sneeuw.

Maar EGMOND kwam met d' uchtendstond
Op RIETWIJCKS huizinge aan,
En loonde hoog de proef van trouw,
Door 't viertal kloek bestaan.

Hy gaf hun, zegt het verhaal verder, elk eenen geslachtsnaam, ter herinnering aan hunne heldhaftigheid: JACOB, die 't eerst binnen drong, van der CAMERE; JAN, die met een bijl had gestreden, BIJL; PIETER, die een knots voerde, van der CODDE, en CORNELIS, die er wakker op toegeslagen had, de CLOPPER. Oók vergunde hy hun en hunne nakomelingen ten eeuwigen dage de vrije jacht binnen de velden, wildernissen en duinen zijner Heerlijkheid.

Kort daarna, in het zelfde jaar, deed hy zijn kasteel weder opbouwen, en bracht het zelfs in een schooner staat dan te voren. Hy had er echter niet lang genot van: in 1208, op den 13 September, eindigde de koorts zijn woelig leven.

Maar zijn haat aan de Abdij en hare bewoners bleef erfelijk in zijn geslacht. Zijn zoon, WILLEM van EGMOND, Ridder, zocht zich van het geheele rechtsgebied der Abdij meester te maken, en verklaarde dat het aan hem was te vonnissen en te straffen, wanneer de monniken in het klooster met elkander vochten. Hy dwong de dorpers en eigenmannen, ja zelfs de bedienden, de koks, bakkers en brouwers van den Abt, voor zijn gericht te komen, en verbood hun de kloosterbroeders langer te dienen.

Voor het kasteel van *Egmond* stond een oude lindeboom, waaronder het recht gesproken werd. Op zekeren dag, toen Heer WILLEM daar weder vierschaar gespannen, en dienaren en onderhoorigen der Abdij gedwongen had voor zijn stoel te recht te staan, tegen wille van den Abt, verscheen deze, LUBBERT

van RIJSWIJCK, eensklaps zelf aan het hoofd zijner Geestelijken, allen in hun plechtgewaad gedoscht, deed het kruis wegnemen, en gebood zijnen dienstlieden op ernstigen toon, en op verbeurte van hunne goederen, te vertrekken, en zich niet weder te laten dagen voor den rechterstoel van den Heer van *Egmond*.

Deze heldhaftige daad van den Abt, op zijn goed recht gegrond, was echter olie in de vlam. Wel vertrokken oogenblikkelijk de onderzaten van het klooster, maar Heer WILLEM, ten hoogste over dezen hoon verbitterd, hield als een roofridder met de eigendommen der kloosterlingen huis; maakte zich met geweld meester van hunne runderen, schapen, en ander vee, en dreef het naar zijn kasteel, terwijl Abt LUBBERT de grootste moeite had, om het door hulp zijner leenmannen weder terug te erlangen.

Kort daarna overleed er eene weduwe, wier nalatenschap aan de Abdij kwam. De Abt zond derhalve twee monniken naar heur huis, om te zorgen dat de goederen niet vervreemd werden, maar Heer WILLEM deed ze gewelddadig en met gescheurde kleederen verjagen.

Deze en meer andere ergerlijke tooneelen eischten nu dringend de tusschenkomst van Graaf WILLEM, die ook eindelijk de twee partijen voor zich deed komen, en in 1216, 20 Aug., besliste: dat de Heer van *Egmond* afstand had te doen van zijn aangematigd recht op het rentmeesterschap; op het kloosterlijk grondgebied (behalve zijn leen); over de helft van den tol op de kerk-inwijding, en over een derde van den tol te *Alcmaer;* doch dat hy gedurende zijn leven uit gunst dit alles nog behouden zou. De rechtzitting moest in 't vervolg samen door Heer WILLEM en den Abt, of diens bode, plaats hebben, en de hoogste boete mocht niet meer dan 4 schellingen (25 Cts.) bedragen. WILLEM zou geen kloosterdienaar mogen dwingen om voor hem terecht te staan, en bovenal niet de aanzienlijkste kerkdienaars en leenmannen, noch hen die geen keurmede (zeker geld voor het begrafenis-offer) betalen: koks, bakkers, brouwers en andere Abtsdienaren. Ook zou hy de dijken schouwen, en den breukschuldigen het betalen van 8 stuivers of een hoen opleggen.

Tegen deze grafelijke uitspraak viel geen verzet. Maar toen Abt LUBBERT van RIJSWIJCK gestorven, en, na NICLAES van SASSENHEYM, door HENRIK den eerste opgevolgd was, wist Heer WILLEM van dezen, in den winter van 1226, eene geschrevene verklaring te verkrijgen, waarin gezegd werd, dat de leengoederen het geslacht van EGMOND, zelfs dochteren en bloedverwanten, erfelijk zouden behooren, een voorrecht, dat WILLEM de vierde van EGMOND, tot meerdere verzekering, in of omstreeks 1317 door Paus CLEMENS den vijfde wist te doen bevestigen.

In 1234 werd ook in *Holland* de kruistocht tegen de Stadingers gepredikt, die tegen hunnen heer GERHARD van der LIPPE, Bisschop van *Munster,* waren opgestaan. Onder de groote Leenmannen des Rijks, die zich den Bisschop aansloten, behoorde Graaf FLORIS de vierde. Met driehonderd vaartuigen trok hy naar de landen aan den *Wezer;* en onder de blazoenen der hem vergezellende Edelen praalden ook de gouden kepers op het keelen veld van Heer WILLEM, die het kruis aangenomen, en zich van zijne gade BADELOCH van AEMSTEL gescheiden had — om haar nimmer weder te zien. Een geduchte veldslag besliste op den 24 Juni voor den Bisschop en zijne bondgenoten, maar vier duizend hunner gesneuvelden bedekten het slagveld, en onder deze telde men WILLEM van EGMOND met zijne krijgslieden.

Daar hy kinderloos stierf, werd hy opgevolgd door zijn broeder GERAERT, die acht jaren later, by zijn tweeden tocht naar *Jeruzalem,* op den 23 December in *Kandia* overleed, nalatende twee zoons, WILLEM en DIEDERYK, en eene dochter SOFIA.

WILLEM, nu het hoofd van zijn geslacht, stond in gunst by den goeden Graaf FLORIS den vijfde, die hem de bevestiging van een oud voorrecht schonk, daarin bestaande, dat de Heer van *Egmond* aan de ballingen des graafschaps vrij en ongestraft huisvesting mocht verleenen, beide op zijn kasteel en in zijn huis te *Rynegom,* zoo lang zy 's Graven landen niet met rooven of brandstichten beschadigden.

WILLEM behoorde niet tot die laaghartige Edelen, die hunnen

naam met het verraad, aan een onschatbaren Vorst gepleegd, hebben gebrandmerkt. Men vindt hem met zijn oudsten zoon GERAERT (die kort daarop, 18 Mei 1300, overleed) onder het gezantschap, dat na den moord van FLORIS naar *Engeland* toog, om den Grafelijken erfgenaam in *Holland* terug te voeren, en aan het hoofd des bewinds te stellen. Hy overleefde echter zijn nieuwen Heer, en stierf den 20 Maart 1304, waarna hy in de kloosterkerk te *Egmond*, aan de zijde van zijne gemalin ADA van MILANEN, in 1296 overleden, werd begraven op de plaats die het Paradijs genoemd werd.

Zijn kleinzoon WILLEM de derde van EGMOND, de goede bygenaamd, volgde hem op, maar stierf acht jaren later, in 1312, zonder kinderen, waardoor zijn broeder WOUTER de Tweede in het bezit der Heerlijkheid kwam.

Heer WOUTER, die met BEATRIJS van den DOORTOGE gehuwd was, geraakte over de erfopvolging met Abt BARTHOUT van OYEN in een geschil, dat echter door bemiddeling van eenige Edelen en den Prioor der Abdij werd bygelegd: WOUTER werd als Heer erkend, maar weder alleen voor zijn leven.

Omstreeks dezen tijd wordt *Egmond* beschreven als de schoonste plaats van *Holland*. Te midden der vruchtbare landerijen, aan den zoom van een helder meir, afgewisseld door weelderige bosschen en kreupelgroen, dat tot de toppen der duinen opschoot, lagen de landkasteelen der RENESSEN, CREVELS, SONNEVELDEN, RAEPHORSTEN, RIETWIJCKEN, BANJAERDEN en andere Edelen, tusschen de woningen der vrije dorpelingen, waaronder de BIJLS, CLOPPERS, CODDEN en CAMERS de voornaamste gerekend werden; terwijl aan de rechterzijde van deze bekoorlijke reeks belommerde gebouwen het kasteel, en ter linkerzijde de prachtige abdij hunne trotsche torens verhieven, en op uren afstands zichtbaar waren. By een zomerschen feestdag, of op een laauwen avondstond die de hitte van den dag verving, wanneer de Edel- en Jonkvrouwen op hare hakkeneien en telgangers, met hare klapwiekende valken op de hand, en van hoffelijke Jonkeren, van

lijf- en edelknapen vergezeld, het schoone weder genoten, of, de verfrisschende koelte inademend, langs veld en dreef en wegen zich vermeiden, dan was het ook daar:

Wat al wappren en weemlen van fulp en satijn,
Tusschen 't bont van den cierlijken dosch!
Wat al tintling van kleuren en mengling van pracht!
Wat al jonkheid en fierheid, wat teerheid en kracht,
Daar te voet of op 't hupplende ros!

Of gaven ze toe aan de zucht voor het vederspel (de valkenjacht),

Dan draafden daar Jonkers en Jonkvrouwen heen,
Op het galmende horengeklang;
Met hun jagers en valkers, in 't groen en in 't geel;
Met hun brakken en winden aan leiband en zeel;
Met hun valken op lijfrek en stang;

Door waranden en wouden naar zuid of naar noord,
Tot daar *Baccum* of *Scoorle* verrijst:
Waar de hond wordt geslaakt, en de valk wordt ontkapt;
Waar de klimmende reiger de vleugelen klapt,
Of het spoor van de duinhaas zich wijst.

Een enkele nacht in den winter van 1315 — en het was te *Egmond* voor altoos met deze weelde en dat genot voorby.

Heer WOUTER vertoefde op dien tijd te *Haerlem* (volgens anderen vluchtte hy er heen), toen de Egmonders plotselijk en in het holst der nacht door een vreeslijk rumoer uit den slaap werden geschrikt: eene geduchte bende West-Friezen had de plaats overvallen, en roovers en moordbranders als zy waren, leverden zy de geplonderde huizen aan den gloed. De verdediging schoot te kort: Edelen en dorpers moesten der wilde horde wijken, en wie kon redde zich met de vlucht. Zelfs het slot op

den Hoef kwam niet vrij: aan de knetterende vlammen ter prooi gegeven, zonk het tot een gloeienden puinhoop samen, en bood met het geheele dorp een tooneel der bitterste verwoesting aan. Heer GARBRANT van RAEPHORST, in dien tijd monnik te *Egmond*, werd by het aanschouwen tot de klacht geperst:

Het is te beschreyen hoe dattet hier leyt,
Seer verwoest aan elcken kant.
Uwe schoone huysen sijn verbrant,
Dattet schijnt of Egmont waer als Sodoma versoncken.
De kostelycke huysen sijn als moortkuylen en speloncken,
Daer nu woonen de witte Wyven en Nachtgeesten.
Op uwe straten weydmen nu de beesten,
En zy wassen ook vol distelen en onkruyts.
Men hoort daer niet meer de stemme des bruyds,
Maer anders niet dan druck en teghenspoet.

Egmond verhief zich ook nimmer weder tot den vorigen bloei. De Edelen bouwden hunne landhuizen niet weder op, maar vertrokken met der woon naar *Haerlem, Leyden*, en elders; en Heer WOUTER, zegt de kronijk, stierf van verdriet, den 14 September 1321.

Zijn eenige zoon JAN, die door huwelijk met GWYDA, erfzuster van ARENT van AEMSTEL van YSSELSTEYN, de eerste Heer van *Egmond* en *Ysselsteyn* werd, kwam nu in 't bezit der goederen. Hy was een rijk en machtig Heer, vroom en onvertsaagd van hart, en deed terstond de handen aan het werk slaan, om het vernielde kasteel zijner vaderen weder uit de puinhoopen op te halen. En schoon men zegt, dat hy het den alouden luister niet geheel terug gaf — het was toch een voortreffelijk gebouw, omringd van een zwaren, gedeeltelijk met huizingen betimmerden muur, versterkt door twee vierkante en zeven ronde torens, van welke laatsten vier de poort verdedigden. De zware slottoren met zijne nevengebouwen lag in den noordoos-

telijken hoek van 't kasteel, aan de overzijde der binnengracht; daar vond men ook de groote zaal, die later met de afbeeldingen der Edelen van EGMOND vercierd werd.

Toen JAN OLOUT in 1353 myter en kromstaf had nedergelegd, en HUGO van *Assendelf* als Abt van *Egmond* optrad, geraakte Heer JAN van EGMOND met hem in groote oneenigheid over het beheer der kloostergoederen, dat de treurigste gevolgen voor de Abdij na zich sleepte. De woeste dienaren van Heer JAN staken meermalen byzondere gebouwen, tot het klooster behoorende, in brand; beroofden soms op helderen dag den kloosterboomgaard, en voerden de vruchten op een wagen weg, en drongen op een anderen tijd met vloeken en dreigen in de kerk door, zoodat de priester de dienst moest staken. Zy vervolgden de kloosterdienaren alom, eenmaal zelfs tot voor het hoogaltaar, met het bloote zwaard; ja den Prioor, Heer ARENT van DRIEL, brachten zy binnen de muren en het park des kloosters op eene wreedaartige wijze om het leven.

Dat ging te verre! Paus JOANNES de Vierde sprak daarom in 1366 den banvloek over JAN van EGMOND en diens medestanders uit, en zond zijne gevolmachtigden naar *Kennemerland*, om op zekere bepaalde zon- en feestdagen, gedurende het vieren van de mis, met het luiden der klokken en het ontsteken en weder blusschen en ter aarde werpen der waskaarsen, dien ban op pauselijk gezach alom te doen verkondigen.

Heer JAN, zeer gezien by den Graaf-Hertog, wien hy in den Stichtschen krijg als een stout ridder diende, schijnt zich hieraan evenwel volstrekt niets gelegen te laten hebben; hy overleed den 28 Oktober 1370, nalatende dertien kinderen, waarvan zijn oudste zoon AERNOUT de Heerlijkheid *Egmond*, en na den dood zijner moeder ook die van *Ysselsteyn* erfde.

AERNOUT van EGMOND en YSSELSTEYN, gehuwd met JOLANDA, des Graven dochter van *Linningen*, stond in hooge gunst by den Ruwaard, later Graaf-Hertog AELBRECHT, en deed te *Egmond* wat hy wilde. Het erf van zekere vrouw DIEDWYNE, der Abdij be-

hoorende, trok hy aan zich, en deed er een boomgaard planten; de tienden zijner hoeve betaalde hy niet; tegen alle recht stelde hy op eigen gezach een schoolmeester aan, en verbood dat iemant zijne kinderen by den schoolmeester door den Abt benoemd, zou zenden; verschillende kloosterlanden eigende hy zich-zelf toe, en weigerde bovendien een cyns te betalen, die reeds sedert acht en vijftig jaren onvoldaan was.

Hierover by den Graaf-Hertog aangeklaagd, eindigde deze, na het mislukken van andere ontwerpen, door den Paus tegengestaan, met zijnen gunsteling het vrije en onafhankelijke bezit der Heerlijkheid *Egmond* toe te wijzen; buiten bewilliging van den Paus en de kloosterlingen, die na AELBRECHTS dood, in 1396, van zijn zoon en opvolger WILLEM den Zesde de herroeping en tenietdoening van den schenkbrief wisten te verkrijgen. Later, by het sluiten van den zoen tusschen JAN van ARCKEL en AERNOUT, die met elkander in vyandschap leefden, vernietigde WILLEM ook het recht om in het *Egmonder* slot ballingen te huisvesten.

Voor het overige wordt Heer AERNOUT afgeschilderd als een vriendelijk man. Hy deed de gracht rondom zijn kasteel verbreeden en uitdiepen, en in verband met deze eene vaart graven naar het meir, waardoor de gemeenschap met *Alcmaer* gemakkelijker, en de overtocht derwaart bespoedigd werd.

Hy stierf den 9 April, 1409, in den ouderdom van 72 jaren, en zijn stoffelijk overschot werd te *Ysselsteyn*, waar hy in 1394 een klooster voor Bernardynen had doen bouwen, ter aarde besteld.

Van zijne twee zonen JAN en WILLEM, trad JAN, als de oudste, in het bezit der groote erfgoederen. Hy was van stouten en ondernemenden aart, waarvan hy reeds blijken had gegeven in zijn geheim huwelijk met MARIA, 's Heeren JANS dochter van ARCKEL, terwijl de beide geslachten elkander nog vijandig gezind waren. Gewoon, wanneer hy ten stryde toog, zijn gordel met zilveren bellen te versieren (een dracht, trouwens, niet zeldzaam in dien tijd)

werd hy algemeen onder den naam van JAN met de bellen bekend.

Reeds in 1411 geraakte hy in verschil met de Abdij. WILLEM de Zesde, deze herhaalde oneenigheden meer dan moede, zocht het verschil in eens voor goed te eindigen, door eene beslissende uitspraak, te *Schoonhoven*, 3 Oktober 1411.

— »Niettegenstaande de giftbrieven onzer voorvaderen," zeide hy: »duidelijk bewijzen, dat alle landen tusschen *Aremerswet* en »*Winnemerswet*, en derhalve ook de hoeve waarop des Heeren »van EGMONDS slot staat, aan het klooster behooren — is het »echter onze wil, tot behoud van vrede en rust, dat de Heer van »*Egmond* de genoemde hoeve, oostwaart trekkende tot de *Save-* »*rijns-beek* in erfelijk leen zal behouden, hy en zijn geslacht; ook »zal hem het hooge en lage rechtsgebied over den kloostergrond »blijven, maar niet tot binnen de poorten der abdij-zelf."

Op de overtreding van deze en vele andere punten, by den verdragsbrief in 't breede omschreven, stelde WILLEM eene boete van duizend Fransche gouden kroonen, zoowel voor den Abt, als voor den Heer van *Egmond*.

Heer JAN nam echter met deze voorwaarden niet alleen geen genoegen, maar klaagde openlijk, dat de Graaf-Hertog een onregtvaardig vonnis geveld had, en weigerde hem zijne hulp in de onlusten met *Gelderland*. Zelfs had hy een aanslag in den zin, om zijnen wettigen Landsheer op de jacht te overvallen en naar de *Veluwe* te voeren, waartoe reeds een vaartuig gereed lag tusschen *Beverwijck* en *Sparendam*. Zijn schoonvader, de Heer van ARCKEL, verklaarde bovendien dat hy hem eenmaal te *Arnhem* ontmoet had, vermomd in een grijs gewaad, en dat er te dier gelegenheid met den Hertog van *Gelder* gesproken was over de oplichting van den Hollandschen Graaf.

Toen EGMOND nu, onder vrij geleide, ter verdediging voor den Hoogen-raad van *Holland* was gedaagd, en niet verscheen — werd hy gevonnisd als schuldig aan hoog verraad, uit den lande gebannen, en zijne goederen verbeurd verklaard. Ongelukkig voor den Abt,

stierf WILLEM de Zesde kort daarna in 1417, en JAN van EGMOND, de partij van Vrouw JACOBAAS oom houdende, en tot diens eersten Raadsheer benoemd zijnde, werd machtiger dan ooit. Zijne knechten, met zekeren deugniet, MALLE HUYG genoemd, aan 't hoofd, roofden en plunderden in de abdij naar welgevallen, en ontzagen zich niet de monniken te slaan en om hals te brengen.

Toen Abt GERAERT van OOKENBURG in 1423 overleed, achtte zijn opvolger WILLEM van MATTHENES zich in de abdij niet veilig. Hy verzekerde zich van de voorrechts-brieven, en vertrok in alle stilte met Heer HENRICK van MIJNDEN, zijnen Prioor. Maar EGMOND deed hen door GIJSBRECHT van *Muyden*, aan het hoofd van eenige wapenknechten, gevangen nemen en voor zich brengen op het slot *Roosendael*, waar hy toen verblijf hield. Hy ontnam hun alle papieren, deed hen in een donker gewelf opsluiten, en hunne voeten in den stok zetten. Twaalf weken leden zy daar gebrek aan voedsel en al het noodige, en erlangden hunne vrijheid niet, dan door zoogenaamden vrijwilligen afstand der voorrechts-brieven die met het Egmonder leen in verband stonden; hunne bedienden moesten zy daarenboven nog los koopen. En toen nu eindelijk de Paus en FILIPS van BORGONJE zich de zaak aantrokken, en den Abt van *Middelburg* machtigden om eene bemiddeling tot stand te brengen, wist Heer JAN, met toedoen van JAN NECK, Prioor van het Konvent der Predikheeren in 's *Gravenhage*, bygenaamd de groote Prioor, door vervalsching en verwisseling der papieren het daarheen te brengen, dat de Heerlijkheid *Egmond* van de Abdij gescheiden werd.

De lijst der goederen, door deze daad in zijne handen gekomen, is, als eene bydrage tot de kennis der inkomsten van de Edelen in dien tijd, belangrijk genoeg om te worden medegedeeld.

1° Het hooge en lage rechtsgebied.

2° Het eigendom der duinen, die, behalve de konijnen, jaarlijks ongeveer twee honderd pond opbrachten.

3° De hofvisch; dat is: van iedere te *Egmond aan Zee* binnen

komende pink (visschers-vaartuig) éen visch; een zeer oud, en voor het klooster, byzonder in de vasten, een groot voorrecht.

4° De windmolen te *Egmond*.

5° De landerijen aan de *Egmonder* meir, wegends hunne gedurige aanslibbing, slijklanden genaamd, die jaarlijks tweehonderd Fransche kroonen golden.

6° De wagendiensten van *Rynegom* en *Egmond aan den Hoef*, jaarlijks berekend op zeventig Fransche kroonen.

7° Negentien stukken lands, de *Hofvennen* genaamd, opbrengende twintig kroonen 's jaars.

8° De tienden van *Wimmenum* en *den Hoef*, op vijfendertig Fransche kroonen 's jaars geschat.

9° De tienden van 't bebouwd en onbebouwd land, in akkers en velden, tusschen *Aremerswet* en *Winnemerswet*, door de Abdij gewoonlijk verhuurd op zoogenaamde buurhuur: zoo voor geld, als voor peper, kapoenen, schotels en dergelijk, te samen ten bedrage van vijfenveertig kroonen 's jaars, en

10° De afkoop van het erfrecht op de landerijen, jaarlijks ongeveer vijfenvijftig kroonen opbrengende.

En niettegenstaande deze ten onrechte bekomen goederen, liet de woeste Baroen zijne geestelijke naburen nog geenszins met rust. GIJSBRECHT van der *Heul*, zijn schout te *Egmond*, belaagde de Abdij op allerlei wijze, ontzag zich niet met geweld de deuren van het gebouw op te breken, den Abt met de zijnen naar het leven te staan, en de schandelijkste moedwilligheden te plegen.

Eindelijk deed hy, ter verkleining van het aanzien der Kloosterheeren, de kapel, door zijn voorvader WILLEM aan de overzijde der slotgracht gesticht, in 1430 afbreken en schooner herbouwen; daarna richtte hy er een kollegie van zes kanunniken in op, dat hy met groote inkomsten begiftigde, en gelukte het hem de kapel tot eene kollegiale kerk te doen verheffen.

Het overlijden van Heer JAN, die den 4 Januari 1451 stierf, en in de kapel by zijn slot begraven werd, gaf den kloosterlingen slechts eene korte verademing.

Daar zijn oudste zoon AERNOUT de kroon van *Gelder* droeg, bekwam zijn tweede, WILLEM, een fier Edelman, lang van gestalte en bruin van kleur, met zwarte krullende hairen, de Heerlijkheden *Egmond* en *Mechelen*, en nog in het zelfde jaar, by den dood van zijn oom WILLEM, ook die van *Ysselsteyn*. Naauwelijks aan het bewind van zaken gekomen, toonde hy ook reeds, wat de Abdij van hem te wachten had; en te midden van zijne prachtige zalen en al de genoegens, die zijn rijkdom hem aanbood, peinsde hy op een ontwerp, om de door weelde verwende monniken te hervormen.

Inderdaad wist hy daartoe van Paus MARTIJN de Vijfde een bul te verkrijgen; maar voor het werk tot stand kwam, zond FILIPS van BORGONJE hem op bede van Abt WILLEM van MATTHENES eene aanmaning, om zich met deze zaak niet verder in te laten, en alzoo bleef het steken. Toen gaf de inlijving der buurkerk binnen de Abdij hem weder aanleiding tot verschil, dat echter door tusschenkomst van Ridder GIJSBRECHT van VIANEN en andere Edelen werd bygelegd.

Intusschen gingen de schoonste tijden voor het kasteel nu langzamerhand voorby. De rijke en prachtige hofhouding die den *Egmonder* Baanderheer (thands tevens Heer van *Leerdam*, *Schoonderwoert, Haestrecht* en *Baer;* sints 1473 stadhouder van *Gelderland* namens KAREL den Stoute, en sedert 1478 Ridder van het gulden vlies) omringde, vergezelde hem naar zijne landvoogdij *Gelderland*; de banier met de gouden kepers werd ingehaald, en de ruwe beweging der dienstmannen verving de hoofsche levenswijze van Ridders en Edelvrouwen.

WILLEM van EGMOND keerde niet weder met der woon op het huis van zijn geslacht terug. Hy overleed in 1483 op het slot te *Grave,* vierentwintig jaren na zijne gemalin WALBURGA, des Graven dochter van *Meurs*.

Hy was een geestig man, en een minnaar van scherts. Te *Leuven* eens met eenige godgeleerden aan tafel zittende, was er onder de gasten een theoloog van *Gent,* die zijn neus miste, en

onder anderen de vraag opwierp: »wat geloof was, zonder liefde?" En toen niet een van de andwoorden hem voldeed, stond Heer WILLEM op, en sprak onder groot gelach der aanzittenden: »Een geloof zonder liefde is gelijk aan een schip zonder roer, »of — aan een aangezicht zonder neus."

Van WILLEMS kinderen volgde zijn oudste zoon JAN, geboren in 1438, hem op. Tijdens het leven zijns vaders had hy een tocht naar *Palestina* ondernomen, en was te *Jerusalem*, zegt men, Ridder geslagen. Terug keerende, en door eene ziekte overvallen, werd hy van zijne trouwlooze dienaren verlaten; en wellicht ware hy hier, in een vreemd land, van alles ontbloot, ellendig omgekomen, indien de dankbaarheid van een door hem vrijgekochten galeislaaf niet zijne redding ware geweest. Deze man, JAN MELIS genaamd, verliet zijn kranken weldoener geen oogenblik, en droeg hem mijlen ver op zijne schouderen, wanneer koorts en zwakte het gaan onmogelijk maakten. EGMOND toonde zich niet minder erkentelijk. Op den vaderlijken erfgrond wedergekomen, beloonde hy den dorper, in wiens borst een edelmans hart klopte, met het schout-amt der Heerlijkheid, levenslang.

Het is misschien op dezen ongelukkigen tocht dat hy kreupel werd, om welk gebrek zijne vijanden hem schimpend »manke JAN" noemden.

De kloosterlingen hadden zich nog niet byzonder over hem te beklagen gehad. Maar toen in 1476 Abt GERAERT van POELGEEST te *Leyden* overleed, en JAN, bastaart van BORGONJE, vlammende op die waardigheid zich daartoe tot EGMOND wendde, gaf deze zijn vasal DIEDRYK van RIETWIJCK last om de abdij in te sluiten, en de monniken, die NICLAES van ADRICHEM hadden gekozen, door uithongering tot eene herkiezing te dwingen. Deze gantsche zaak liep echter zonder gevolg af, daar de Bastaart reeds het volgende jaar in zijn broeder KAREL den grootsten steun verloor.

Den 3 Juli, 1482, openden zich de deuren der gevangenis van het kasteel voor twee Friesche hoplieden, WYBE JARICHS

of SCHARNE-WYBE, en HOMME LIEUWENS, by de bestorming van *Hoorn*, door JAN van EGMOND en JOOST van LALAING, in hechtenis genomen, en niet weder ontslagen, dan nadat zy een losgeld van duizend goudguldens ieder betaald hadden.

Een vrolijken dag gaf het in November 1486 onder de vasallen en dienstmannen te *Egmond*. Vaandels en wimpels werden uitgestoken, piktonnen en smeerpotten brandden in de gracht en op de pleinen van het slot; vedels en pijpen deden zich hooren; lustig gingen de kroezen rond — want de tijding was gekomen, dat Keizer MAXIMILIAAN op den 12^{en} dier maand, hun welbeminden Heere JAN, by openen brieve, te *Brussel* tot Grave van *Egmond* verheven had.

Vier jaren later drong hy eene hervorming in de Abdij door. Toen de Bisschop van *Camerijck* ten einde dit tegen te gaan, in *'s Gravenhage* vele wagens deed afhuren om naar *Egmond* te trekken, vervoegde Graaf JAN, mede in de Hofstad zijnde, zich by hem en sprak, hem zachtkens op den arm slaande, maar met toornige stem: »Heer Bisschop! ik zal morgen als Graaf te *Egmond* verschijnen." — En Heer JAN, zijn broeder van YSSELSTEYN, voegde er by: »Liever wil ik mijn leven laten, dan zulk een feit toestaan!" — Werkelijk zond de Graaf oogenblikkelijk een bende van vijftig speerruiters naar *Egmond*, en de Bisschop, ziende dat het ernst was, heeft zich by minnelijke schikking met hem verstaan.

Het volgende jaar, 1492, was de Graaf weder op zijn slot, maar geen uitgestoken banier, geen schitterende hofstoet (als den Stadhouder van *Holland*, den Ridder van 't gulden vlies wel passen mocht!) verrieden het. Geen Jonkers en Jonkvrouwen in satijn en fluweel, maar verweerde krijgers in maliënkolders en stalen harnasplaten, vervulden het dubbele plein en de gewelfde gangen en torenkamers, doch vertoonden zich niet naar buiten. Er was een zekere spanning zichtbaar. Boden kwamen en gingen; en zagen sommigen wel, dan waren het dienaren van Edelen uit het naby gelegen *Alcmaer*, waar zich de tot opstand

getergde dorpers hadden neêrgeslagen, wier vaandel geen bekend blazoen, maar zonderling neêrgekladde figuren droeg, die kaas en brood moesten voorstellen.

Dat kaas-en-broods-volk toefde daar, tot dat de beloofde dagvaart te *'s Gravenhage* zou worden gehouden.

Eensklaps kwam er bevel uit het vertrek van den Graaf-Stadhouder om zich gereed te houden: — dien namiddag ten vijf ure moesten zy de poorten van *Alcmaer* binnen rukken. Maar eer de middag daar was, joegen er nieuwe boden vol verwarring en angst de burchtpoort door, en vroegen naar EGMOND. En even plotselijk ontfingen speerruiters en wapenknechten den last om terstond marschvaardig te zijn. De Graaf-Stadhouder kwam zelf op het plein, geheel geharnast; hy besteeg zijn paard, en ijlings ging de tocht naar — *Leyden*.

Een Priester, de zaak des volks toegedaan, had van de samenkomsten en afspraken op het kasteel vernomen, en de verbitterde menigte, door hem gewaarschuwd, was ijlings opgebroken, en had onder woest getier en wraakgeschreeuw den weg naar het zuiden ingeslagen. Dringend was de nood — *Haerlem* kon niet meer gered, *Leyden* ten minste nog gedekt worden. Dit geschiedde ook. *Haerlem* werd deerlijk geplonderd; maar voor *Leyden* stiet de ongeordende hoop het hoofd, en toen EGMOND versterking van Hertog ALBRECHT van *Saxen* had ontfangen, bracht hy hun by *Heemskerck* een geweldige nederlaag toe, en dreef hen geheel uit een.

Dat hy overigens list aan moed wist te paren, had hy reeds in 1481 getoond, toen hy, Slotvoogd van *Gorinchem* zijnde, met twee schepen vol wapenknechten, onder takkebossen en rijs verborgen, *Dordrecht* by verrassing overmeesterde en aan de Cabiljaauwsche zijde bracht.

Hy stierf in 1516 op zijn kasteel van *Egmond*, door hem verbeterd en vernieuwd, en werd begraven in de meergemelde kapel, onder een koperen tombe, korten tijd voor zijn dood door hem opgericht. Zijne gemalin MAGDALENA, 's Graven dochter van *Waerdenburg*, in 1538 overlijdende, werd naast hem bygezet. Dit grafteeken, in 1567 door SONNOYS soldaten uiteengerukt en in

een sloot geworpen, werd later door de baldadigheid der Franschen geheel vernield.

Graaf JAN liet acht kinderen (drie zoons en vijf dochters) na, waarvan de oudste, JAN de Vierde, hem als tweede Graaf van *Egmond*, Heer van *Hoogwoude, Aertswoude* en *Baer* opvolgde. Hy word afgeschilderd als een stout en onvertsaagd man, groot van gestalte, en zeer bedreven in zaken van oorlog. In het zelfde jaar van zijns vaders overlijden trad hy, op zeventienjarigen ouderdom, in den echt met FRANÇOISE van LUXEMBURG, erfzuster van JACOB, Prins van *Gaveren* en *Steenhuizen,* Heer van *Fiennes* en *Gruythuysen*, *Armentiers* en *Auxy*. Dit huwelijk werd gesloten te *Brussel*, waar hy zich waarschijnlijk het volgende jaar 1517 nog bevond, toen de Geldersche knechten, daags voor Sint-Jan Baptist te *Medemblick* geland, na *Alcmaer* te hebben geplonderd, ook op *Egmond* zijn aangetrokken, de abdij en het dorp beroofden, en tachtig huizen in assche legden. Hun aanslag op het kasteel mislukte echter. De Leydsche Burchtgraaf, Heer JAN van WASSENAER, door huwelijk met JOSINA van EGMOND schoonbroeder des Graven, bevond zich te dien tijde juist op het slot, en deed de aanvallers met bebloede koppen afdeinzen.

De bezitter verscheen er echter niet weder. Kamerheer van Hertog KAREL (later KAREL de Vijfde) geworden zijnde, vergezelde hy zijn Heer op diens tochten naar *Duitschland*, *Engeland*, de *Nederlanden* en *Italie*, waar hy op den 19 April 1528 te *Milaan* overleed, in den jeugdigen ouderdom van ruim acht entwintig jaren.

Zijn oudste zoon KAREL, die, mede als Kamerheer, zijn Keizer uit *Nederland*, door *Duitschland* en *Italie* naar *Barbarye* volgde, en op den 7 December 1540 te *Murcia* in *Spanje* stierf, hield zich steeds verre van het aloude erfgoed zijner vaderen op, even als zijn broeder en opvolger, de ongelukkige LAMORAEL, die, met voorbyzien der groote diensten, aan den stroeven FILIPS den Tweede bewezen, op den 5 Juni 1568 te *Brussel* het hoofd verloor.

Weinige jaren daárna ging ook het Kasteel ten gronde; het viel, gelijk in *Nederland* het geslacht waaraan het zijn bestaan

te danken had, plotselijk en indrukwekkend. Den 7en Juni, 1573, werden de dorpelingen door krijgsknechten van SONNOY gedwongen mede handen aan het werk te slaan, om stroo en takkebossen byeen te brengen en in de zalen en gewelven samen te hoopen; dikke rookwolken, van roode vlammen doorflikkerd, sloegen weldra uit alle ramen en openingen van het prachtig gebouw op; krakende balken en gebindten, trapgevels en torenkappen, zolderingen en muurbrokken, stortten achtereen met donderend geraas samen, en joegen de knetterende vonken als gloeiende stofwolken ten hemel. — En toen de zon achter de groene toppen der Egmonder duinen neêrdaalde, lichtte zij niet meer op de spitse torendaken en graauwe kanteelen, maar wierp een laatst en droevig rood over eenen rookenden puinhoop.

Graaf LAMORAEL de Tweede, kleinzoon van den onthalsde, hield zich met zijne gemalin MARIA de PENTHIÈVRE van 1595 tot 1605 nog te *Egmond* op, maar vertrok later om zijne groote schulden naar *Henegouwen*. Zijne goederen in *Holland* werden reeds in 1602 aangeslagen, en in 1607 verkocht. Het Graafschap kwam in handen van de Staten dier Provincie, en werd aan de domeinen gehecht, tot op het jaar 1722, wanneer het slot met de leenen, achter-leenen en gerechtigheden voor elf duizend gulden overging aan Jonkheer GERARD van EGMOND van der NYËNBURCHT (*), wiens zoon, Jonkheer JAN EGIDIUS van EGMOND van der NYËNBURCHT, in 1744 twee vervallen torens deed opmetselen, en met spitse kappen, van windvaantjens voorzien, dekken.

Een kleine poortboog, aan een dezer torens toebehoord hebbende, te midden van een hobbelig en moerassig stuk weiland, is het geringe overschot, dat, als de verlaten tombe op een verwoest heldengraf, thands de plaats aanwijst, waar voormaals een der schoonste kasteelen van *Holland* de macht en het aanzien van een der edelste Hollandsche geslachten eeuwen lang verhief.

(*) Nazaat van GERAERT van EGMOND van der NYËNBURCHT, een kleinzoon van Heer WILLEM den Vierde.

HET KASTEEL VAN BREDERODE.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS.

HET HUIS BREDERODE.

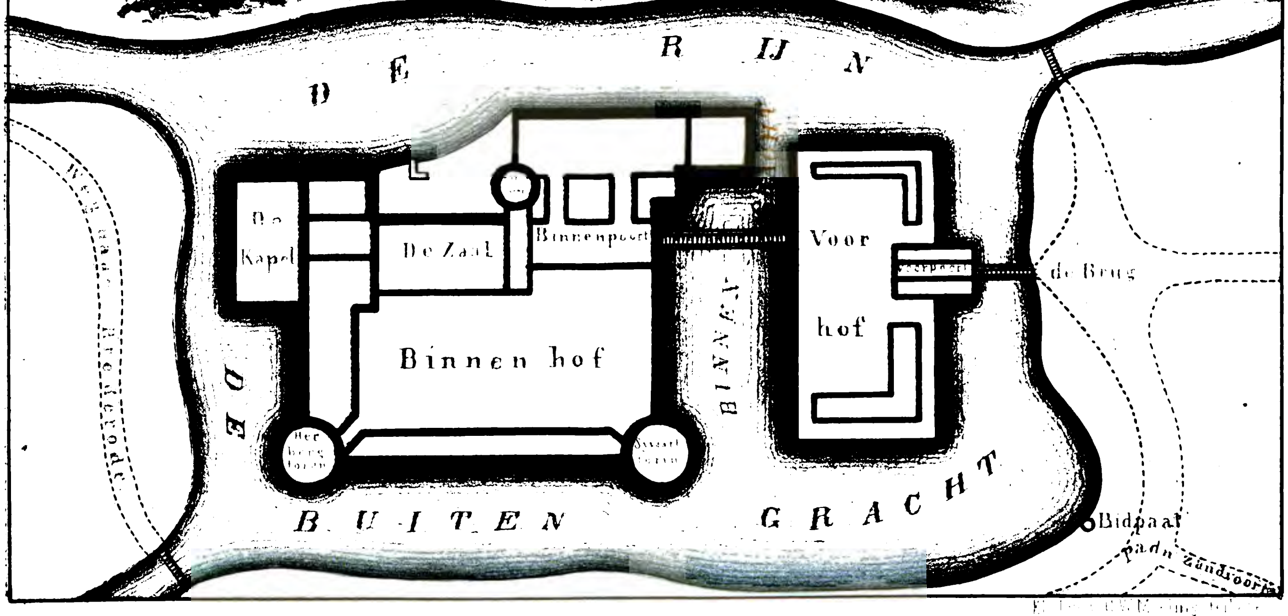

PLATTE GROND VAN HET KASTEEL BREDERODE.

HET KASTEEL VAN BREDERODE.

In 't frisch en helder najaars uur,
Als purper wemelt om de duinen
En rozig goud langs de eikenkruinen —
Ga dan naar Breêroôs grijzen muur.

Drie eeuwen stormden op zijn kruin,
En knaagden aan zijn ijzer puin —
De denkmaal eedler Voorgeslachten
Verschoot van glans, verviel van krachten;
Zijn kroon viel af; zijn vorm verdween;
Daar bleef slechts schaduw van 't voorheen.

De geele roerdomp plascht door 't moer,
Waar 't golfgespeel der breede grachten
Weleer door 't suizend rietbosch voer;
De steen-uil weeklaagt in den toren;
Aan de uitgekalkte vensternis
Speelt daags de bonte hagedis;
Ter nacht doet zich de krekel hooren
In 't donker welfsel, schril van toon;
En toch — de bouwval is nog schoon.

Als 't late zonlicht om de transen
Een glorie van rood goud penceelt,
En vonken in den mistdrop glansen
Die over 't blaauwend muurkruid speelt;
Als 't schemert in gewelf en kelder,
Van struik en braamstruweel omzoomd,
Maar 't purpren licht nog klaar en helder
Door reet en boograam binnenstroomt;
En 't vinkjen, dwalend van de abeelen,
Een weeken toon, een kwelend lied,
Van de afgebrokkelde kanteelen
In 't zwijgen van het landschap giet —
Ja, dan is 't schoon hem aan te staren,
Den steenen reus in 't bloeiend dal!
Wie dus nog schittert in 't verval,
Wat moest dien niet al prachts omwaren,
Toen nog de frischheid van zijn bloei
Den tijdstorm tartte als 't windgeloei....

een pracht, nog blijkbaar in de zware muren, gewelfde bogen, ruime kelders en hechte torentrappen, waaruit de bouwvallen bestaan.

Doet de overlevering ons verwijlen by de grondslagen van dit kasteel, dan voert zy ons door een tal van eeuwen in het grijs verleden terug.

Naby de Velzer duinen, aan de zoomen van een *Rijn*-spruchtel, die zich door de wilde en boschrijke streek noordwaart slingerde, strekte zich in de tiende eeuw eene ruime ontgonnen vlakte of, in de taal van dien tijd, breede rode uit. Graaf AERNOUT zou hier een slot hebben willen doen bouwen, waarvan de fondamenten pas waren gelegd, toen hy, omstreeks 998, op de Winckeler made onder de kolven der Friezen den dood vond. Van zijne drie zonen AELBRECHT, DIEDERYK en SYVAERT, volgde de eerste hem in het Gentsche Burchtgraafschap, en de tweede in het bestuur over het Graafschap, dat sints DIEDERYK den Vijfde den naam *Holland* droeg.

Syvaert, »wiens romantische avonturen hem hadden moeten stempelen tot een blijvenden held der sage, indien men in *Holland* wat meer had opgehad met poëtische overleveringen, en die niet door kerklegenden had laten verdringen" — Syvaert huwde, tot groote ergernis zijner bloedverwanten, eene schoone maagd van lagere geboorte, theda of tetburga genaamd, die hy, waarschijnlijk op zijne jacht- of zwerftochten in het wildrijke *Kennemerland*, te *Castrichem* had leeren kennen en liefhebben.

Vermoedelijk trok hy toen met zijne jonge gade naar het aartsbisdom *Trier*, en leefde er eenigen tijd op de goederen, hem door zijnen oom Aartsbisschop egbert nagelaten. Poppo, die op dezen tijd als Aartsbisschop *Trier* bestuurde, en wellicht door banden des bloeds aan den wakkeren Gravenzoon verbonden was, had een mededinger: adelbrecht, Proost van *Sint-Paulinus*, die hem bitter kwelde. Syvaert besloot den geplaagden Prelaat van zijnen kwelgeest te verlossen. Zestig goed uitgeruste mannen van wapenen, in dertig vaten verborgen, wist hy, onder den schijn van een geschenk wijns, binnen adelbrechts sterk en welverdedigd slot te brengen; op een gegeven teeken sloegen de vermomde krijgers, die den trein geleidden, het vaatwerk aan duigen, en nu ontstond er een geweldige strijd, waarin syvaert met de zijnen zegepraalde, en adelbrecht met zijn aanhang het leven verloor.

Later verzoende de nu reeds beroemde held zich met zijnen broeder diederyk den Derde, en bewees hem gewichtige diensten in den oorlog met diederyk bavo, Markgraaf van *Bodenlo*, en Bisschop adelbold van *Utrecht*, op wier vereenigde legers hy in den bloedigen veldslag van 10 Juni 1018 de overwinning behaalde. Dit werd hem door den Grave, die zich gewoonlijk in het zuidelijk deel van zijn gebied ophield, vergolden met de landvoogdij over het noordelijk gedeelte des Graafschaps, of het Burchtgraafschap *Kennemerland*, waarby hem tevens die uitgestrekte streek lands in leen-eigendom werd opgedragen, die in vervolg van tijd de Ambachten *Zandvoort*, *Vogelenzang*, *Haarlemer-Liede*, *Noord-*

Schalkwijk, Zuid- en Noord-Akendam, Schooten, Tetrode, Aelbrechtsberg en *Velzen* omvatte; *Bergen, Schoorl, Kamp* en *Kallantsooge* kwamen er dan eerst later by. Ook in de *Merwe*-streken schonk DIEDERYK zijnen broeder zoo veel gronds, dat men daar oudtijds verhaalde: hoe de Heeren van BREDERODE, wanneer zy van *Noordeloos* naar *Dordrecht* wilden gaan, den weg geheel over hun eigen land konden maken.

Kort na zijne verheffing bezocht de fiere Burchtgraaf nog weder het gastvrij *Trier*, en woonde er op den 6^en^ Februari 1019, met zijn broeder en andere Vorsten uit Nederlandsche gewesten, een steekspel by. Na zijne terugkomst zal hy zich zeker spoedig hebben bemoeid met de voltooiïng van het kasteel, waarvan zijn vader de grondslagen had gelegd. Weldra verrees het statige gebouw met zijn sterke torens en hooge transen op de breede rode, waaraan het den naam te danken kreeg, die sints ook op de zonen en nazaten van SYVAERT VAN HOLLAND zoude overgegaan zijn, en zoo roemruchtig in de geschiedenis onzes Vaderlands werd.

Op dit slot te *Brederode* hield hy sedert zijn gewoon verblijf, en overleed er in de kracht van zijn mannelijken ouderdom, den 5^en^ Juni 1030. In de abdijkerk te *Egmond*, binnen een der kapellen van het noorderkruis, wees men nog lang de plaats, waar hy aan de zijde zijner gemalin, die hem op den 27^en^ Januari was voorgegaan, begraven lag. Hy was niet alleen een der dapperste, maar ook een der rijkste Edelen zijns tijds, als reeds blijkbaar is uit de milde gaven, zoowel door zijne gade als door hem-zelf aan de Egmonder Abdij geschonken. Van hem nu beweerden de Edelen van BREDERODE af te stammen, en wy zullen deze overlevering aanvankelijk volgen.

Zijn oudste zoon DIEDERYK, die thands den geslachtsnaam van BREDERODE voerde, nam bezit van zijns vaders Heerlijkheid, terwijl de jongste eenige goederen aan de *Leck* bekwam, en daardoor stamvader van het geslacht der Heeren van der LECKE werd, die den klimmenden rooden of kelen leeuw van HOLLAND, met blaauwe of lazuren tong en klaauwen, (door de BREDE-

RODEN, als uit een jonger zoon voortgesproten, met den lazuren lambel *) later op het gouden veld gevoerd) met een zwarten leeuw op een zilveren veld verwisselden.

Van DIEDERYK verhaalt men, dat hy even als zijn vader de waardigheid van Burchtgraaf van *Kennemerland* bekleedde, eene betrekking, die de verplichting met zich bracht, om het gewest te beschermen tegen de invallen der wilde West-Friezen, waarmede het, vooral nog in dien tijd, onophoudelijk gekweld werd. Hy was gehuwd met ALVERADA, 's Heeren JANS dochter van HEUSDEN, die hem twee zonen schonk, WILLEM en SYMON. Laatstgenoemde werd de stamvader van een nieuw geslacht, mede beroemd in onze historie: het geslacht van TEYLINGEN, dat wel den liebaart of leeuw van HOLLAND voerde, maar gebroken met een lambel van zilver, dwars daar over.

Na DIEDERYKS overlijden, omstreeks 1063, trad WILLEM als de derde Heer van *Brederode* op. Hy werd voor den eerste van den Hollandschen Adel zijns tijds gehouden, en als zoodanig, zegt men, onder Graaf DIEDERYK den Vijfde beschreven. Behalven zijn huwelijk met ADELHEID, eene Duitsche Jonkvrouwe, dochter van den Grave van *Sain*, is er voor het overige niets belangrijks van hem opgeteekend. Hy stierf in 1103, en liet zijne goederen aan zijn zoon DIEDERYK den Tweede, van wien mede niets anders bekend is, dan dat hy met AGNETA van SOLMS, dochter van Grave OTTO gehuwd was, en in 1139 overleed, nalatende een zoon WILLEM, de tweede van dien naam, en vijfde Heer van *Brederode.*

Deze Edelman stond in groot aanzien by Graaf DIEDERYK

---

*) De lambel, ook barensteel of tornooikraag, en vroeger palesteel genoemd, wordt gevormd door twee liggende evenwijdige lijnen, waaraan van onderen drie punten of bijlvormige stukken zijn gehecht: in het midden en aan de beide uiteinden. — Wy moeten hierby evenwel vermelden, dat de BREDERODEN, tot zelfs in de veertiende eenw nog geen lambel boven, maar een dwarsbalk over den leeuw voerden; blijkends twee zegels van DIEDERYK den Goedertierene, van 1307 en 1312.

den Zesde, wien hy steeds op zijne oorlogen en aan het hof vergezelde. Hy stierf in 1154, uit zijn huwelijk met CATHERYNE van SOLMS en LOTHARINGEN een zoon achterlatende, FLORIS genaamd, die toen nog minderjarig zal geweest zijn, en niet in staat om orde op zijne zaken té stellen; dit immers verklaart dan alleen, hoe de stroopende West-Friezen, in 1155 reeds tot de *Santpoort*, en dus zeer naby het kasteel, al roovende en brandende doorgedrongen, door de poorters van *Haerlem* en de dorpers van *Osdorp* werden gestuit, en met een verlies van 900 man op de vlucht gejaagd, zonder dat er van de zijde der burchtzaten van *Brederode* eenige hulp aan de mishandelde Kennemaren of hunne kloekhartige redders schijnt gebracht te zijn. Voor het overige bleef hy 44 jaren lang in het ongestoord bezit zijner erfgoederen, was gehuwd met CHRISTYNE, 's Graven dochter van *Ghennep*, op de *Maze*, en overleed in 1198.

Een minder rustig leven leidde zijn zoon en opvolger WILLEM den Derde. Toen in het jaar 1204 de oorlog tusschen WILLEM van HOLLAND en LODEWIJK van LOON uitbrak, moet BREDERODE de zijde van den wettigen Graaf hebben gehouden: LOON, zegt men ten minste, stak op zijn vernielenden tocht in *Kennemerland* het kasteel in brand, en de Burchtheer schijnt behoord te hebben tot de Edelen, die, uit vreeze voor de plotselijke en geweldige overmacht van den vreemdeling, de wijk namen en zich verscholen hielden. Nadat Graaf WILLEM in *Holland* meester was gebleven, zal BREDERODE de schade, door de vlammen aan zijn kasteel veroorzaakt, weder hebben hersteld. Zijne gemalin was MARGARIETE, 's Graven dochter van der *Lippe*.

Hun zoon DIEDERYK de Derde, Ridder, werd na zijns vaders dood, in 1221 voorgevallen, de achtste Heer van *Brederode*. Met zijn schoonbroeder Heer WILLEM van LYNDEN had hy den kruistocht van 1199—1203 medegemaakt, en was gelukkig in het vaderland terug gekomen. Hy werd weder een van de voornaamste Edelen zijns tijds genoemd, en komt in de kronijken werkelijk als Drossaat van *Holland* voor. 't Is mooglijk dat WIL-

LEM de Voogd, met wiens dochter ALEYDE hy volgens sommigen in den echt verbonden was, hem met deze waardigheid had beschonken. Hy bekleedde die tot 1236, wanneer hy overleed, en opgevolgd werd door zijn zoon WILLEM den Vierde, negende Heer van *Brederode*.

Tot hiertoe is de opgave omtrent dit geslacht duister en verward, en soms meer dan onwaarschijnlijk; eerst met dezen WILLEM, in een charter van 1244 genoemd, komen wy ten minste op vasteren, historischen bodem.

Hy was zeer gezien by den Roomsch-Koning WILLEM van HOLLAND, die hem tot Maarschalk van *Holland* verhief, en onder wiens onmiddelijk gevolg hy zich meestal bevond. Toen deze omstreeks 1250 het graaflijk hof uit *Haerlem* naar zijne nieuwe stichting in den *Haghe* overbracht, verplaatste ook Heer WILLEM derwaart zijn gewoon verblijf; men vindt zijn zegel mede onder den voorrechtsbrief, door dien volksgezinden Vorst aan de Utrechtenaars geschonken. Hy stond algemeen bekend als een Ridder van stouten moed en buitengewone krijgsbekwaamheid, en wordt »een sterk Prins, van grooter faam" genoemd; buiten twijfel behoorde hy dus ook tot den aanzienlijken stoet van Nederlandsche en Duitsche Ridders, aan wier hoofd de Koning in den zomer van 1254 het weërbarstig *West-Friesland* verwoestend en verdelgend binnendrong.

Het bewijs, dat hy den roem van moed en ervarenheid in krijgszaken niet onwaardig was, leverde hy in den daaropvolgenden winterveldtocht. De altoos weerspannige West-Friezen hadden de toegevende vredesvoorwaarden van den Roomsch-koning met versmading verworpen, en nu besloot deze hen ten eenenmale den trotschen nek te buigen, en hun land te vuur en te zwaard te vernielen. De geschiktste tijd daartoe was de winter, wanneer eene dikke ijskorst zich over het moer- en waterrijke gewest had uitgespreid — en de Koning had daarop gerekend. Met de helft van December begon de vorst, bevloerde meiren en poelen, die natuurlijke verdedigers van het lage land, en baande het

leger een pad. Een getal van 30000 krijgslieden was te *Alkmaer* verzameld, en op Kersmis werd de veldtocht geopend met het uitrukken naar *Vroonen*, waar het oogenblik werd afgewacht, dat het ijs in de *Waerdermeir* (een uitgestrekte plasch, met eilanden en rietgorsen bezaaid) sterk genoeg zou zijn, om den geharnasten mannen een veiligen overtocht te gunnen. Toen het vurig verlangde tijdstip was gekomen, verdeelde de koning het heir in twee afdeelingen, plaatste zich-zelf aan de spits der grootste helft, die hy in de richting van *Hoochtwoude* voerde, en stelde de andere onder het opperbevel van zijn Maarschalk, wien hy den wakkeren DIEDERYK, Heer van *Lynden*, als Onderbevelhebber ter zijde had geplaatst. Ingevolge den vorstelijken last, namen de beide Veldheeren, aan het hoofd hunner Ridders en mannen van wapenen, hunnen weg oostelijker dan de Koning, en trokken langs de zoomen der *Wog-* en *Baersdorper* meiren het hart des lands in. De vast bevroren grond dreunde onder de hoeven der krijgsrossen, onder de voetstappen der ijzeren mannen; de lichtgewapende Friezen stoven uit hunne rietgorsen en wildernissen steeds achterwaart; werden geslagen en neergehouwen, waar zy zich ten weêrstand vereenigden, en de vlammen der dorpen, die zich in de krakende ijsvelden spiegelden, waren als zoo vele bakens op de uitgestrekte en dorre vlakte, die het vernielende spoor der Hollanderen kenteekenden. Zoo ging het drie dagen achtereen, toen eene noodlottige tijding het hart der overwinnaars met ontzetting vervulde: Koning WILLEM was onder de handen der Friezen verslagen, en de door hem aangevoerde afdeeling had eene zware nederlaag geleden. IJlings keerde de Maarschalk met de zijnen terug, maar het verlies was onherstelbaar, en de zoo voorspoedig aangevangen veldtocht nam een rampspoedig einde.

De fiere Ridder bleef zijne plaats onder de eerste Edelen van *Hollands* Gravenhof behouden, en kwam evenzeer in aanzien by WILLEMS opvolger, FLORIS den Vijfde, die in 1283, by opene brieven van den 3^{en} Mei, zijne goederen in *Zuid-Holland* voor

vrije Heerlijkheden, en hem als Baanderheer erkende. Twee jaren later overleed hy op den 3^{en} Juni. Zijne gemalin, Vrouwe HILDEGOND van VOORNE, Burchtgraaf HENRIKS dochter van *Zeeland*, leefde nog tot 6 April 1302.

Hun zoon DIEDERYK volgde zijn vader niet alleen in het bezit der baanderheerlijke goederen, maar ook in dat der graaflijke gunst. Toen in 1279 Graaf FLORIS, op den dag der instelling van de Sint-Jacobs-broederschap, zich reeds vroeg in den morgen, aan het hoofd van twaalf der roemruchtigste Ridderen en Heeren zijner Hofgenoten, in plechtigen optocht naar de Kapel van het Binnenhof begaf, om de feestelijkheden met eene godsdienstige handeling aan te vangen en te wijden, bevond zich onder dat uitgelezen getal ook Heer DIEDERYK van BREDERODE. De overigen waren: DIEDERYK, Grave van *Cleve;* LANCELOT van HAMILTON, gezant van *Schotland;* GODFRIED van BOICHOLT, gezant van *Westfalen;* HENRIK van HENNENBERG, gezant van den Bisschop van *Keulen;* JAN van HEUSDEN; JAN van ARCKEL; DIEDERYK van LYNDEN; OTTO van ASPEREN; JACOB van WASSENAER; GIJSBRECHT van AEMSTEL, en HUYGH van VYANEN.

Nadat de mis door *Utrechts* Bisschop JAN van NASSAU, bygestaan van eene breede rij Priesteren, was opgedragen; de orgeltonen als op de blaauwe wyrookwolken langs de gewelven van den tempel golfden, en de Graaf met zijne twaalf Edelen de heilige spijze had genoten, legden zy, in 's Bisschops handen, geknield den vollen eed af, waarby zy zich verbonden ter vervulling hunner ridderlijke verplichtingen, dat is: God getrouw, den Leenheer onderdanig, en jegens al hunne medechristenen regtvaardig te zijn; ter bevestiging waarvan zy hun schild en wapenen te pand gaven, die als eene getuigenis hiervan door den Herout van *Holland*, JAN PAYPAERT, in de ridderzaal van het hofgebouw werden opgehangen. En nu omhing de Graaf elk der twaalf Ridders eenen vergulden, met vijf schelpen vercierden halsketen, waaraan een beeld van Sint-JACOB prijkte, wegende anderhalf mark zilvers.

Onder de feesten, by deze gelegenheid gegeven, behoorde een prachtig tornooi, door den Graaf zijnen nieuwen Ridderen aangeboden; en als eersten Kampvechter vinden wy in het Tornooiboek der Graven van *Holland:* Heer DIEDERYK, Heer van *Brederode*, dragende op zijn gulden schild den bloedrooden leeuw, met blaauwe tong en klaauwen; zijn krijgskreet was: »Holland!"

Maar niet alleen by ridderspelen bewees hy zijn heldenmoed: in den Frieschen veldtogt van 1272, zoowel als in die van tien jaren later, volgde hy den krijg; en in den winter van 1287 voerde hy als Amiraal van *Holland* de graaflijke vloot langs de kusten der *Zuiderzee,* en baande zijnen Landsheer den weg der overwinning.

Ook in den strijd met de Stichtsche Leenmannen behaalde hy de overhand, en nam den woelzieken GYSBRECHT van AEMSTEL aan de boorden der *Vecht* gevangen; terwijl de oorlog met *Vlaanderen*, in den zomer van 1295, te *Cadsant* zijn ridderhelm met nieuwen roem omkranste, en hem wel de onderscheiding waardig maakte, om met de uitstekendste Edelen van *Holland* en *Zeeland* FLORIS kort daarop naar *Parijs* te vergezellen, en er het eerst na zijnen Leenheer het verbond met *Frankrijk* te onderteekenen.

Niettegenstaande deze herhaalde diensten jegens den Graaf, met wien hy overigens slechts een geschil van ondergeschikt belang had gevoerd, werd hy beschuldigd tot het vloekverwantschap van 1296 te behooren, schoon het hem niet moeilijk viel, zich van deze onwaardige verdenking te zuiveren. Met Abt FLORIS van *Egmond* en de voornaamste Hollandsche Edelen naar *Engeland* overgestoken, om den Jonker van HOLLAND in 't bezit van zijn Graafschap te stellen, bracht hy den onervaren jongeling ook veilig aan wal, en nam toen, zoo men wil, een dadelijk aandeel in de aangelegenheden van staat; maar de krenkende bejegening, hem vervolgens door toedoen van den eerzuchtigen BORSSELE aangedaan, en de spoedig daarop volgende dood zijner gemalin MARIA van der LECKE, 2 April 1307, maakten hem zoo mismoedig, dat hy zich

van alles terugtrok, zijne goederen aan zijn oudsten zoon WILLEM opdroeg, en in bedevaart naar *Jeruzalem* toog. Op zijn keertocht door *Frankrijk,* in 1318, ontsliep hy te *Rheims* op den 16[en] December. Zijn stof rust in vreemden bodem, *) verre van zijn vaderland, waar hy den roem heeft nagelaten, een der voortreffelijkste leden van zijn geslacht te zijn geweest: een man van minzamen en vriendelijken aart; altoos geneigd om ontstane geschillen in der minne en buiten het recht van het zwaard by te leggen, voor zoo verre dit met de eer van een goed Ridder bestaanbaar was. De bynaam van den Goedertierene, hem door zijne tijdgenoten geschonken, was zijn schoonste en waardigste eeretytel.

WILLEM de Vijfde van BREDERODE was inmiddels reeds twee jaren vroeger gestorven, †) en door zijn oudsten zoon HENRIK (gehuwd met ISABELLE de FONTAINES) vervangen, die, slechts drie jaren later overlijdende, de Heerlijkheid op zijn neef DIEDERYK bracht, met wien de geschiedenis en opvolging der BREDERODEN eerst eene behoorlijke zekerheid verkrijgt.

DIEDERYK, nu de dertiende Heer van *Brederode*, en de vijfde van zijnen naam, huwde met BEATRYS van VALCKENBURCH, en was een waardig erfgenaam van den moed zijns grootvaders. In den geduchten veldslag van *Casselberghe*, 24 Augustus 1428, waar de Hollandsche en Zeeuwsche Adel onder WILLEM den Goede aan de zijde der Franschen streed, was de Graaf, op een vurig paard gezeten, te dicht in de Vlaamsche benden gedrongen; door de overmacht uit den zadel geworpen, zou hy het slachtoffer van zijn strijdzucht geworden zijn, zoo niet BREDERODE, met

---

*) In het klooster der Predikheeren binnen genoemde stad.

†) WILLEM zou tweemaal gehuwd geweest zijn; zijne eerste gemalin noemt men ELISABETH van LUXEMBURG, nicht van Keizer HENRIK den Achtste; zijne tweede: CATHERYNE, erfdochter van WILLEM, laatste Heer van TEYLINGEN. Beide deze opgaven zijn echter onhistoriesch. De geschiedenis gewaagt alleen van zijne weduwe ELSEBEEN, zonder byvoeging van geslachtsnaam.

den Grave van *Oostervant* en eenige andere Ridders, toegeschoten ware, en hem hadde gered. †)

Met niet minder stoutmoedigheid kampte hy later voor Vrouwe MARGARETHA in den vinnigen scheepsstrijd by *Swartewael,* op de *Maas*, 4 Juni 1351, nadat hy eenige dagen te voren by *Arnemuyden* reeds de overwinning had behaald. Hier echter verliet hem het krijgsgeluk. Daar begon een groote, bittere, zware strijd; de krijgskreten stegen ten hemel op, en de strijders vielen elkander met stoutheid aan, vromelijk kampende om de overwinning. De lucht weergalmde van een vreeslijk geluid, door het roepen en schreeuwen, het barsten der armborsten, het kletteren der zwaarden, het kraken en versplinteren der speeren, het schrikkelijk werpen der steenen, en het scheuren der schilden: want het was een dag van toorn en van wraak, en vele vrome wapenturen aan beide zijden werden gewond en verslagen. Velen der gekwetsten zegenden zich met het teeken des kruises, sprongen in het water, en verdronken. Ten laatste geraakte het heir der Keizerin afgestreden, en verloor den slag. Drie dagen lang bleef de *Maas* rood van het bloed dat er gestort was.

Heer DIEDERYK werd met een aantal Ridders en knechten krijgsgevangen gemaakt, maar na den zoen tusschen MARGARETHA en WILLEM weder ontslagen. Hy overleed, na een zes en vijftig jarig bezit zijner Heerlijkheid, in 1377, en werd te *Haerlem* by de O. L. V. broeders begraven.

Het kasteel was waarschijnlijk reeds sedert geruimen tijd bewoond door zijn oudsten zoon REYNOUT, niet alleen om het, zoo dit noodig mocht zijn, tegen de cabiljaauwsche naburen te verdedigen, wijl 't gantsche land

---

†) Deze moedige Ridders waren, behalven de Jonker van HOLLAND en DIEDERYK van BREDERODE: Burchtgraaf FILIPS van WASSENAER, JAN van ARCKEL, JAN van EGMOND, ARENT van CRUNINGHEN, JAN van POLANEN van der LECKE, JAN van HAEMSTEDE en WILLEM van DUVENVOORDE.

beroerd
Van burgeroorlog, al de macht der Baanderheeren
En Edelen in 't veld elkandren zag braveeren;

maar vooral ook, opdat hy als Baljuw van *Kennemerland*, waartoe de hoekschgezinde Ruwaard AELBRECHT hem in 1358 benoemd had, zich te midden van zijn rechtsgebied kon bevinden. Deze waardigheid had hem intusschen byna het leven gekost: de afgezette Baljuw JAN van BLOEMENSTEYN, een cabiljaauwsch Edelman, was ten uiterste verbitterd; verbond zich met andere Edelen, die BREDERODES invloed by den Ruwaard (wiens Kancelier hy ook ergends genoemd wordt) benijdden, en leide hem lagen.

REYNOUT, hiervan onbewust, op een dag in Oktober door de duinen van *Castrichem* trekkende, slechts van een klein gevolg vergezeld, ziet zich hier eensklaps door JAN van BLOEMENSTEYN met zijn aanhang besprongen. Tegen de overmacht niet bestand, geeft hy zijn paard de spooren, vliegt met lossen toom langs de zandige baan naar het dorp, en werpt zich met de zijnen in de kerk, echter niet zonder verlies van drie man. Door de toeschietende Castricummers evenwel spoedig versterking ontfangende, valt hy nu toornig op de verraders aan, en doet hen weldra in haastige vlucht voor zich heen stuiven, zoodat eenigen zich ter naauwernood op het slot van *Heemskerck* kunnen bergen, terwijl de overigen naar *Delft* wijken, waar zy nochtans de straffende hand van den Ruwaard niet ontkwamen.

In den Gelderschen opvolgingskrijg, waar hy sedert 1372 dikwerf als Legerhoofd JAN van BLOIS vertegenwoordigde, ten behoeve van wiens Gemalin MACHTELD van CLEVE hy bovendien eene som van 107000 gouden schilden had uitgeschoten, gaf hy meermalen blijken van zijn persoonlijken heldenmoed; en HENRIK van HOMOET, de Jonker van BORCULO, en vele anderen Edelen der Bronckhorsten, moesten op de wilde heide van *Oosterbeek* hunne banier voor de zijne doen zinken, en zich de gevangenschap getroosten.

Daar hy, reeds by zijns vaders leven, gehuwd was met JOANNA, de Erfdochter van GHENNEP, wier wapen (een kelen leeuw op een zilveren veld) hy met het zijne (soms met een lambel, soms vrij) gevierendeeld voerde, komt hy dikwijls in onze geschiedenis voor als Grave van *Ghennep;* ook vindt men hem onder dien naam aan het hoofd van den Hollandschen Adel. WILLEM van GULIK, *Gelders* Hertog, noemde hem »zijnen lieven neve."

Hy stierf in 1390, nalatende vier zoons: DIEDERYK, JOHAN, WALRAVEN, en WILLEM, waarvan de oudste reeds het vorige jaar te *Zeelhem*, by *Diest* onder *Hasselt*, karthuizer-monnik was geworden, zoo dat dus de tweede, JOHAN, gehuwd met JENNE van ABCOUDE, de vijftiende Heer van *Brederode* werd.

Na Bisschop FREDERIK van BLANCKENHEIM in den Drentschen, en Hertog AELBRECHT in den Frieschen veldtocht (1395 en 1396) belangrijke diensten bewezen te hebben, reisde hy in de vasten van 1399 naar *Ierland*, en bezocht er op het eiland *Ulton* naby *Donegal* de grot of het hol van PATRICIUS, bekend onder den naam van Sinte-Patricius-vagevuur. *) Deze reize schijnt een ernstigen indruk op zijn vurig en lichtbewogen gemoed te hebben gemaakt. Naauwlijks was hy weder op zijne goederen teruggekeerd (12 Juni van het zelfde jaar) of hy stichtte in de *Santpoort*, naby *Haerlem*, eene kapel ter eere Gods en van Sint PATRICIUS, met twee missen ter week; en ruim een jaar daarna, 1402, terwijl zijne Gemalin in het door haar gestichte nonnenklooster te *Wijck by Duurstede* den sluier aannam, begaf hy zich als konvers of leekebroeder in het karthuizer klooster bui-

*) In de verhalen der middeleeuwen is deze grot zeer bekend. Duizende pelgrims trokken er heen. Na verschillende godsdienstige voorbereidingen in het naby gelegen klooster van Sint AUGUSTIJN, gedurende den tijd van 9 dagen, ging de boetdoende bedevaartganger het hol in (waar waarschijnlijk eene voor korten tijd bedwelmende uitdamping opsteeg), en verhaalde by zijne terugkomst de zonderlingste en vreeslijkste zaken. Paus ALEXANDER deed het in 1494 sluiten, en vervolgens is het op last van Koning HENDRIK den Achtste geheel vernield.

ten *Utrecht*, waar hy zich met de beoefening der poëzy bezig hield, en »veel schoone rijmen" en eene groetenisse des Engels vervaardigde. In 1407 ontfing hy echter de tijding van het overlijden zijns schoonvaders en van zijnen schoonbroeder, waardoor hem de Heerlijkheden *Abcoude* en *Wijck by Duurstede* toevielen. Zijn lust voor het waereldlijk leven werd weder opgewekt; hy wendde zich tot den Paus, en verkreeg diens toestemming om de orde te mogen verlaten. Dit verlof strekte zich evenwel niet, gelijk hy meende, tot zijne gemalin uit, schoon zy hem gaarne wilde volgen; en toen hy nu daartoe te vergeefs aan de kloosterpoort had geklopt, verscheen hy eindelijk aan het hoofd zijner gewapende knechten, en ontvoerde haar met geweld.

Bisschop FREDERIK, van deze stoute daad onderricht, maakte zich van beide meester; stelde Heer JOHAN in handen van diens neef JACOB van GAESBEECK, en deed Vrouw JENNE weder in heur klooster te rug brengen.

Toen zy daar het volgende jaar van smart en rouwe overleed, werd ook heur echtgenoot uit zijne gevangenschap ontslagen. Maar het was hem in *Holland* te eng geworden; zijn rusteloos gemoed dreef hem voort; hy volgde den krijg, hield de Fransche zijde in den oorlog met *Engeland*, en eindigde, als een stout Ridder, zijn avontuurlijk leven eindelijk op het slagveld van *Azincourt*, 25 October 1415.

Zijn tweede broeder WALRAVEN, sints zijn moeders dood in 1413 Graaf van *Ghennep*, was waarschijnlijk, daar JOHAN geene kinderen had, reeds sedert 1402 in het bezit der goederen van *Brederode*. De eerste Edele van 't land, was hy te gelijk ook een der rijksten. Door zijne gemalin JOANNA van VIANEN en AMEYDE kwam hy ook aan deze twee Vrije-heerlijkheden met het Slot *Herlaer* in *Brabant*. Zijn jaarlijksch inkomen bedroeg toen 24000 oude Fransche schilden, of byna *f* 60000. Hy was een kloek oorlogsman, van forsche gestalte; het krijgsgeluk keerde hem echter dikwerf den nek toe. In het begin van 1400, toen het Hollandsch leger onder

AERNOUT van EGMOND en YSSELSTEYN op Frieschen bodem had post gevat, trachtte WALRAVEN het versterkte *Molcwerum* te verrassen; maar door de zijnen niet genoegzaam ondersteund, en zelf zwaar gewond, werd hy door de Friezen gevangen genomen; doch zijn voordeel doende met de slechte bewaking, liet hy zich uit een venster af, en geraakte gelukkig binnen *Staveren*, waar hem de Graaflijke bevelhebber HENRYK van NAELDWIJCK met vreugde ontfing.

Tot hiertoe had zijn geslacht op het gulden wapenbord, gelijk wy reeds vroeger opmerkten, boven den leeuw den lambel en vroeger den balk dwars over den leeuw gevoerd; WALRAVEN was de eerste die deze breuken geheel wech liet, en het volle wapen van HOLLAND, gevierendeeld met dat van VALKENBURCH voerde.

Als hoekschgezind Edele (en als BREDERODE bovendien den machtigen geslachte der ARCKELS vijandig gezind!) hield hy in den Arckelschen oorlog de zijde des Graven van *Oostervant*, maar werd in 1402 krijgsgevangen, en eerst in 1405, door tusschenkomst van Hertog REYNOUD van *Gelder*, op zijn eerewoord ontslagen. WILLEM van *Oostervant*, zelf aan het bewind gekomen, verhief hem tot zijn eersten Raad; en Vrouw JACOBA, wie hy als een rechtschapen en getrouw leenman diende, benoemde hem tot Stadhouder van *Holland, Zeeland* en *West-Friesland.* In 1417 voerde hy het opperbevel over hare krijgsbenden, by den aanval op *Gorinchem.* Op den eersten December, in het gezicht van den strijd, werd hy Ridder geslagen en hem de gulden spooren aan de hielen gegespt. Vol vuurs trok hy toen ten storm,

En deed zijn daavrend krijgsgeluid
Van Holland! Holland! fier herklinken.

Door eene bres in de stad gedrongen, werd er vinnig gestreden. WALRAVEN, door zijn heldenmoed vervoerd, vloog zijne

volgelingen vooruit, in het persen van dien strijd: in het dichtste gedrang, waar het hevigst gevochten werd. Weerden zich de mannen van ARCKEL ook vurig en koen —

Vergeefs! De Hoekschen rukken binnen:
Maar elke voetstap, dien zy winnen,
  Kost aan hun dappren 't edelst bloed.
Al moet ook ARCKELS heir bezwijken,
Slechts langzaam, vechtend, zal het wijken,
  En toont, in 't deinzen zelfs, zijn moed.

Hoe vreeslijk klonk van *Gorcums* wallen
  De zegekreet, het krijgsgerucht,
  't Alarmgeschrei, dat in de lucht
Zich mengelde aan het buldrend knallen
  Van 't zwaar kanon en schietgeweer.
Het klonk tot *Rijn-* en *IJssel*boorden,
  Ja tot het *Y* en 't *Zuidermeir;*
En deed aan allen die het hoorden
  Bekommerd uitzien, welk een keer
De kampstrijd nam: wiens glorie taande,
  Wiens oorlogsheir den zege won,
  En of dat bulderend kanon
Tot rouw of blijdschap hen vermaande.

  Elks lans of zwaard is van de punt
Tot aan 't gevest met bloed bedropen.
  Geen lijfsbehoud wordt hier vergund:
De stad is voor den vijand open;

Het strijden heeft, zoo 't schijnt, gedaan:
Nu vangen moord en plondring aan.
Reeds woedt de vlam in hooge daken;
Men hoort den kreet der wanhoop slaken,
Schoon, waar de grond hun voordeel geeft,
Zich ARCKELS krijgren nog vergaêren,
En 's vijands ingedrongen scharen
In 't uiterst uur nog doen ontwaren,
Dat, waar de dood voor oogen zweeft,
Geen krijgsheld ongewroken sneeft.

BREDERODE, die vurig verlangde te toonen dat hy de riddereere wel verdiende; BREDERODE, die, als BILDERDIJKS ELIUS,

waar hy slechts 't vizier naar keert,
In 't hart van 's vijands benden
De slachting, met den schrik voor uit,
Schijnt voor zich heen te zenden;

Die, midden onder 't dichtst gedrang,
Geen slagzwaard schijnt te zwaaien,
Maar met een opgeheven seis
Bestrijders wech te maaien;

Die nu, als in een woud verward
Van vijandlijke lansen,
Op wier door een gedommeld staal
De zonnestralen dansen;

Die nu, verwikkeld in 't gevecht,
  In eens weer uit koomt blinken;
Wat om hem is verstuiven doet,
  Wat voor hem is verzinken:

BREDERODE, die, eindelijk, door onachtzaamheid der zijnen te ver afgesneden en van vijanden omringd was, viel — en betaalde zijne al te onvoorzichtige dapperheid met het leven. Zijn lijk werd naar *Ameyde* gevoerd, en voor het hoog-altaar in de kerk begraven. JACOBA beklaagde zich over zijn verlies, en beschonk zijne kinderen met aanzienlijke giften in geld en goederen, die hun echter door JAN van BRABANT weder werden ontnomen.

WALRAVEN van BREDERODE liet by zijn overlijden twee jonge zonen na: REYNOUT, die twee, en GIJSBRECHT, die één jaar telde. Hunne zuster, WALRAVINA, werd eerst een half jaar later geboren, en kostte hunner moeder het leven.

De jongste zoon van REYNOUT den Eerste, WILLEM van BREDERODE, nam de voogdij over zijns broeders kinderen op zich. Het gewoon verblijf des Geslachts was sints WALRAVENS huwelijk naar het kasteel *Batesteyn* in *Vyanen* verlegd; terwijl dat van *Brederode*, dat by het beleg van WILLEM den Vijfde, in 1351, door eene overgave by verdrag gelukkig de vernieling ontkomen was, *) nu eenzaam bleef liggen, en slechts door een Rentmeester met zijn gevolg en weinige krijgslieden werd bewoond. De Haerlemsche Cabiljaauwen hadden dus maar een al te licht spel, toen zy in 1426 den omtrek hunner stad aflie-

*) De Maarschalk GYSBRECHT van NYËNRODE leidde de belegering namens den Graaf, terwijl de Slotvoogd HERMAN van den BUSSCHE het kasteel voor zijn heer DIEDERYK van BREDERODE dapper verdedigde. De overgave geschiedde uit nood, op den 23en Oktober 1351. — Heer DIEDERYK verloor daarby zijne goederen, die hy echter in 1354 terug bekwam.

pen, om de kasteelen der hoekschgezinde Edelen te overmeesteren. Na dat van *Heemstede* te hebben verwoest, overvielen zy *Brederode*, plonderden en vernielden het, en lieten het in een deerniswaardigen toestand achter. Evenwel werd het gedeeltelijk weder hersteld, zoo dat het later nog een niet geheel ongeschikt verblijf voor de Edelvrouw met heur gevolg was, schoon de vroegere pracht verloren ging, en de grootschheid van het nieuwe gebouw by die van het oude niet halen mocht.

REYNOUT, de Tweede, meerderjarig geworden, werd Heer van drie Bannerijen of Baanderheerlijkheden: *Brederode*, *Vyanen* en *Ameyde;* en, door erfschap zijner moeder, tevens Burchtgraaf van *Utrecht.*

Reeds op zijn achttiende jaar, was hy byna het slachtoffer van den haat zijner tegenpartij geworden. Op een dagvaart in den *Hage,* 1433, had hy een mondgesprek met Vrouwe JACOBA. Eenige Cabiljaauwschen meenden hem hier te overvallen en te dooden; maar de goede Ridder COLAERT van MASMEN, die hem derwaart had gebracht, plaatste zich met getrokken zwaard voor de deur van het vertrek, en sprak moedig: »Ik ben het, die den Jonker van BREDERODE van *Vyanen* »heb afgehaald; hy staat onder mijn geleide, en wat men met »hem wil, zal men my eerst moeten doen." — Dit gaf oponthoud, en intusschen had men gelegenheid om REYNOUT langs een anderen weg in veiligheid te brengen. Weinige jaren later deed hy eene bedevaart naar *Palestina*, en werd te *Jerusalem* tot Ridder geslagen. Na zijne terugkomst van daar huwde hy met JOLANDE VAN LALAING, en werd door FILIPS den Goede met de orde van het guldenvlies beschonken; eene onderscheiding, zijnen vijanden zeer onaangenaam, maar die hy zich wel waardig betoonde in den bystand, door hem en zijn broeder GYSBRECHT aan den Hertog bewezen, tijdens den oorlog met de oproerige Gentenaren, waarin zy, behalven hunne heldhaftigheid, den BREDERODEN aangeboren, een getal van 1000 gewapenden te velde brachten, zonder er eenige soldij voor te ontfangen.

Drie jaren daarna, 24 Maart 1455, stierf de Utrechtsche Bis-

schop RUDOLF van DIEPHOLT, en de Kapittels kozen, door Hoeksch-Hollandschen invloed, den Domproost GYSBRECHT van BREDERODE tot opvolger. FILIPS de Goede stelde al het mooglijke te werk om deze benoeming te vernietigen, en bracht het eindelijk zoo ver, dat GYSBRECHT in 1457 afstand deed ten behoeve van DAVID, bastaart van BORGONJE, tegen eene jaarlijksche wedde van 4200 Rijnsche guldens, de Proosdij van Sinte-Donaes te *Brugge*, en eenige andere vergoedingen, waarvoor Hertog JOHAN van *Cleve* borg bleef. De goede verstandhouding tusschen den Bisschop en de beide BREDERODEN was echter, door het gedurig stooken der Cabiljaauwschen, van geen langen duur. Vrijdags na Pinksteren, 1470, reed de Burchtgraaf, met vijf zijner bastaartzonen en eenige andere volgelingen, naar *Wyck by Duurstede*, en werd daar onverwacht, op last van den Bisschop, in hechtenis genomen en op het Kasteel ingekerkerd. Hier werd hy beschuldigd deelachtig te zijn aan den manslag, drie jaren te voren door zijn oudsten bastaartzoon WALRAVEN (thans ook op 't kasteel gevangen) aan een Burgemeester en Schepen van *Haerlem*, op *den Bildt* begaan; aan eene samenzwering met Jonker ADOLF van GELDER tegen de BORGONDIËRS, en aan den brand van *Ysselsteyn*. Ontschuldiging mocht niet baten, en men trachtte door de pijnbank te verkrijgen, wat niet vrijwillig gegeven werd. Het eerst werd WALRAVEN, de bastaart, onder toezicht van zekeren ellendeling FILIPOT, die Slotvoogd van 't kasteel schijnt geweest te zijn, onmenschelijk gepijnigd: hy werd op de bank gespannen (zoodat de striemen der koorden dagen lang in zijn vleesch zichtbaar bleven!) en gedwongen eene groote hoeveelheid waters in te zwelgen, waarna zijne beulen hem op de buik sprongen; en deze gruwzame martelingen werden soms twee, drie, ja viermaal op éenen dag herhaald, en wel veertig of vijftig maal in 't geheel. 't Valt niet moeielijk te begrijpen, dat men hem in dezen toestand alle bekentenissen kon afpersen die men verkoos. Op dezelfde wijze handelde men met den Burchtgraaf, en *Utrechts* Schout JAN van AMERONGEN; en hunne bekentenissen, schoon zy ze na

de foltering dikwerf herriepen, werden KAREL van BORGONJE, als onwraakbare getuigen hunner misdadige aanslagen, opgezonden: dus hoopte men te bewerken, dat de Hertog in een oogenblik van drift het vonnis des doods zou uitspreken. Dit mislukte evenwel; en het beleid van den wakkeren WALRAVEN gaf der gantsche zaak weldra eene geheel andere wending.

De nacht van 22 Augustus, 1470, was donker en stormachtig; de kleene vensterruiten van het kasteel trilden in hunne looden vatsels, onder de schuddende vlagen van den wind, die koud door de breede schoorsteenen naar binnen woei; daar buiten kraakten de weerhanen op hunne spillen, en braken de golven der slotgracht zich klotsend tegen den muur. De bisschoppelijke wapenknechten, die de wacht hadden, schoolden dichter byeen, en staakten van tijd tot tijd hun gesprek door het luisteren naar den zich gedurig verheffenden storm — toen plotselijk een luidruchtig geraas in de slotgracht hen met brandende toortsen en vetkaarsen naar buiten snellen deed. Daar zagen zy de zwanen, onder elkander warrende, blazende, en klapperende met de opgestoken vleugels. Er ontstond gelach. — »Het zijn de zwa»nen, die gevochten hebben. Laat ons naar binnen gaan!" spraken zy tot elkander. Het licht verdween, en het werd weder donker langs de zoomen der gracht. Toen verhief zich het hoofd van een man boven het water, en bewoog zich in de richting naar den dijk.

De zwanen hadden niet gevochten: zy waren verontrust geworden door WALRAVEN van BREDERODE, wien het gelukt was zijne kluisters te verbreken, en langs een uit zijne kleederen gedraaid snoer naar beneden in de gracht af te dalen, waar de duisternis hem deed doolen, en in de nabyheid der zwanenkooi had gebracht. Het licht der wapenknechten had hem goede dienst gedaan: hy kende thands beter den weg. Na eene mislukte proeve om de *Leck* over te zwemmen, liep hy als een gejaagde in de donkere nacht een mijl ver den dijk op; wekte daar een veerman; deed zich met goud en dwang naar *Hagesteyn* voeren, en

trok, na zich by den schout te hebben verkwikt en beter gekleed, naar *Vyanen:* alom verhalende, wat schandelijke en onchristelijke bejegening hem door den valschen Bisschop was aangedaan. Hertog KAREL vernam dit niet zoo haast, of hy liet gestreng en onpartijdig onderzoek doen, waaruit des Burchtgraafs onschuld zoo helder bleek, dat de Hertog tegen de Heeren CREQUI en LALAING verklaarde: »daar de Heer van *Brede-*»*rode* alzoo strengelijk is bezocht geweest, en nogtans onschul»dig bevonden — zoo heb ik in den zin hem nog wel zoo hoog »te verheffen, als hy ooit verdrukt is geweest." — En de driftige maar rechtschapen Vorst hield woord, ten spijt van BREDERODES verraderlijke vijanden, die hem op den tocht door *Holland* overal aan 's Hertogen zijde moesten zien.

Evenwel is hy als het offer van een geheimen aanslag gevallen: de »quade wijn" hem te *Haerlem* geschonken, wierp hem op het ziekbed, en hy overléed te *Vyanen*, den 16en Oktober 1473. Zijn broeder GIJSBRECHT, die byna gelijktijdig met hem te *Utrecht* gevangen genomen was, herkreeg eerst later zijne vrijheid, en stierf in 1475 te *Breda*, algemeen geëerd en bemind.

REYNOUTS oudste zoon, WALRAVEN de Tweede (dien men wel van WALRAVEN den Bastert te onderscheiden hebbe), was elf jaren oud, toen zijn vader overleed, en bleef nog vier jaren onder voogdij zijner moeder JOLANDE van LALAING; waaruit velerlei onaangenaamheden met hare neven AMERONGEN en BROECHUSEN ontstonden, zoodat het eindelijk een kleine binnenlandsche krijg scheen en Vrouw JOLANDE de stad *Vyanen* een tijd lang in handen harer tegenstrevers laten moest. Eerst week zy op *Batesteyn*, en trok later, na beurtelings te *Utrecht* en te *Schoonhoven* verblijf gehouden te hebben, in den zomer van 1478 naar heur kasteel in *Kennemerland*, waar heur oom, de Stadhouder van *Holland*, in de Paasch-week van het volgende jaar by haar ter maaltijd was, toen de *Haerlemmer* bode zijne hulp kwam inroepen tegen de woelingen en moord-aanslagen der Cabiljaauw-

schen. Hier woonde zy eenigen tijd met hare dochter ANNE, *) terwijl *Vyanen* door de knevelarijen en woelingen van REYNIER van BROECHUSEN en diens aanhang gekweld werd. De overeenkomst, gesloten op Paschen 1480, waarby BROECHUSEN tegen betaling van 4000 gouden Rijnsche guldens de stad verliet, en Jonker WALRAVEN als Heer gehuldigd werd, maakte wel aan deze ongeregeldheden een einde, maar de rust der Vyaners werd in 1482 op nieuw gestoord door den Utrechtschen oorlog. De stad werd door VINCENT van SWANENBURCH overmeesterd, en niet dan na betaling van 5500 Rijnsche guldens, boven vele andere afpersingen, weder verlaten en haren rechtmatigen Heer te rug gegeven. By de krooning van MAXIMILIAAN van OOSTENRIJK tot Roomsch-Koning, met veel plechtigheid op den 9en April 1486 te *Aken* volvoerd, sloeg de jonge Vorst met het zwaard van KAREL den Groote tweehonderd voorname Edelen tot Ridder, en onder de eersten daarvan behoorde: REYNOUT van BREDERODE, Burchtgraaf van *Utrecht*, Heer van *Brederode*, *Vyanen*, *Heemsroede* en ter *Ameyde*.

Minder voorspoedig ging het zijn broeder FRANS, die, in den naar hem genoemden Jonker-Fransen-Oorlog, als hoofd der Hoekschen zijne partij nog eenigen tijd geducht wist te maken, maar, in 1490 by *Serooskercke* zwaar gekwetst gevangen genomen, te *Dordrecht* aan zijne wonden overleed.

WALRAVEN was tot hiertoe ongehuwd gebleven. In zijne jeugd had hy reeds kinderlijk vertrouwelijk omgegaan met MARGARETA, 's Heeren WOLFAERTS dochter van BORSSELE; hieruit was by beide eene innige genegenheid ontstaan, die door Heer WOLFAERT gants niet werd aangemoedigd. Maar toen hy nu zijne dochter in 1492 wilde dwingen eenen anderen Edelheer te hu-

*) Hare beide zonen WALRAVEN en FRANS had zy naar *Leuven* ter schole gezonden; JOLANDE, hare tweede dochter, was Kanonikesse te *Bergen* in *Henegouwen;* en de jongste, JENNE, Staats-Jonkvrouwe van MARIA van BORGONJE. Alle drie stierven ongehuwd.

wen, ontvlood MARGARETA den vaderlijken dwang, en volgde haren WALRAVEN naar *Vyanen*, waar zy zich met hem in den echt verbond, en hem *Cloetinghe* en *Ridderkercke* ten huwelijk bracht. MAXIMILIAAN werd op de klachte hierover zeer vertoornd, maar liet zich evenwel spoedig bevredigen. Vrouwe MARGARETA overleed in 1507 te *Brussel*, na haren echtgenoot twee zoons en twee dochters te hebben geschonken.

WALRAVEN huwde toen later ANNA, Gravinne van *Nyënaar*, die hem vier jaren overleefde. Hy stierf op zijn kasteel van *Batesteyn*, in vijfenzeventig-jarigen ouderdom, en werd te *Vyanen* begraven.

REYNOUT de Derde, Heer van *Brederode*, *Vyanen*, *Ameyde*, en *Haverincourt*, Ridder en Deken van 't Guldenvlies, Burchtgraaf van *Utrecht*, Opperhoutvester van *Holland*, en Raad en Kamerheer van Keizer KAREL den Vijfde, volgde zijnen vader als negentiende Heer van *Brederode* op, en diende zijnen Leenheer getrouw in diens menigvuldige oorlogen. Fier en hooghartig van aart, voerde hy het volle wapen van HOLLAND onverdeeld, en kende zich den tytel: geboren Graaf van Holland toe, ja deed dit openlijk te *Gent* aanslaan.

KAREL, hoewel hem overigens hartelijk genegen, nam dit zeer euvel op; deed hem door zijn Herout in rechten betrekken, en, by vonnis van 16 Januari 1531, verbieden het wapen van HOLLAND te voeren, en zich een tytel aan te matigen, die den Keizer alleen behoorde. REYNOUT betuigde, in eene breede verdediging, by zijne trouwe, geenszins het doel te hebben gehad zijnen Vorst te beleedigen of diens macht en aanzien te krenken; maar in tegendeel altoos gereed te zijn, hem als zijnen rechtmatigen Heer met lijf en goed te dienen en te verdedigen. De Keizer, geene reden hebbende om zijnen gunsteling te mistrouwen, werd door deze betuiging te vreden gesteld, en stond hem in Mei 1534 weder toe zijn wapen te voeren, gelijk zijne voorouderen dit vroeger hadden gedaan; op het gouden schild den rooden klim-

menden leeuw met lazuren tong en nagels, en den lambel van lazuur daar boven, zonder dat de punten den leeuw raken; tevens beschonk hy hem met den tytel van eersten Vliesridder. Het was ook omstreeks dien tijd dat REYNOUT by den Keizer aanzoek deed, om de Heerlijkheid *Vyanen* tot een Graafschap verheven te zien. De Keizer willigde het in, onder zekere voorwaarden; maar deze waren van dien aart, dat REYNOUT zijn verzoek introk, en liever Baron wilde blijven als hy was, dan een zoo afhankelijk Graaf als hy zou moeten worden.

Hy was sints 1521 gehuwd met FILIPPINE, dochter van ROBERT, Graaf van der *Marc* en *Arenbergh*, Heer van *Sedan*, en zuster van EVERAERT van der MARC, Kardinaal, Prins-Bisschop van *Luyck*. Door dit huwelijk was hy verwant aan MARIA, Koningin van *Hongarijen*, 's Keizers zuster, waarom KAREL-zelf hem meermalen zijn beminden neef noemde. Uit dit huwelijk werden hem vijf zoons en vijf dochters geboren. De oudste zoon, FILIPS, beschuldigd van tegen den Keizer te hebben samengespannen, werd op diens last door zijnen vader onterfd en wechgezonden, en overleed in 1554 te *Milaan*.

Na REYNOUTS dood, die twee jaren later voorviel (te *Brussel*, op den 28en September) geraakte alzoo zijn tweede zoon, HENRICK, op vijfentwintigjarigen ouderdom in het bezit der vaderlijke erfgoederen.

HENRICK van BREDERODE is wel de meestbekende van zijn geslacht in de geschiedenis onzes lands, waarom het hier minder noodzakelijk is, om breed over zijne lotgevallen uit te weiden. Hy was van eene ranke, welgevormde gestalte, blozend van gelaat, blond van hair. Vurig en koen van aart, was hy te gelijk ook wel wat voortvarend in het uitvoeren, wat halsstarrig in het volhouden van zijne besluiten, waartegen de helderheid van zijn verstand en zijne bevatting niet altoos mochten opwegen. In onvertsaagdheid en bekwaamheid in krijgszaken bleef hy by zijne beroemde voorouders niets ten achter, en

door zijne grootmoedigheid en minzaamheid won hy het hart des volks, dat hy oprecht genegen was. By een langer leven en meerdere ervaring zou eene meerdere bezadigheid niet achterwege zijn gebleven; maar hy stierf jong, en voor de zaak, tot wier bevordering hy alles op het spel had gezet, te vroeg. Zesendertig jaren was hy byna oud, toen hy, balling 's lands, op den *Harenburgh*, in de vesting *Recklinghuizen*, den 15en Februari 1568 overleed. *Nederland* heeft aan hem groote verplichting. In den opstand tegen den Graaf yverde hy rusteloos voor het eenmaal door hem omhelsde beginsel; en wanneer men de gebeurtenissen van 1566: het verbond der Edelen, het verzet tegen de uitvoering der bloedige plakkaten, enz. als de grondlegging van de vrijheid der *Nederlanden* aanmerkt, dan kan men HENRICK van BREDERODE ten minste niet den eerenaam van een der eerste grondleggers onzer vrijheid onthouden. Zijne vrienden treurden, zijne vijanden jubelden over zijnen dood; het volk kon er niet aan gelooven, en vertrouwde nog steeds hem uit *Duitschland* als hun verlosser te rug te zien komen.

Zijne echtgenote was AMALIA, 's Graven HUMBERTS dochter van *Nyënaer* en *Meurs*, naar wie hy het door hem gestichte Huis in 't Viaansche bosch *Amaliënsteyn* heette. Een jaar na zijn overlijden huwde zy met FREDERIK den Derde, Keurvorst van de *Paltz*.

HENRICK, kinderloos stervende, had by testament het meerendeel zijner goederen vermaakt aan zijne oudste zuster JOHANNA, vrouwe van *Hunnepel* die in 1573 overleed. Maar wijl zijne bezittingen door ALBA verbeurd verklaard waren, en eerst na de Pacificatie van *Gent*, in 1576, werden te rug gegeven, gingen zy op JOHANNAAS dochter GEERTRUYDA over, behalven de heerlijkheid *Brederode* in *Kennemerland*, die, als een kwaad leen, der Graaflijkheid verviel, maar waarvan in 1578 aan AMALIA de lijftocht werd vergund. De Graaf van *Mansfelt*,

Stadhouder van *Luxemburgh*, gehuwd met HENRICKS zuster MARGARETA, werd er meê beleend.

Intusschen had REYNOUT van BREDERODE, Heer van *Cloetinghe*, *Voshol*, en *Asten*, HENRICKS volle neef *), den Staten van *Holland* zijn naast en wettig bloedmaagschap bewezen, waarop hy in 1579 met al de rechte leenen verleid werd, die heer HENRICK van de Graaflijkheid te houden placht. REYNOUTS oudste zoon HENRICK was gesneuveld by den mislukten toeleg tot ontzet van *Haerlem*, in 1573; zoodat de tweede, WALRAVEN de Derde, toen zijne nicht GEERTRUYDA in 1590 ongehuwd overleed en hem de Heerlijkheden *Vyanen* en *Ameyde* naliet, de voornaamste goederen van zijn geslacht in *Zuid-Holland* weder op zich vereenigde, wijl zijn vader reeds in 1584 te *Haerlem* overleden was. Hy werd in 1585 Raadsheer aan het Hof van *Holland*, en stierf in December 1614, by zijne echtgenote WILLEMINA van HAEFTEN, vrouwe van *Nyevelt*, geene kinderen nalatende. By uiterstewilsbeschikking benoemde hy zijn neef WALRAVEN, zoon zijns broeders FLORIS, Heer van *Cloetinghe*, tot zijnen erfgenaam.

WALRAVEN de Vierde, gehuwd met MARGARETA MARIA de HENNIN, dochter van den Grave van *Brouck* en *Falckesteyn*, was Kommandant eener kompanie Kurassiers, in dienst van de Staten. Hy overleed in den bloei zijns levens, 1620, mede kinderloos, en bracht alzoo de goederen over op zijn broeder JOHAN WOLFERT van BREDERODE.

JOHAN WOLFERT was de laatste schitterende star aan den glorierijken hemel van zijn geslacht. Als Vaandrig in dienst getreden, werd hy in 1618, op negentienjarigen ouderdom, hoofd eener kompanie voetknechten van 70 man; in 1633 Kolonel van een geheel regiment, en twee jaren later Gouverneur van *'s Hertogenbosch* en omliggende forten. Vervolgens werd hy be-

---

*) Hy was een zoon van WOLFAERT van BREDERODE, broeder van Heer REYNOUT den Derde.

noemd tot Grootmeester der Artillerie, en eindelijk in 1641 tot Veldmaarschalk over het volk van oorloge, te paard en te voet. Kort voor deze laatste verheffing gaf hy, met drie schepen naar *Engeland* zeilende, een wakker bewijs van zijnen heldenaart. Onverwachts door vijf kapers van *Duinkercken* aangetast, spoedde hy zich, ongewapend en nog in zijn slaaprok, naar het dek, en gaf zijne bevelen met zooveel beradenheid en onverschrokken moed, dat de roovers, niettegenstaande hunne overmacht, na een vinnigen strijd van byna vier uren, genoodzaakt waren te deinzen, en hem zijnen tocht ongedeerd moesten laten vervolgen.

Geen wonder, dat VONDEL, in wiens zangen geen naam van eenig beroemd tijdgenoot vergeten is, hem den tytel gaf van

Wachter van ons hek
En d' eere der Nassausche vanen *).

Hy ontviel het vaderland te vroeg: den 3en September 1655 overleed hy aan de gevolgen der waterzucht, en werd te *Vyanen* by zijne voorouders begraven. Hy was tweemaal gehuwd geweest. Zijne eerste gemalin, ANNA, dochter van Graaf JOAN van NASSAU, liet hem by haren dood, in 1630, vijf dochters na; zijne tweede, LOUÏSA CHRISTINA van SOLMS, oudere zuster van AMALIA van SOLMS, schonk hem drie zonen en vijf dochters. Daar de oudste zoon reeds op ruim tweejarigen leeftijd stierf, volgde de tweede, HENRICK, zijnen vader op, maar overleed reeds in 1657 te *Amiens* aan de mazelen.

Toen kwam de jongste zoon, WOLFAERT, in het bezit der erfgoederen, die nu niet lang meer aan den naam van zijn oud en eerwaardig geslacht verbonden zouden blijven: hy stierf op den 19den Juni 1679, en met hem de laatste wettige mannelijke nazaat der BREDERODEN, uit den tak van WALRAVEN den Eerste. Zijne begrafenis geschiedde op de volgende plechtige wijze:

---

*) In den heerlijken lierzang: *de Rynstroom, aen Johan Wolfard, Heer te Brederode, Vryheer te Vianen.* Poezy, I. 338.

Dingsdag den 15den Augustus daaraanvolgende, des avonds ten 7 ure, kwam de burgerij van *Vyanen* op het kasteel in de wapenen, en trok, nadat het duister geworden was, met overdekte trom en slepend geweer, by fakkellicht van daar naar de kerk. Onmiddelijk op hen volgden al de bedienden van het kasteel, met 12 toortsen; daarna het lijk, bedekt met een wijd geplooid, zwart lakensch kleed, waarover een ander, zwart fluweelen kleed was gespreid, met de acht kwartieren der BREDERODEN, in goud geborduurd. Het lijk werd geleid door des overledenen Hofmeester; ter zijde gingen acht Edellieden die het kleed droegen, en de vier slippen werden opgehouden door vier Drossaten der landen van *Brederode*, terwijl deze geheele sombere sleep door den doffen glans van 24 toortsen werd verlicht. De trein werd gesloten door de bloedverwanten en andere edele en voorname genoodigden, weêrszijds van eene groote menigte flambouwdragers met hunne brandende toortsen omgeven, hoewel de huizen der stad door lantarens en kaarsen waren verlicht. Toen de stoet in de kerk gekomen, en het lijk daar nedergezet was, nam de Griffier der Kamer van Justitie te *Vyanen* een koperen plaat, waarin de wapens van BREDERODE waren gegraveerd *), van een rouwkleed af, wendde zich met eene aanspraak tot de aanwezigen, en besloot met de woorden: »alzoo het Gode behaagd »heeft, op den 19en Juni 1679 tot zich te nemen onzen gena»digen Heere WOLFAERT van BREDERODE, wettig afstammende en »geboren uit de Graven van *Holland*, Vrijheer van *Vyanen*, »*Ameyde*, enz. Erfburchtgraaf van *Utrecht*, enz. zijnde de laatste »wettige mannelijke afstammeling van het doorluchtig geslacht »van BREDERODE, dat door dit afsterven nu ten eenenmale ge»eindigd is: zoo heb ik, opdat niemant zich te eeniger tijde »deze wapens, of dezen geslachtsnaam aanmatige, töeëigene

---

*) Deze plaat was gedurende den lijktocht verkeerd, en met de punt omhoog gedragen.

» of reklamere, deze met behoorlijken eerbied, in u-aller te-
» genwoordigheid in dit graf neder gelegd. Ad perpetuam rei
» memoriam."

De plechtigheid, om het wapenschild met den overledene te begraven, of op het graf te verbreken, had altoos plaats, wanneer de gestorvene de laatste wettige zoon van een edel geslacht geweest was.

Wolfaert had zijne bezittingen vermaakt aan zijne oudste zuster hedwig agnes, die ongehuwd overleed, en hare halve zuster sofia theodora, gehuwd met christiaan albrecht, Grave van *Dohna*, tot erfgename benoemde. Sofiaas zonen, karel en diederyk, in 1686 voor *Ofen* gesneuveld zijnde, kwamen de bezittingen van *Brederode* op hunne zuster, Gravin amalia van dohna, gemalin van simon henrick, Grave van der *Lippe-Dethmold*, die ze in 1700 haren zoon frederik adolf van der lippe-dethmold naliet.

Frederik adolfs zoon simon henrik adolf, in 1718 eigenaar der heerlijkheden geworden zijnde, verkocht ze in 1725 aan de Staten van *Holland* en *West-Friesland*, voor eene som van *f* 898.200, de onkosten van verkoop en overdracht daaronder begrepen. Deze overdracht had plaats op het huis te *Vyanen*, den 30en Oktober van gemeld jaar. De Graaf van *Hompesch*, als gemachtigde van de Staten, ontfing de goederen uit handen der Raadsheeren, door Graaf simon daartoe afgevaardigd, en nam de ambtenaren en bedienden, uit den graaflijken eed ontslagen, den eed aan hunne nieuwe meesters af.

De Staten namen den 2en November daaraanvolgende plechtig bezit van het laatste overschot der eenmaal zoo uitgebreide bezittingen der brederoden, toenmaals nog bestaande uit: de Heerlijkheden van *Vyanen* en *Ameyde*, waaronder behoorden, *Meerkerk*, *Lecksmond*, *Achthoven*, *Tienhoven*, *Heykoop* en *Lakeveld*.

Een tak van dit roemruchtig geslacht, uit een geheim, maar nooit wettig erkend huwelijk tusschen REYNOUT den Derde en CATHARYNE van HOLTEN, heeft zich nog tot op onzen tijd voortgeplant, en is eerst in 1832 uitgestorven.

WALRAVEN van BREDERODE, jongste zoon van DIEDERYK den Vijfde, en broeder van REYNOUT den Eerste *), had by zijn dood, in 1396, een bastaart achtergelaten, DIEDERYK WALRAVEN genoemd, wiens nakomelingen zich in *Noord-Holland* hebben verspreid, en waarvan de weinige nog levenden meest tot de arbeiders-klasse behooren; zoodat men wel met volle recht mag zeggen, dat het Geslacht BREDERODE, even als het huis *Brederode*, nog slechts in bouwvallen bestaat.

---

*) Blz. 59—62.

HET KASTEEL TORENBURCHT.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS.

83

HET KASTEEL TORENBURCHT.

83

HET KASTEEL TORENBURCHT.

Op het einde der vierde eeuw was *Romes* macht gebroken: *Rome* was oud geworden. Den fieren adelaar, die eenmaal een half waerelddeel overvleugelde, waren de wieken minder geknot dan door eigene buitensporigheid verlamd, en nu werd hem medoogloos de eene veder na de andere uitgetrokken, totdat hem eindelijk zelfs de kracht ontbrak om zijn eigen nest te kunnen verdedigen. De geheele toestand van *Europa* werd hierdoor veranderd. De Romeinsche wingewesten verdwenen niet alleen, maar ook vele der cijnsplichtige volken werden uit hunne bezittingen gedreven of als geheel wechgevaagd, en nieuwe, tot hiertoe soms naauwlijks bekende stammen, uit het noorden, oosten, of zuiden gedurig aangestroomd, namen hunne plaats in.

Men heet dit tijdstip der geschiedenis: de groote volksverhuizing.

Ook in de bevolking der Nederlandsche gewesten ontstond daardoor eene groote verandering. Van de vroegere volksstammen verdwenen sommige geheel; de machtige Friezen alleen bleven hun zelfstandig bestaan en belangrijkheid bewaren, maar werden toch door de uit het zuidoosten steeds voortrukkende Salische Franken over den noordelijken Rijnzoom te rug gedrongen, en konden ook niet beletten (of beletteden ten minste niet) dat kleinere stammen der Anglen zich hier en daar op hunnen bodem vestigden. De Saxen zett'en hunne

grenzen steeds westwaart uit; namen, over den *Yssel* getrokken, de vette landerijen der *Batouwe* in bezit; drongen door tot aan de boorden van den *Oceaan*, en spreidden zich, het zij vóor, het zij ná den bekenden tocht naar *Brittannië* (450), langs de kust uiteen: zuidwaart over de landen der vroegere Marezaten en Menapiers, noordwaart langs de kust van het tegenwoordig *Holland*. Uit de goede verstandhouding, waarin zy op dien tijd met de daar omstreeks wonende Friezen voorkomen, is het te vermoeden dat het Hollandsche kustland, óf hun vrijwillig is afgestaan, óf misschien om zijn woesten en zandigen grond ter naauwernood bewoond werd. Dit laatste is het meest waarschijnlijk, wanneer men den aart der Wester-Friezen in aanmerking neemt, die zich nergends beter op hun gemak gevoelden, dan op hunne lage maar vruchtbare landerijen, door vischrijke wateren en meiren gebroken: voor een dergelijk volk kon de dorre, veelal met heide en bosch bewassen geestgrond, waar zich slechts eene half-verzande rivier door heen slingerde, weinig aanlokkelijks bezitten. *) Den Saxen daarentegen was een schrale bergstreek, die meer moeitevolle bewerking vergde, niet ongewoon; en zy moesten zich alzoo langs den Kennemer duinzoom, waar de boschrijkheid hunne uitgestrekte zwijnenkudden overvloedig voedsel verschafte, gemakkelijker t'huis gevoelen; terwijl er bovendien der zucht voor zeerooverij, by sommigen hunner zoo levendig, door de onmiddelijke nabyheid van den *Oceaan* gemakkelijke en ruime gelegenheid tot bevrediging werd aangeboden.

Weldra verrezen dan ook hier en elders — op eene ontgonnen heî, aan een vischrijk meir, by eene geheiligde plaats, of aan den oever der zee — eenige gebouwen, een gehucht, een dorp; en zoo kwamen *Veltseton (Velsen)*, *Alcmare (Alkmaar)*, *Harago (Hargen)*, en *Sandford (Zandvoort)* op.

*) Nog in de vijftiende eeuw trokken, volgens plaatselijke overlevering, de dorpers van *Limmen* en *Heyloo* met den zomer naar het eiland van *Graft* en *Ryp*, om daar van den vetten akkergrond en de welige graslanden de vruchten te oogsten, die hun eigen schrale bodem nog niet in genoegzamen voorraad kon opleveren.

Maar de onderlinge rust werd spoedig gestoord.

Jezus had gezegd: » Ik ben niet gekomen om den vrede te brengen, maar het zwaard" — en Zijn woord werd tot in het verre noorden vervuld. In het zaad des Christendoms, door yverige zendelingen met onvermoeide handen rondgestrooid, lag tevens de kiem der verdeeldheid, die weldra in een openbaren en hevigen strijd uitborst. Friezen en Saxen zagen in de voortplanting van het onderworpenheid en zachtmoedigheid predikende Christendom slechts de staatkundige uitbreiding van het Frankiesch gebied, en zy vereenigden zich te zamen tot een hardnekkigen wederstand. De geschiedenis van dezen bloedigen en langdurigen kamp is bekend: het Frankiesch zwaard groef de vore, waarin het kruis werd geplant; het Christendom bracht het heidendom ten onder.

Dat nu in dezen strijd de Saxen en Angel-Saxen tusschen *Merwe* en *Rijn*, en de hooger op wonende tot over de moerassige oorden van het *Swin*, aan het verdedigend verbond hebben deelgenomen, is volstrekt niet zeker, doch niet onwaarschijnlijk. Maar dan hebben zy ook gewis reeds tot de eerst onderworpenen behoord: immers, in onmiddelijke aanraking met de Franken, moesten zy aan den eersten aanval bloot staan, en bood hun land niet die natuurlijke verdediging aan, die het den West-Friezen vooral even zoo gemakkelijk maakte om hunne onafhankelijkheid lang te bewaren, als het den overwinnaar byna ondoenlijk viel, zich op den moerassigen en waterrijken bodem staande te houden.

Frankische koningen beschikken ook reeds vroeg over deze landstreken, als over een onbetwist eigendom, dat zy naar willekeur wech schenken; *Kinnem (Kennemerland)* en *Texla (Texel)*, aanvankelijk slechts door een geringen stroom gescheiden, en juist de door ons bedoelde landstreek uitmakende, worden reeds vroeg als Graafschappen vermeld. Wel spreekt de volks-overlevering van eenig aanvankelijk verzet, maar te gelijk ook van eene onderwerping die spoedig volgde. Ook bestuurden de Frankische Graven wel naar de aloude volksgewoonten, maar de christelijke godsdienst werd de alleenheerschende, en de Frankische zeden

vonden er te gereeder ingang door, zoodat de West-Friezen, langer aan de heidensche godsdienstbegrippen verkleefd, en streng vasthoudende aan hunne voorouderlijke zeden en gewoonten, hunne oude bondgenoten eindelijk niet meer van den Salischen stam wisten te onderkennen, en hen met denzelfden afkeer begonnen te beschouwen.

In zoodanigen loop der gebeurtenissen nu, zoeken wy den grondslag van den nationalen haat tusschen West-Friezen en Kennemers, die zoo verdelgend tusschen de beide nabuurvolken woedde, en eerst onder FLORIS den Vijfde begon te slijten, om in de volgende eeuwen, by naauwere verbindtenissen, gelukkig allengs wech te smelten. Dat de op de grenzen wonende Friezen zich reeds vroeger somwijlen met hunne vijanden in gemeenschappelijken opstand vereenigden, ontstond uit de zucht om zich, door wie dan ook, in de woelingen tegen het Graaflijk gezach te versterken, en te veiliger te kunnen plonderen in het land hunner kortstondige bondgenoten zelf. Dit blijkt duidelijk genoeg uit het verband der voorvallen in 1133, toen de door FLORIS den Zwarte overvallen Kennemers zich uit nooddwang met hem en zijne West-Friezen tegen DIEDERYK den Vierde verbonden; of in 1203, toen WILLEM zonder-land voor zijn erfgoed streed; of ook in 1268, toen de Kennemers door den Adel tot opstand werden getergd, en de West-Friezen zich by hen aansloten.

Door waterplasschen en moerassige gronden van *Kennemerland* gescheiden, stonden den Friezen twee wegen voor hunne invallen en strooptochten in dat gewest open: een ten oosten, en een ten noorden van het grensdorp *Alcmare.* De eerste, beneden de *Wogmeir* aanvangende, liep lang een reeks grootere en kleinere eilanden, die de scheiding van *Waerder-*, en *Scharmeir* bepaalden, *) op de noordelijke landerijen van *Outdorp* aan, en gaf van daar gemakkelijke gelegenheid om over *Swin-*, of *Voormeir Alcmare* te bespringen, en, wanneer de kans gunstig was, *Kennemerland* dieper in te dringen.

---

*) Over deze eilanden heen werd later de *Huyghen*-dijk gelegd, die nog altijd de grens tusschen de Polders *Schermer* en *Heer-Hugo-Waard* uitmaakt.

De tweede weg voerde over de *Reecker* (een ondiepe stroom, die zich van even benoorden *Alcmare* over een moerassigen bodem tot aan de wateren der *Sype* uitstrekte, en waarschijnlijk door deze gevoerd werd) langs den hoogen grond naar het grensdorp niet alleen, maar ook, tusschen den duinzoom en de *Egmonder-meir* door, in het binnenste des lands. Beide deze wegen werden door hen gebezigd, maar waren alleen toegankelijk, wanneer by groote zomerhitte de waterstand zeer laag was, of by felle winterkoude de plasschen bevroren waren. Zonder eenige wapenrusting, in linnen of wollen pijen gekleed, de beenen in vellen en riemen geschoeid, en het hoofd meer door de dikke, ruige lokken dan door de kap gedekt; met kodden, kolven, bijlen en speeren in de ruwe en stevige vuisten: bewogen zy zich veel lichter dan de met maliën of stalen harnasplaten gewapende mannen, die hun tegen gesteld werden; vertoonden zich in vervaarlijke menigte, als zy het minst werden gewacht, en sleepten de buit binnen hunne grenzen, eer de naburen dikwijls kondschap van den nood hunner overvallen landgenoten bekwamen.

De eerste inval der West-Friezen, door de oude kronijken vermeld, had in 901 plaats. Eene geduchte menigte van strijdbare mannen in de hooge velden van *Vronen*, niet verre van *Outdorp*, by een getrokken hebbende, overvielen en verwoestten zy plotselijk *Alcmare;* rukten toen voort in *Kennemerland*, en vernielden er alles te vuur en te zwaard. In 972 verbrandden zy het herbloeiende dorp op nieuw, nadat tusschen dezen en den vorigen tocht ook het Egmonder klooster in vlammen was opgegaan. De strooperijen onder FLORIS den Zwarte hadden hun roofzucht te zeer geprikkeld, om zich by veranderde omstandigheden te kunnen intoomen: in 1155 drongen zy met een macht van volk, roovende en plunderende, tot in het hart van *Kennemerland* door; joegen angst en vreeze voor zich uit, en lieten tranen en weegeklach in hun bloedig spoor achter; tot dat de Ridderschap van *Haerlem*, door de vlammen van het brandende *Zaenden* opgeschrikt, zich met hunne eigene

mannen en die van *Exdorp* versterkten, en de plonderaars in de nabyheid der *Sandpoort* zoo geweldig op het lijf stortten, dat er 900 hunner op het veld bleven, en de overigen, met achterlating van den verzamelden roof, ijlings binnen de grens hunner wateren te rug stoven, waar zy zich na dien tijd nooit weder zóo verre buiten waagden.

In den winter van 1166 verhaalden de Kennemers, in 't byzonder die van *Haerlem* en *Alcmare*, hun zoo dikwerf uitgestaan leed op het Friesche hoofddorp *Scaghen*, tot groot nadeel der Alcmaarders, die deze onvoorzichtige verbindtenis nog dien zelfden winter met verlies van 80 hunner medeinwoners en al hunne eigendommen moesten boeten: slechts de kerk bleef gespaard — alle overige gebouwen werden verbrand.

Wel trokken de Hollandsche Graven dikwerf tegen hen te velde, maar met te afwisselend geluk, dan dat de moed, door roofzucht gestijfd, hierdoor geknakt zou worden.

De jeugdige WILLEM de Tweede, te *Aken* tot Roomsch-Koning gekroond, in *Holland* terug gekeerd zijnde, wenschte eindelijk voor goed een perk te stellen aan de ongeregeldheden, die een der schoonste landschappen van zijn vaderlijk erfgoed zoo onophoudelijk kwelden. Op zijnen last verrees, kort na 1250, te *Heemskerck* de geduchte sterkte, die, met een goed aantal mannen van wapenen voorzien, in het midden van *Noord-Kennemerland* ieder voortrollenden golfslag der Friesche plonderaars een vasten dijk tegenstelde. De Burchtheer GERAERT van HEEMSKERC, die tevens tot Baljuw van *Kennemerland* was aangesteld, en een jaarlijksche toelage van 300 pond ontfing, ter bestrijding der oorlogskosten, schijnt met zijne benden de Friesche grenzen nog al verontrust te hebben. De Friezen vergolden dit in 1254 met een inval van hunne zijde, die hun nog in dat zelfde jaar een strijd te water op het lijf haalde, waarby zy 500 man verloren, en een deel hunner landen verwoest werd.

Er moest echter een meer afdoende maatregel worden genomen, om, zoo geen einde aan hunne herhaalde invallen te ma-

ken, ze dan toch te bemoeielijken. De noordelijke weg was hun versperd, sedert het kasteel der Edelen van EGMOND den duinkant beschermde; die over *Alcmaer* bood echter nog open toegang — en hierin besloot de wakkere Koning te voorzien.

Een hoog stuk lands, even beoosten *Alcmaer*, door een moeras van dat plaatsjen gescheiden, en dus in onmiddelijke nabyheid der Friesche grensboorden, bood eene geschikte gelegenheid tot het bouwen eener sterkte aan. Midden door het moeras werd op 's Vorsten last een dijk gelegd, die het hooger gedeelte lands vereenigde met den vasten geestgrond, waarop de Alcmaersche hoeven en huizen waren gebouwd; en te gelijker tijd begon men de grondslagen te leggen van het kasteel, dat den naam van *Torenburcht* ontfing.

Wanneer men de overlevering, door vroegere Alkmaarsche schrijvers geboekt, gehoor mag geven, dan moet *Torenburcht* aanvankelijk van drie grachten omgeven zijn geweest, waarvan de overgang telkens door eene versterkte poort werd beschermd. Het kasteel had twee ingangen: éen naar het westen of de Kennemer, en éen naar het noorden of de Friesche zijde. De muren waren zwaar en sterk, en vol vertrekken, geschikt tot het bergen van krijgslieden. Van de vijf torens stonden er twee voor, twee ter zijde, en éen achter aan den wal; op den hoogsten toren vond men een ijzeren baken, geschikt om vuur in te stoken, wanneer eenig naderend onraad by nacht noodzakelijk maakte om het noodsein te geven. Boven de poort van den hoofdingang, naar de zijde van den dijk, stond in 1354 nog een gehouwen Bentheimer steen, van boven rondvormig, waarin een burcht, het oude stedewapen, op doodshoofden staande en van eenig gothiesch letterschrift omgeven, zichtbaar was. Behalven de ruime zalen en vertrekken, bevond zich binnen het kasteel ook nog eene kapel. Hier en daar waren vercieringen door halve steenen beelden aangebracht; en dat het gebouw in 1351 nog tot in de geringste byzonderheden onderhouden werd, blijkt uit een vergulden weêrhaan, die dat jaarmerk droeg. De diepe

buitengracht was aan de oostzijde tot eene vaart verlengd, langs welke de krijgskoggen geschikte gelegenheid hadden om zoowel de *Swin-* als de *Voormeir* in te stevenen, zoodat geheel *West-Friesland* ten allen tijde voor de Grafelijke benden open lag, en even gemakkelijk te water als te land besprongen kon worden. Ten zuiden van het kasteel werd eene vruchtbare plek gronds geschikt gemaakt voor een warmoeshof, en gedeeltelijk met boomen en bloemen beplant, tot een vergier of speeltuin voor den Slotvoogd en diens gezin. Deze plaats, die, even als een gedeelte van den grond des kasteels zelf, sints lang binnen de stad getrokken is, draagt nog altijd den naam van Kooltuin.

Nu was alzoo *Kennemerland* voor zijnen gevaarlijksten vijand gedekt. Een inval aan de oostzijde, door de uitgestrekte *Scharmeir* bespoeld, ging met te groote toerustingen gepaard; en de wakkere Boeckelaars, aan die zijde wonende, hadden, met den Alcmaarders by te springen, te dikwerf getoond dat zy de Friezen geenszins duchtten, dan dat deze zich dáar zouden hebben gewaagd. De duinkant was, als wy reeds hebben gezien, door het Kasteel van *Egmond* verdedigd; en de laatst overgebleven toegang werd nu door *Torenburcht* afgesneden. Eere den jongen held, die, te midden van zoovele en zoo uit-eenloopende bemoeiingen, met zoo juisten blik de behoeften van zijn uitgestrekt rijk overzag niet alleen, maar er ook op zoo degelijke wijze in wist te voorzien. *Holland* mocht zich echter niet lang in het bezit van zijn beminden en gevierden Heer verheugen; voor *Duitschland* ging in hem weldra de hoop op eene schoone toekomst verloren.

De winter van 1255 was daar: de tijd, door den Koning bepaald, om geheel *West-Friesland* door geweld van wapenen voor altoos onder het Graaflijk gezach te brengen. Hy-zelf bevond zich te *Alcmaer*, en rukte van daar met een leger van 30000 man te veld. De aanvang van dezen tocht; het splitsen van het heir in twee hoofd-afdeelingen, nadat men zich van de sterkte des ijsbodems had overtuigd; en de krijgsverrichtingen van BREDERODE en LYNDEN, hebben wy reeds (blz. 56.) ver-

meld. Volgen wy thands den naar strijd dorstenden Vorst-zelf, aan het hoofd der grootste leger-afdeeling naar *Hoochtwoude* trekkende, en de verspreide Friesche benden, wier doel het schijnt geweest te zijn den Hollander diep in het land te lokken, voor zich heen drijvende.

De *Waerder-meir* was reeds zoo goed als achter den rug; doch die waterplasch dreef in het midden zijner oostelijke oevers een breede golf, de *Bercmeir* genoemd, verder dan een uur landwaart in. Uit deze *Bercmeir* liep een smaller waterarm meer noordelijk, langs de westelijke velden van *Hoochtwoude*, en viel midden tusschen *Aertswoude* en *Winckel* in de zee, die hier door dus vrije gemeenschap met de binnenwateren had, de landerijen daaromtrent moerassig maakte, en by hoogen vloed onder water zettede. De gantsche streek tusschen het eerstgenoemde dorp en de zee, zoo wel als de *Bercmeir*, was met ijs bedekt, en alleen sommige zware rietbosschen, uit taaie kleigronden en staande wateren hoog opgewassen, braken het anders eentoonig voorkomen der ledige vlakte. Het verschil van bodem en diepte maakte hier echter het ijs ook verschillend van sterkte; eene omstandigheid, even moeielijk voor den Koning: vreemdeling in dit gewest; als gunstig en zeer in 't voordeel der Friezen, die de gesteldheid van hun land volkomen kundig waren. In hunne gewone lichte uitrusting, met werpspietsen, bijlen en halve speeren gewapend, stonden zy niet verre van *Hoochtwoude* in dichte drommen geschaard, om den aanval der vijanden af te wachten. Achter de rietbosschen hadden zy hinderlagen geplaatst, waarvan de manschap, met polsstokken voorzien, den last had om, wanneer de graaflijke krijgslieden op zwakke plaatsen door het ijs mochten schieten, toe te springen en hen af te maken.

Nadat er reeds een en andermaal kleine gevechten van luttel beteekenis met verstrooide benden hadden plaats gevonden, was een fiere jeugdige Ridder, in een ruimen, over zijne wapenrusting geplooiden mantel gewikkeld, hakende naar den strijd, steeds het terrein opnemende en de sterkte van het ijs

beproevende, het leger vooruit gereden. Zijn groot en sterk krijgsros was mede geheel in 't harnas, dat is: met stalen platen, wier geledingen zich naar de wending van het lichaam konden bewegen, overdekt, terwijl de kop als door een stalen masker werd beschut. De vurige jonge held waagde zich te ver tusschen de reusachtige rietbosschen, die hier den bedriegljjken bodem omzoomden en doorkruisten, en hem aan het oog zijner volgers onttrokken. Onwetend, al te onvoorzichtig helaas! op een broze plek gekomen, scheurt plotselijk het ijs onder den zwaargewapende van een. Het paard zakt tot aan de buik in den modder, en tracht zich, fel gespoord, te redden — maar zinkt al worstelend nog dieper, en stort ter zijde op zijn half afgeworpen heer, wiens bewegingen door den omgeslagen mantel volstrekt belemmerd worden. Eenige Friezen schieten thands van achter de rietgorzen te voorschijn, en werpen zich op den vruchteloos worstelenden krijger. Te vergeefs bidt hy om zyn leven, en biedt een groot losgeld: het kostbaar uitgeruste paard, het voorkomen van den ruiter, het aangeboden losgeldzelf, geven hun de overtuiging dat zy een Edelman van rang voor zich hebben — en hunne woede ontvlamt er slechts te sterker door. Met hunne bijlen en kodden maken zy hem meêdoogenloos af, en slepen het bloedige lijk haastig achterwaart naar hun leger. Hier veroorzaakte dit gezicht eene algemeene ontroering: de mantel wordt afgerukt — en zy aanschouwen op het gulden borstharnas den kelen liebaart van *Holland*, den zwarten adelaar des *Rijks*....[*]

Zy hadden den Roomsch-Koning vermoord!

Zy waren verslagen over de begane misdaad; hét geweten deed zich verwijtend hooren: zy konden zich niet ontveinzen hunnen landsheer eerst getergd en tot dezen krijg gedwongen, en nu met zijn geheiligd bloed hunne schuldige handen bezoedeld te hebben.

Maar de zaak was geschied; de wrekende vijand naby — er moest gehandeld worden. Men besloot het vorstelijk lichaam op eene geheime, slechts weinigen bekende plaats te begraven, en

onmiddelijk de van Veldheer beroofde leger-afdeeling te overvallen. Dáar, intusschen, heerschte zulk eene ongerustheid toen zy den Koning misten; zulk eene moedeloosheid, toen zy den moord vernamen; zulk eene wanorde, toen zy plotselijk, zonder een Hoofd te hebben, werden aangetast — dat het den Friezen weldra gelukte eene ijselijke slachting onder hen aan te richten, en allen, die het zwaard ontkwamen, weder over de meiren te rug te jagen.

De buit, door de overwinnaars aan goud, zilver en gouden ketenen gemaakt, was zeer aanmerkelijk. Van den 28en Januari, toen de Koning was vermoord, tot op den 30en daaraanvolgende bleven zy nog op het slagveld. Eerst geruimen tijd daarna verzamelden zy de gebeenten der verslagenen, en brachten ze in eene kapel by elkander.

Het was intusschen een schouwspel dat de tranen uit aller oogen perste, om de schoone legermacht, die men slechts drie dagen geleden, met wapperende banieren en vrolijke krijgsmuziek naar het vijandelijk land had zien heentrekken, thands in zulk een jammerlijken toestand in *Kennemerland* te rug te ontfangen. Van sommige steden was de geleverde manschap geheel verslagen. Van *Delft* en *Alcmaer* keerden slechts 5 poorters weder, hoewel met de onvruchtbare eer, hunne banier behouden te hebben. De Dordtenaars waren op 3 na gevallen. Maar boven alles werden de gemoederen met treurigheid vervuld over den moord des geliefden Konings, wiens mishandeld overschot men niet eens had kunnen medevoeren. De Ridders zijner afdeeling, die hem in het gevaar niet hadden bygestaan, moesten de bitterste verwijtingen hooren, en hebben de beschuldiging van verraad en omkooping niet kunnen ontgaan. Brederode en Lynden, die terstond op het ontfangen der noodlottige tijding met hunne krijgsbenden te rug keerden, waren diep geschokt; het gantsche land was in verslagenheid en rouw gedompeld; ieder treurde over den dood van zijnen Vorst, en deze tranen verkondigden met evenveel onpartijdigheid als kracht, de uitmuntende

hoedanigheden van eenen Heerscher, wiens nagedachtenis zelfs nu nog op de zegening van den Nederlander onbetwistbare aanspraak heeft.

Intusschen hadden de Friezen des Konings lijk, nadat het door zout tegen bederf bewaard was, in eene kist gelegd, en te *Hoochtwoude*, onder de haardstede van een dorperswoning, diep in den grond verborgen. Eerst in 1282, toen FLORIS de Vijfde met meer voorspoed de Hollandsche wapenen in *Friesland* gelden deed, werd het kostbare pand ontdekt: een grijze Fries, van de heimelijke begraafplaats bewust, kocht zich het leven door ze den Graaf aan te wijzen. FLORIS, droevig-gelukkig over het vinden van dien dierbaren schat, raakte met eerbied, en onder het storten van tranen, den schedel eens vaders aan, die hem reeds in zijne eerste kindsheid ontrukt was. Hy deed de beenderen zuiveren en wasschen; in een prachtiger kist naar *Utrecht* voeren, en, nadat daar de plechtige lijkdienst was gevierd, naar de Abdij van *Middelburgh* brengen en ter aarde bestellen. De eigenaar van het huis te *Hoochtwoude* moest het verbergen en achter houden van het lijk met zijn leven betalen; het huis-zelf werd ten gronde toe geslecht, en boven de plaats, waar het vorstelijk lichaam zoo lang gerust had, eene kapel opgericht. *)

Torenburcht, eene sterkte »niet gemaakt om als een ydel gevaarte te pronken," noch door den krijgskundigen veldheer onbezet gelaten, bleef inmiddels na 's Konings dood de rust der Kennemers bewaken, tot zy die in 1268 zelf verstoorden, en, verbitterd op de Edelen die hen gedurende FLORIS' minderjarigheid kwelden en onderdrukten, de Friezen door een verbond van opstand in hun gewest haalden. Het kasteel schijnt er echter niet door geleden te hebben; en evenmin by het gevecht in 1272, toen de Friezen 's Graven benden door *Alcmaer* tot *Heyloo* te rug dreven, maar toen, daar de kans zich wendde, en de

*) Het schilderachtig verhaal van MEERMAN, met betrekking tot den val van den Graaf-Koning, is hier dikwijls woordelijk gevolgd.

Hollanders met den vasten grond ook den moed herkregen, met een verlies van 800 man geslagen werden.

Na de volkomen neêrlaag der West-Friezen in 1285, deed Graaf FLORIS op een afstand van 300 oude roeden noord-oostelijk van *Torenburcht* een nieuw kasteel, *Middelburcht*, bouwen, en weder een boogschot verder in dezelfde richting, en juist ter plaatse waar hy voor dertien jaren geslagen was, de *Nyënburcht;* welke burchten alle drie door een breeden, nieuw aangelegden weg met elkander gemeenschap hadden. Daarby verrees op zijnen last aan de *Sype* de *Eenigenburcht;* werd *Wydenes* van een sterk kasteel voorzien, en dat van *Medenblic* in goeden staat gebracht: zoodat *West-Friesland*, dus van alle zijden ingesloten en benaauwd, geene andere keuze bleef, dan het hoofd in den schoot te leggen en zich te onderwerpen.

Daartoe zonden zy in den winter van 1288 hunne afgevaardigden naar *Torenburcht*, van welks tinnen thands de banier van HOLLAND woei; boven welks hoofd-ingang men thands het gulden wapenbord met den rooden liebaart zag aangeslagen; op welks plein het wemelde, zoo wel van edel- als van oorlogsknapen: en alles dus toonde aan wien de buitengewone levendigheid in het nu reeds tot stad verheven grensdorp het nog niet had vermeld — dat *Hollands* beminde Graaf, de lieveling zijns volks, de zalen van het Kasteel betrokken had.

Met gebogen hoofd en gebroken trots verschenen daar voor den Grave, die van den Abt van *Egmond*, de Edelen van BREDERODE, EGMOND en andere Ridders en Heeren omringd was, de gevolmachtigden van *Hoochtwoude*, *Nydorp*, *Winckel*, *Bersingerhorn*, *Oostmanroô*, *Vronen*, *Outdorp*, *Broec*, *Zuysterwoude*, *Noortsterwoude*, *Outkerspoel*, *Warmenhusen*, *Nyelant*, *Duringehorn*, *Enigebroec*, *Oterleec*, *Veenhusen* en *Medemblic;* verzoenden zich met hem, en zwoeren voor zich en hunne nakomelingen hulde en manschap aan hem en zijne nazaten; stelden hun geheele land in zijne handen, met toestemming zelfs, dat het hem vrij zou staan daar algemeene wegen in te maken, groote en kleine, naar

het hem goed dacht; bovendien verbonden zy zich hem korentienden en vroonschulden te betalen, en hem op zijne heirvaarten te dienen. FLORIS daarentegen verzekerde hun van zijnen kant de zelfde voorrechten, als de dorpers van *Vronen* en *Outdorp* van zijnen vader, koning WILLEM, hadden verkregen. Deze zoen werd getroffen op Sinte Agnieten avond (21 Januari) 1288.

En het was toen niet de eenige maal, dat het Kasteel de Friezen den trotschen schedel voor den Hollandschen Graaf zag buigen.

Na het betreurenswaardig uiteinde van den edelen FLORIS, waren zy op aanstoken van Bisschop WILLEM van *Utrecht* weldra weder in vollen opstand; vernielden het Slot te *Wydenes* en de nog onvoltooide *Eenigenburcht*, en sloegen, hoewel te vergeefs, het beleg voor het kasteel van *Medemblic*. Maar in de vasten verzamelde zich op *Torenburcht* en in *Alcmaer* met allen spoed een graaflijk leger; voer ten deele in koggen de meiren in, en trok voor het ander deel den weg tusschen *Middelburcht* en *Nyburcht* op. Den 27en Maart viel er een hevig en hardnekkig gevecht voor, in de vlakke velden van *Vronen*. De menigte volks, daar toen by een, was zoo geducht, dat de Engelsche krijgslieden met verbazing tot elkander zeiden: »Indien deze beide legers vereenigd »werden, en eendrachtelijk samen werkten — zy zouden, aan 't »eene einde van *Engeland* staande, gewis doorslaan naar het an»dere, of 't den Koning behaagde of niet."

Met vliegende vaandels, en onder het geklank van horens en klaroenen, stormden de legers op elkander aan. De Hollandsche en Zeeuwsche Adel kweet zich wakker. Ridder JAN van ARCKEL, en JAN van den DOORTOGE, Schildknaap, werden van hunne paarden geworpen, en smoorden in het gewoel, zonder gewond te zijn. De strijd eindigde met de volkomen nederlaag der Friezen, die er meer dan 3000 man by verloren. Toen verschenen op nieuw Friesche gezanten op *Torenburcht*, en baden om vrede. Hard waren de voorwaarden, door den overwinnaar hun opgelegd: zy moesten eene zware boete betalen, en zelfs de weduwen

der gesneuvelde opstandelingen moesten de helft hunner goederen aan den Grave afstaan. De volgende onderwerpingsbrief der overwonnenen kan van hunne diepe vernedering getuigen:

»Wi, raat, scepenen ende alle die gemeente van westvrieslant, maken kondt allen luden: dat van groter misdaet, die wi misdaen hebben tegens enen hogen prince ende enen mogenden, onsen rechten heere Jan, grave van hollant, van zeelant ende here van vrieslant, also van den wige ende crige die wi tegen hem vochten te vronen; ende van dat wi zyn huse braken; ende van anderen misdaden die wi tegens hem misdaen hebben — in wat manieren dattet was opten dach dat dese lettere gegeven was, gecomen sijn ende compromitteren met onsen here voerseit, by onsen vriën wille ende mit gemenen rade in enen hogen prince, here jan van avennes, grave van henegouwen; also dat hi mach ordineren sinen wille, ende taxeren die emenden ende beteringen van dyen voerscreven misdaet, ende op ons setten correctie ende emende in penningen, in goeden diensten, in onderdanicheit, ende in allen anderen manieren, na sinen wille; ende wi vriesen voernoemt beloven, voer ons ende voer onse naecomelingen, op alle goet dat wi hebben ende hier na winnen sullen, dat wi des voerscreven jans van avennes seggen vast ende gestade houden sullen, sonder wederseggen met meer woorden.

Ende des te oirkonde hebben dye van hoochtwouder ambocht, nijerdorper ambocht, drechtige ambocht ende gheestmanner ambocht desen brief besegelt mitten segele, daer si hoer gemeen saken mede plegen te besegelen; ghegeven in den jaer ons heren voorscreven (1299) des saterdages na alreheyligen dach.

Hiermede was *Friesland* voor goed onderworpen. De kasteelen beheerschten den opstand; de aangelegde wegen, die thands het land doorkruisten, bevorderden de onderlinge handels- en andere gemeenschap; werkten alzoo belangrijk mede om het volk vredelievender en rustiger te maken, en brachten met de ontwikkelende nijverheid ook eene zekere beschaving in het gewest.

Nu echter *Middelburcht* en *Nyenburcht* den ingang des lands bewaakten, was *Torenburcht* eene byna onnutte sterkte geworden, aan wier onderhoud na de laatste helft der 14e eeuw, zoo 't schijnt, weinig meer te koste werd gelegd. Het moet ook spoedig tot een zekeren staat van verval geraakt zijn, en in 1401 reeds minder geschikt voor een tijdelijk verblijf van den Landsheer, dan de naby gelegen, schoon veel eenzamer, *Nyenburcht*, waar Hertog AELBRECHT zich ophield, toen hy in dat jaar de ontzegbrieven van den koenen Heer van *Arckel* ontfing.

Vijfentwintig jaren later bood het geen veilige of verdedigbare schuilplaats meer aan: want toen de Pikardische benden van Hertog FILIPS in 1426 *Alcmaer* bemachtigden, weken de strijdende burgers niet naar het kasteel, maar naar de veel ongeschikter gelegene kerk, waar zy weldra overwonnen, en sommigen hunner, die op den toren waren gevlucht, zonder genade naar beneden geworpen werden.

Het is waarschijnlijk, dat een der Slotvoogden van *Torenburcht* den naam van het kasteel op zijn geslacht overgebracht heeft. Op den 24en December 1412 vinden wy ten minste op de naamrol der vroedschap van *Alcmaer* HENRIC VAN TORENBURCH onder de schepenen; terwijl eene h. s. kronijk, in de latijnsche taal geschreven, en nog op het archief dier stad aanwezig, de volgende byzonderheid verhaalt:

In het zelfde jaar (1427) werd HENRIC VAN TOORNEBURCH, Ridder, Schout van *Alcmaer*, in de straat het Paiglop, door eenige zeelieden, die hy onrechtvaardig in hechtenis had gehouden, vermoord; sommigen zeggen, dat dit met medeweten van zijn zoon NICLAES geschiedde. Vreeselijk, zoo dit vermoeden gegrond mocht zijn! Wy kunnen echter moeielijk gelooven, dat een man, door zulk eene verdenking gebrandmerkt, nog evenwel herhaaldelijk (1431, 32, 38, 39, 41 en 1443—1448) het Schouts-ambt zou zijn opgedragen. Hy overleed in 1454, en werd in het Reguliers-konvent *Varnebroeck*, onder *Heyloo*, begraven.

CHRISTINA CLAESDR. van TOORNEBURCH stichtte op den 21en September 1430, op het altaar der H. Drievuldigheid *) in de Sint-Laurenskerk te *Alcmaer*, eene vikary; waartoe zy eenige landerijen onder *Hensbroec*, en meer andere goederen, afstond. Na de hervorming werden de renten dezer stichting aan de verarmde leden van het geslacht, tot zelfs in dezen tijd, uitbetaald.

Nog in het laatst der zeventiende eeuw leefde Mr. FREDERICK van TORENBURGH, die geen kinderen schijnt nagelaten te hebben. Zijn grafkelder ging ten minste na den dood zijner weduwe in het bezit der familië BAERT over.

Van het kasteel was toen geen spoor meer te vinden. Reeds in de zestiende eeuw was de streek gronds, waarop het had gestaan, geheel van gedaante veranderd. By den inval der Geldersche knechten, in 1517, hadden de Alcmaerders veel geleden, en verzochten daarom eenige jaren later aan Keizer KAREL den Vijfde, om hunne stad weder te mogen bewallen. Het oktrooi daartoe werd den 11en September 1528 te *Mechelen* verleend, en de arbeid toen ook terstond aangevangen. Daar het steedtjen zich allengs oostelijk op de aan het water ontwoekerde landerijen had uitgezet, moest ook de buitengracht in die richting worden verlengd. Dit geschiedde: de eerste steen aan eene nieuwe poort, de Friesche genoemd, werd gelegd; de grond van *Torenburcht* doorgegraven, en een deel daarvan, met den warmoeshof, binnen de stad getrokken, terwijl weder een gedeelte dezer erven in 1569 werd verkocht, om bebouwd en betimmerd te worden. Men vindt aangeteekend, dat by de werkzaamheden van 1528, het vrachtloon van 1000 steenen 8 penningen (2,5 cts.) beliep; het gereedmaken van een hoed kalk 1 stuiver (5 cts.); terwijl de prijs van het hoed 23 stuivers bedroeg. De baas-metselaar en de baas-timmerman verdienden ieder 6 stuivers daags; de knechts en opperlieden elk 3 stuivers, en de vrouwen, die steenen bikten en ander gering werk verrichtten, 1 stuiver.

*) En niet, zoo als door sommigen wordt gezegd, op het H. Geest-altaar. De stichtingsbrief bewijst het eerste.

By het verdiepen der stadsgrachten rondom de evengemelde Friesche poort en het daarbygelegen bolwerk, in 1660, werden nog vele zware en dikke fondamenten van duifsteen, tot het kasteel behoord hebbende, benevens groote losse steenen, geschikt om door blyden geworpen te worden, uitgegraven en verkocht.

Het zelfde vond nog eenmaal plaats by het wechgraven van het Friesche bolwerk, ter bevordering van de vaart door het groot N. H. Kanaal, in 1835, toen niet alleen de grondslagen van zware torens en muren, houten schoeiïngen en paalwerk, maar ook nog eenig wapentuig, huisraad en een paar schedels uit den modder werden opgedolven.

De herinnering aan de verdwenen koninklijke stichting is thands alleen nog bewaard in den naam eener straat, die, aan den Kooltuin grenzende, een luttel deel van den alouden kasteelbodem beslaat, en Torenburg heet. —

HET KASTEEL VAN ARCKEL.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS.

C. Rochussen

HET KASTEEL VAN ARCKEL.

HET KASTEEL VAN ARCKEL.

In het bekende distichon, waarin de vier voornaamste Huizen van *Holland* worden opgenoemd, komt ARKEL voort met de aanduiding van de Stoutste: en werkelijk, wanneer men de geschiedenis van de Heeren uit dat machtige geslacht doorloopt, zal men zich gedrongen gevoelen te erkennen, dat die bynaam hun niet zonder oorzaak is toegekend geworden; ja moge ook in een tijd, toen het de mode was de afkomst van elk stamhuis by de Grieken of Trojanen te zoeken, de vleiery der Kamersprekers en Meistreels, door de naamsgelijkheid verlokt, aan de ARKELS Herkules tot stamheer hebben toegedicht, zoo zal niemand beweeren, dat die stamheer hun onwaardig zoû geweest zijn.

Wy zullen intusschen die sprookjens der Meistreels in hun waarde laten, en terstond van het gebied der mythologie op dat der geschiedenis, van Herkules op HEYMAN of HEINEMAN overspringen, die, in 't laatst der tiende eeuw, door Keizer OTTO III naar deze gewesten gezonden, met GELLA, de dochter van een edelen Fries, in 't huwlijk trad, en vervolgends, de gunst verworven hebbende van de Graven van *Holland* en van *Teisterbant*, gelijk mede van den Bisschop van *Utrecht*, van hen eenige goederen, langs de rivier de *Linge* gelegen, deels in vrijen eigendom, deels in leen ontfing. Deze goederen werden by zijn overlijden verdeeld tusschen zijn beide zonen DODO en FOPPO. DODO vestigde zich naby *Leerdam*, en werd de stamvader van de Heeren

van *Dalen*, van *Kedichem*, van *Zevender* en van *Haeften*. FOPPO, de tweede zoon, werd de eerste Heer van *Arckel*, al waar hy dan ook niet in gebreke bleef, een slot te stichten. Hy trouwde MARIA, de dochter van den Heer van *Oyen*, en stierf in 't jaar 1008.

Nog aanzienlijker vermaagschapte zich zijn zoon en opvolger JAN, door zijn huwelijk met ELISABETH, dochter des Heeren van *Kuik*. Hy voltooide het kasteel te *Arckelredam*, waarvan zijn vader de grondslagen had gelegd, en overleed op een krijgstocht, met Graaf DIRK III van *Holland* ondernomen, in 't jaar 1034.

Zijn zoon JAN II nam tot echtgenoot MARGARETE, dochter van den machtigen Heer van *Altena*, en sneuvelde by de vermaarde belegering van 't slot te *Ysselmonde*, in 't jaar 1032.

Meer roem nog dan zijn vader verwierf zich JAN III. De kruistocht was gepredikt, en hy behoorde onder die moedige Edellieden, wie beide godsvrucht en gloriezucht naar het Heilige Land dreven om het graf des Heeren te helpen herwinnen. Met ROBBERT van VLAANDEREN en een aanzienlijk gezelschap van Edelen op reis getogen, gebeurde het, dat tegenwind hen dwong te *Venetiën* te vertoeven. Naar de gewoonte van die tijden, had hy voor zijn herberg zijn wapenschild aangeslagen, 't welk op een gouden veld twee baren voerde van sabel, boven met vier, onder met drie kanteelingen. Het geval wilde, dat een aanzienlijk Edelman uit *Pannoniën*, die zich om gelijke oorzaak te *Venetiën* ophield, dat schild in 't voorbygaan zag, en terstond vroeg, wie de stoutheid had, een wapen te gebruiken, dat het zijne was. ARKEL had naauwlijks vernomen wat er gaande was, of hy haastte zich, niet alleen de Edelen, die met hem gekomen waren, maar ook al de aanzienlijke kruisvaarders, die zich te *Venetiën* bevonden, te samen te roepen, en zijn billijk recht tot het voeren van het gezegde wapen te betoogen. De Pannoniër, insgelijks opgekomen, weêrsprak met heftigheid de aanspraak, door ARKEL gemaakt: en, daar geen van beide het geringste aan zijn tegenstander wilde toegeven, oordeelden de aan-

wezigen, dat het pleit in besloten kamp moest worden uitgemaakt, en dat de overwinnaar alleen het recht tot het voeren van het betwiste wapen zoû behouden. Dit geschiedde; en JAN van ARKEL had het geluk, zijn weêrpartijder te overwinnen, en by gevolg zijn uitsluitend recht op het betwiste wapen te handhaven. Vervolgends naar *Palestina* getogen, en zich door menige heldenfeiten vermaard hebbende gemaakt, genoot hy de eer, tot Ridder geslagen te worden door GODFRIED van BOUILLON.

In 1112, of, volgends anderen, in 1117, terugkeerende, overleed hy by *Straasburg*, op den *Rijn;* zijn lijk werd gebalsemd naar 't Vaderland terug gevoerd en in de kerk te *Arckel* bygezet.

Zijn gade, ADELHEID VAN HEUSDEN, had hem drie wakkere zonen geschonken, JAN, FOLPERT en HUGO. De eerstgenoemde, Heer van *Arkel* geworden, begaf zich in den echt met de dochter van den Heer van der *Are*. FOLPERT verkreeg de heerlijkheid en 't slot van *Leerdam*, 't welk, naar 't schijnt, door de nakomelingen van DODO verlaten was geworden, en bovendien de Heerlijkheid van *Schoonderwoert*. De derde, HUGO, werd Heer van *Blokland* en van *Speyk*. Hy had den vreemdklinkenden bynaam van Boterman bekomen; en toch wane niemand, dat hy daarom van een weeke en kneedbare natuur was. Integendeel noemt hem BEKA in de Rhytmische kronijk:

En tie beste sire van hant
Ridder van al Duytsche lant.

Maar om de ware bedoeling van den gezegden bynaam te kennen, dient men vooraf te weten, dat boter in den grond beteekent: »geklopte melk", en alzoo boteren synoniem is met kloppen, gelijk ook bot een stoot is, en bot vangen, klappen krijgen. De naam van Boterman zal nu, geloof ik, aan elken lezer duidelijk zijn.

Beide, JAN en HUGO, sneuvelden in den bloedigen Grimbergschen oorlog, omstreeks het jaar 1143.

Van JAN V, die zijn vader als Heer van *Arckel* opvolgde, valt weinig anders te verhalen, dan dat hy, door zijn verbintenis met GEERTRUI, dochter van den broeder der Gravin van *Sein*, op nieuw het aanzien uitbreidde van zijn geslacht.

Na zijn dood, die in 1176 voorviel, kwam zijn zoon JAN VI aan de regeering, die zich grooten roem in de wapenen verwierf. Met Keizer FREDERIK en met Graaf FLORIS III van *Holland* naar 't *Heilige Land* getogen, streed hy dapper tegen de ongeloovigen, en trouwde by zijn terugkomst met MARGARETA, dochter van BALDEWIJN van NIVELLE, des Graven van *Vlaanderens* broeder. Door den aankoop der Heerlijkheid *Asperen*, en door de stichting van het sterke slot van *Heuckelom*, wist hy zijn macht en aanzien te vergrooten. Hy mocht echter de voltooiïng van het gemelde kasteel niet beleven. In het afgelegen *Drenthe* hadden zich de wakkere heibewoners onafhankelijk verklaard van den Bisschop van *Utrecht*, en, met den geduchten ROLF van COEVOORDE aan 't hoofd, hun Stichtsche oversten verjaagd. De Bisschop, OTTO van der LIPPE, hevig verbolgen over dien hoon, riep al wat adel heette uit *Gelre*, uit *Holland*, uit *Benthem*, uit de *Rijnlanden* ter hulp, om die verachtelijke boeren hun drieste stoutheid af te leeren. Schitterender legermacht dan nu in de anders zoo eenzame vlakten van *Drenthe* byeenkwam, was zelden aanschouwd geworden. Men zag er:

Om hun Leenheer saamvergaêrd,
Honderd Eedlen, wijdvermaard,
Wakkre Jonkers, fiere knapen,
Riddren, lang vergrijsd in 't wapen,
Elk van hen een leger waard. —
Wie aan *Rijn-* of *Leckerzoomen*,
Of waar *Vecht* en *Aemstel* stroomen,
Slot of hoeve houdt in leen,
Trok, ter heirvaart opgekomen,
Met zijn dappren herwaarts heen.

Glansrijk blinken ZUYLENS flitsen
  By de ruiten van ter HAER,
GUNTHER toont zijn leliespitsen
  Naast de leeuwen van HERLAER
  En LINSCHOTENS blaauwe baar.
Zeven wapenschilden toonen,
  Rijk met kruisen overlaên,
Waar, aan 't hoofd van wakkre zonen,
  AEMSTEL zich kwam nederslaan.
Nevens deze, die te samen
Uit de grijze Rijnstad kwamen,
  Trouw aan eed en leenmansplicht,
Ziet gy, door aêloude veten
Op den Drenthenaar gebeten,
  Heel de bloem van 't *Oversticht.*
ROLF van GOOR geleidt die dappren;
  Hy, op zulk een voorrecht fier,
  Zal des Bisschops kruisbanier
Morgen aan de spits doen wappren.
  SALLANTS ram steekt ginds den kop
  Met de gouden horens op:
KUINRES liebaart schijnt te blaken
  Van verlangen naar den strijd:
  TWICKELS handzaag, scherp altijd,
Dreigt verderf aan *Drenthes* daken.
MULERTS zwarte winkelhaken
  Met de blokken van van VEEN,
BENTINCKS kruis en GRUTERS rozen,
Ziet by 't eerste morgenblozen
  Drenthe in 't open veld byeen.
En (toen 's oudsten broeders woorden
Klonken over de *Yssel*boorden,
  Woû hy niet de laatste zijn)
DIEDRIK mede is in hun midden;

Want het vechten meer dan 't bidden
  Smaakt den Proost van Sint Lievijn.

. . . .

't Zijn niet enkel Stichtsche benden,
Die zich tegen *Drenthe* wenden
  By des Bisschops oorlogsvaan;
Neen! een macht van bondgenooten
Heeft zich aan zijn huis gesloten,
  Brengt met hen vernieling aan:
GELDER heeft zijn vroeger veten,
Heeft den fellen krijg vergeten,
  Dien hy met den Bisschop streed;
Wil, door yvrig hulpbetoonen
't Kwaad vergoeden en verschonen,
  Dat zijn stamhuis UTRECHT deed.
Ziet daar ginds zijn wimpel waaien!
  By den eersten morgenglans
  Zal hy zelf de zware lans
Aan het hoofd der zijnen zwaaien.
  Met hem toog een heldenstoet,
  Voortgeteeld uit edel bloed:
GULIKS onvervaarde zonen;
  Zy, die *Waal* of *Yssel*kant
  Of den groen fluweelen rand
Van het vale kleed bewonen,
  ZUTFEN, CLEVE, TEISTERBANT,
Ja (wat stervling zou 't gelooven?)
  HOLLAND, HOLLAND leent de hand,
Wil het oude twistvuur dooven,
  Biedt den Bisschop onderstand,
Strijdt voor zijn vermeende rechten:
Aan het hoofd van 's Graven knechten,
  Kwam de roem van ARKELS huis,

Opgekweekt in 't krijgsgedruisch,
Meê den Drenthenaar bevechten.

Hoe zouden de schier wapenlooze Drenthsche boeren tegen zulk een overmacht bestand zijn geweest? En toch — de uitslag was geheel tegenovergesteld aan de verwachting. Het leger des Bisschops, by *Anen* in een moeras gelokt, waar de zwaargewapende paarden met hunne ruiters inzakten, en zoo wel het voortrukken als het terugkeeren onmogelijk was, door de benden van ROLF van COEVOORDE, eerst van verre met pijlen en slingers, daarna van naderby met kolven en knotsen bevochten, werd byna geheel vernietigd.

En wie kan de namen melden
Van die dappren, hier vergaan?
Ach! geen huis op *Neêrlands* velden,
Of het hief den rouwgalm aan.
Holland moest met *Gelder* weenen,
Benthem zich met *Kleef* vereenen
Tot erbarmlijk rouwgeklag:
Heel het *Sticht* ontroostbaar waren
Om 't gemis dier wakkre scharen,
Die het nimmer wederzag.

Ach! betreurt die heldentallen!
Hier verging der helden bloem,
Weggezonken, weggevallen
Zonder weêrstand, zonder roem.
't Glansrijk leger is verdwenen;
's Bisschops zon heeft uitgeschenen:
OTTOOS heerschzucht ligt geknot.
En zijn lijk, verminkt, geschonden,
Schier onkenbaar weêrgevonden,
Strekt aan 't plundrend graauw ten spot.

Ook JAN van ARKEL behoorde onder de slachtoffers van dien noodlottigen veldslag, die op den 27 Juli 1227 gestreden werd. Zijn zoon JAN VII volgde hem als Heer van *Arckel* op. Deze nam tot echtgenoot MARIA, dochter van den Grave van *Vernenburg*, en kleindochter van OTTO, Grave van *Benthem*. Het is aan dezen JAN VII, dat de eerste grondlegging te danken was van het kasteel, waarvan wy hier de afbeelding geven.

De Heeren van *Arckel* hielden naamlijk een stukjen gronds van het Huis van *Holland* in leen, 't welk, niet verre van hunne heerlijkheid, aan den oever der *Merwe* gelegen was, een weinig lager dan de plek, waar *Maas* en *Waal* zich vereenigen. Dit stukjen gronds, byna jaarlijks door overstroomingen onder water gezet, en daarom een g o o r genaamd, 't welk in oud Hollandsch eene der benamingen is voor moeras, werd alleen door arme visschers bewoond, en had voor den eigenaar weinig waarde. Doch voor ARKEL was, om de nabyheid, en om de ligging aan een zoo belangrijk punt der rivier, het bezit van die goor niet zonder belang. Hy kocht ze daarom van den Graaf van *Benthem* (die ze van zijn vader DIRK VI van *Holland* geërfd had), en haastte zich er de twee gebouwen te stichten, waarmede men in de middeleeuwen altijd begon, een kasteel namelijk en een kerk; maar beiden op een grooter schaal dan er nog eenige in zijn heerlijkheid bestonden. Vervolgends ommuurde hy het vlek, dat, eerlang onder den naam van *Gorkum* bekend, de zetel werd der Heeren uit zijn geslacht.

JAN VII, in 1234, Graaf FLORIS IV verzeld hebbende op den kruistocht tegen de Stadingers, waarvan blz. 32 gesproken is, werd aldaar verslagen, en opgevolgd door zijn zoon JAN VIII, vermaard om zijn reusachtige grootte en lichaamssterkte. Van hem wordt verhaald, hoe hy, te paard gezeten, een zwaren balk boven zijn hoofd met de armen omvattende, het ros onder hem door de spierkracht der om de buik van het dier geslingerde beenen van den grond wist op te lichten, zoo dat het trilde en kermde van pijn. Nog gedurende zijn leven verdeelde hy zijn

Heerlijkheden tusschen zijn beide zonen, aan zijn oudsten, JAN, die over *Arckel* latende, aan OTTO, zijn jongsten, die van *Heuckelum*, *Loenen* en *Leyerburg:* en, aan zijn zonen vrede en eensgezindheid aanbevolen hebbende, overleed hy in den jare 1272, en werd in de kerk te *Gorkum* begraven, alwaar hem in het koor der H. Maagd een prachtige tombe met zijn afbeelding en die zijner vrouw BAERTE van OCHTEN, werd opgerecht. Zijn gebeente, in 1604 opgegraven en in een ander graf gelegd, was, volgends de getuigenis van KEMP, die 't gezien heeft, in vergelijking met de beenderen van andere menschen, als dat eens volwassenen met dat van een kind vergeleken.

De kinderen van JAN VIII volgden het voorschrift op, hun door hun stervenden vader gegeven, en de toenemende aanwas van hun macht en aanzien was het gezegend gevolg der goede verstandhouding en vriendschap waarin zy leefden. Maar met nijdige oogen werd hun voorspoed aangezien door hun nabuur en bloedverwant, den somberen FOLPERT van TER LEEDE. Zoo bemind, als de Heeren van *Arckel* en van *Heuckelum* waren, zoo gehaat en gevreesd was die van *Leerdam:* ja

waar hy kwam aangetreden,
Was 't, of een helgeest by hem bleef,
Onzichtbaar warend om zijn schreden,
Die vreugde en weedom henendreef.
Was 't bruiloftsfeestlied aangeheven,
Het zweeg, zoo ras men hem vernam:
De bruid begon van angst te beven,
En elk, door huivring aangedreven,
Ontweek den Heer van *Lederdam.*
De moeder voelde, waar zy treurde
Om 't kindtjen, dat haar 't lot ontscheurde,
Hoe, op zijn komst en straffen blik,
De droefheid wegkromp voor den schrik,

en heimelijk fluisterde men elkander in 't oor, dat hy een verbond met den Bozen Vyand gemaakt had, en, voor een lang leven en voorspoed in zijn ondernemingen, zijn kostbare ziel aan hem verpand had. Intusschen zal het den lezer blijken, dat die hulp van den zwarten man niet altijd even krachtig was, als FOLPERT van TER LEEDE wel gehoopt of gewenscht had. Althands hy steunde er niet genoeg op, om ter voldoening van zijn haat en nijd, zijn neef van ARKEL openlijk op ridderlijke wijze aan te tasten, en riep daartoe den bystand in van 't verraad. Hy wist den koster van de kerk te *Arckel* door geld en beloften te bewegen, om wanneer, op kersnacht, de Heer met zijn gezin zich in die kerk zouden bevinden, de deuren op 't slot te doen en met klokgelui een sein te geven, op 't welk hy, FOLPERT, met zijn gewapenden zou toeschieten en zijn wrok aan ARKEL koelen. Toen nu de kersnacht gekomen was, ging JAN IX ook als een vroom man ter kerke, zijn huisvrouw BERTRADIS van STARCKENBURCH, uithoofde harer vergevorderde zwangerschap t'huis latende, en hoorde met eerbied de nachtmis aan. Reeds had de verraderlijke koster de tijding van zijn komst doen weten aan den Heer van TER LEEDE, die, met zijn rotgezellen aan den oever der rivier in een hinderlaag verscholen, met ongeduld het oogenblik van handelen afwachtte; reeds waren twee der kerkdeuren gesloten, toen, door een byzondere bewaring der Voorzienigheid, de Heer van ARKEL, gedrongen door een opkomende behoefte, met een paar dienaars, en zonder dat de koster zulks bemerkte, de kerk door de derde deur verliet. En naauwlijks was hy in de open lucht, of de toegang werd achter hem dicht gemaakt en het sein door het klokgelui gegeven.

De Heer van TER LEEDE, terstond toegeschoten, liet de kerk door de zijnen omringen, en er den brand in steken, zoo dat al wie zich daar binnen bevond, priesters en leeken, jammerlijk in de vlammen omkwamen. Men denke, hoe die kreten der ongelukkigen, hoe dat hoongelach der boosaardige brandstichters den Heer van ARKEL in de ooren moesten klinken, die, uit het stee-

nen huisjen, waarin hy zich bevond, getuige was van het gruwelstuk, en machteloos om het te beletten. Eerst toen de dag aanbrak, en TER LEEDE, zich geluk wenschende, dat hy, als hy meende, zijn vyand had doen vergaan, met de zijnen huiswaarts gekeerd was, verliet ARKEL zijn schuilplaats, riep zijn knechten by elkander, deed de vlammen blusschen, de geschonden overblijfselen der rampzalige slachtoffers opzoeken en eerlijk begraven; en den schelmschen koster naar verdienste straffen. Ook op TER LEEDE wilde hy gerechte wraak uitoefenen; maar de booswicht had naauwlijks vernomen, hoe zijn euveldaad juist in 't voornaamste punt mislukt was, of hy had zich, door ten lande uit te wijken, aan de straf onttrokken, die hy vreesde. Hy had echter de hoop niet opgegeven om zijn vyand afbreuk te doen, en, eerlang teruggekomen, liet hy op een nacht den Lekker dijk op verscheiden plaatsen doorboren en 't water der rivier over 't land van *Arckel* stroomen, waardoor een menigte van menschen en van vee om 't leven kwam. Maar de maat zijner gruwelen was vol: toen hy kort daarna, ter viering van het welslagen dezer nieuwe schanddaad, in zijn slot te *Haastrecht* een blijden maaltijd aangericht, en zich na den afloop daarvan, met zijn aanhangers, de meesten als hy beschonken, naar buiten begeven had, toen — zoo althands vermeldt de overlevering, — zonk hy plotslings voor de oogen der verbaasde omstanders weg door den grond, en werd nimmermeer op aarde gezien. Alleen toonden drie roode bloeddruppelen, die uit de straatsteenen opsprongen, nog jaren lang de plaats aan, waar hy verdwenen was, en dorst niemand na dien dag het slot van *Lederdam* binnentreden, ter oorzake der schrikkelijke geluiden en gezichten van verschijningen, die daar werden vernomen. Dan PELGRIM, de zoon van FOLPERT, die met zijns vaders Heerlijkheden ook den aart zijns vaders geërfd had, wist aan geluiden en verschijningen een einde te maken, door het kasteel te doen omhalen, en er een nieuw te stichten aan de westzijde van het stadjen *Leerdam*. Ook deze had, zeide men, een verbond met den Duivel gemaakt, naar 't

luid waarvan hy voorspoedig leven zoû, tot dat hy met een paard de rivier zoû overtrekken. Uit dien hoofde had hy dan ook streng verboden, dat men immer een paard bracht in eenig vaartuig, waarin hy zich begeven wilde. Zoo leefde hy nu zorgeloos voort, zich aan alle wellusten en boosheden overgevende, de geboden der Kerk versmadende, en hare heiligdommen beroovende waar hy maar kon. Jaren lang had hy op zoo schendige wijze geleefd, en hy was oud van dagen toen de wrake Gods hem achterhaalde. Het was in den jare 1304, twee dagen na Maria Hemelvaart; en na met zijn vloekgenooten op het Stichtsche grondgebied een plondertocht volbracht te hebben, keerde hy met aanzienlijken buit en vele gevangenen huiswaart. Des Bisschops vazallen hadden echter de wapenen opgevat en kwamen hem zoo driftig najagen, dat hy alle moeite had, om ongedeerd de *Lek* te bereiken, waar zijn vaartuigen hem naby *Beuzichem* lagen te wachten. Naauwlijks waren de meesten zijner aanhangers met het geroofde ingescheept en van wal gestoken, toen de Stichtsche wapenknechten kwamen opdagen. Hy zelf, met spoed in de laatste schouw getogen, en eenige voeten van den oever verwijderd, wenschte zich reeds geluk, op nieuw buiten het bereik zijner vervolgers te zijn, toen op eens een reusachtige zwarte hengst hem achterna kwam gehold, die door zijn bovenaardsch gedruisch al die hem verzelden met schrik en angst sloeg, en met een geweldigen sprong van den kant af in de schouw overstoof, zoodat het vaartuig kantelde, en als een steen te gronde ging met allen die er in waren, zonder dat er een gered wierd. Daar PELGRIM geen kinderen had nagelaten, vervielen zijn goederen aan den Heer van *Arckel*, en mochten zijn onderzaten zich eindelijk weder in 't bezit van een goeden en vromen Heer verblijden. Dan, wat de nieuwe bezitter vergoeden mocht van het kwaad, door den overledene gepleegd — in eene zaak was hy echter buiten macht, verbetering te brengen. Nog altijd waren de puinhoopen van het verwoeste huis ter *Leede* ongenaakbaar gebleven, en zelfs zy, die behoorlijk gebiecht

hadden, konden zich niet binnen den omtrek wagen, of zy zagen stinkende zwavelvlammen om zich oprijzen: akelige klaagtonen en moordkreten drongen hun in de ooren, en door onzichtbare vuisten en klaauwen aangegrepen, konden zy niet dan met wonden en builen uit den tooverkring geraken. Eindelijk besloten twee godvreezende en kloekhartige priesters een poging te doen, om de plaats te zuiveren. Op een middag de ruïne binnengetreden, liepen zy de overblijfselen van het gebouw aan alle zijden rond, tot dat zy eindelijk kwamen aan een afgezonderd gewelf, waar hy, die er het eerst was binnengetreden, op eens als aan den grond genageld bleef staan. Zijn makker, dit ziende en zijn angstkreten vernemende, dorst niet verder gaan, doch beloofde hem, dat hy het lichaam des Heeren zoude halen om hem te bevrijden. Terwijl hy met dit oogmerk vertrokken was, bleef de andere roerloos op dezelfde plaats, zonder een lid te kunnen bewegen, en terwijl hem gedurig de meest ijzingwekkende geluiden, de afschuwelijkste vervloekingen en godslasteringen in de ooren klonken. Dan toen eindelijk zijn makker terug kwam met het Hoogwaardige en gevolgd van een menigte lieden, aan wie zijn voorbeeld moed gegeven had, toen hoorde hy die in 't gewelf stond een stem al schaterende uitroepen: »Zoo de Schepper aller dingen u niet verdedigde, dan zoude ik u gezift hebben als tarwe," en met een werd hy, hevig geschud, om ver geworpen: zoo dat hy half dood uit het gewelf kwam en zijn gandsche leven lam bleef van den schrik. Het gebeurde strekte niet om iemand aan te moedigen, de proef te hernieuwen: en het was eerst na jaren, dat de Heer van ARKEL, op raad van vrome mannen, een plechtigen omgang gelastte, waarby hy zelf met een aantal hooge geestelijken, en vergezeld door de geheele gemeente, de bouwvallen herhaalde reizen rondtrok, terwijl zy met wijwater besproeid werden en het lichaam des Heeren vooruit gedragen werd: waarna allen zich vereenigden in een ernstig gebed tot God, dat het Hem behagen mocht, den vloek weg te doen, die op de plaats rustte. Dit gebed werd

verhoord en de plek was na dien tijd voor een ieder toegankelijk.

Wy keeren, na het verhaal dezer legende, van welke ieder 't zijne gelooven mag, tot JAN IX terug. Deze, na den Hertog van *Brabant* trouw te hebben bygestaan in den oorlog, tegen de Graven van *Gelre* en van *Berg* om het bezit van *Limburg* gevoerd, verkreeg van hem het voorrecht van tolvrijheid voor de Arckelschen door het grondgebied van het Hertogdom. Roemrijk was zijn uiteinde, daar hy, met Graaf JAN I van *Holland* tegen de Westfriezen opgetrokken, by *Schoonergeest* in de armen der overwinning sneuvelde. Ook hy had onder de Ridders van St. Jacob behoort, waarvan op bl. 52 gesproken is.

Niet minder dan zijn voorvaderen was JAN X van ARKEL, die zijnen vader in het gebied opvolgde, door zijn kloeken aart onderscheiden: en die roem van stoutheid, eigen aan dat Huis, zweefde ook VONDEL voor den geest, toen hy, JAN van ARKEL voorstellende onder hen die zich in 't »zeepaart met rys" verborgen om GYSBRECHTS stad te overrompelen, hem den wakkeren moed toedichtte, die in de daad betoond was geweest door een der krijgsknechten in het turfschip van *Breda,* en aan VOSMEER verhalen liet

Hoe ARKEL, heel verkout, zijn eyghen ponjaert bloot
Geset had op de borst en troostte zich de doot
Om al zijn mackers niet door 't hoesten te verklicken.

Het is met dezen zelfden JAN X, dat, volgends de oude kronijken, een gebeurtenis plaats had, welke, hoezeer reeds meermalen verteld, echter nooit genoeg herhaald kan worden, als bevestigende de waarheid van het gezegde, dat een weldaad nooit verloren gaat. Het gebeurde namelijk, dat, toen de voormelde JAN X nog een knaap was, zich nu en dan te *Gorkum* een jonge reizende marskramer vertoonde, die, zoo aan het kasteel als aan de huizen, zijn waren en snuisteryen uitventte. By

die gelegenheden wist hy aardig te vertellen van de landen en steden, welke hy bezocht had, en hy had zich daardoor de gunst van den Jonker verworven. Eens, dat hy zich weder op het slotplein vertoonde, vroeg de Jonker hem, zijn mars te mogen doorsnuffelen, en vindende, dat deze maar schraal voorzien was, voegde hy hem toe: »ik wil een vennootschap met u aangaan: ik koop wat zich in uw mars bevindt, en geef u nog eenig geld boven den koop-prijs, om er u nieuwe waren voor aan te schaffen, onder voorwaarde, dat gy my die som eerlijk verantwoordt, en wy de winst samen deelen." Men kan denken, of deze voorwaarde den marskramer aanstond, die volgaarne de gevorderde belofte aflegde, en zich, na het geld ontfangen te hebben, vrolijk en welgemoed weder van daar begaf. Weinige maanden waren er verstreken, toen hy weder in *Gorkum* verscheen, en, getrouw aan zijn woord, zich terstond by den Jonker aanmeldde, hem vertelde hoe gelukkig hy in zijn handel geslaagd was, en hem de helft zijner overwinst aanbood. De Jonker, die alleen ten doel had gehad den koopman, niet zich zelven, te bevoordeelen, weigerde het geld te ontfangen, en gaf hem in tegendeel nog een geschenk, met de aanmaning om zich altijd even vlijtig, trouw en eerlijk te gedragen, wanneer hy ongetwijfeld Gods zegen op zijn bedrijf zoû ondervinden. De kramer reisde verheugd en dankbaar weder weg; doch lange jaren verliepen, en hy verscheen na dien tijd te *Gorkum* niet weder. Inmiddels was, na den dood zijns vaders, JAN X Heer van ARKEL geworden, en eenigen tijd daarna ter bedevaart getogen naar 't *Heilige Land*. Op de terugreize door *Italiën* trekkende, werd hy met zijn gezelschap door roovers overvallen, en van alles beroofd: zoodat hy van de aalmoezen leven moest, welke zijn dienaren opzamelden, en in beklaagbaren staat te *Genua* kwam. Hier, geen herberg durvende intreden, waar men hem als behoeftig den toegang weigeren zoû, zette hy zich in het portaal van eene der kerken neder, en wachtte daar de terugkomst af zijner volgers, die hy de stad had rondgezonden

om dezen of genen op te sporen, die zich zijner mocht aantrekken en hem middelen verschaffen om verder te reizen. Terwijl de bedienden de stad ronddoolden, stonden zy op eens niet weinig verbaasd, toen zy voor de deur eener aanzienlijke huizinge het wapen van ARKEL geschilderd zagen. Zy haasteden zich, naricht in te winnen, en hun blijdschap was groot, toen zy vernamen, dat de bewoner van het huis een rijke koopman, en uit de *Nederlanden* afkomstig was. Nu vonden zy vrijmoedigheid zich by hem aan te melden, en naauwlijks had de koopman verstaan wie zy waren, en in welken beklagelijken toestand zich hun Heer bevond, of hy haastte zich, dezen op te zoeken en by zich te noodigen. Naauwlijks was ARKEL de woning des koopmans ingetreden, toen deze zich eerbiedig voor hem nederboog en hem met deze woorden begroette: »beschouw mijne woning als uwe, Heer! want, naar alle recht en billijkheid, is dit huis, met al wat ik bezit, voor de helft uw eigendom, als de vrucht van hetgeen het geld heeft opgebracht, my eens door u geleend." Men oordeele over de blijde verbazing van JAN van ARKEL, toen hy in dezen rijken Genuaschen koopman den gewezen marskramer herkende, en van hem vernam, hoe God werkelijk zijn handel zoodanig gezegend had, dat hy, na eenige jaren te *Genua* gekomen, aldaar een winstgevende zaak had kunnen beginnen, een rijke weduwe gehuwd had, en ter getuigenisse, dat hy den oorsprong zijner fortuin aan ARKEL te danken had, diens wapen op zijn huis had doen afbeelden. Verscheidene dagen bleef ARKEL aan het huis van zijn erkentelijken gastheer, die niet afliet, by hem aan te dringen, dat hy de helft van het zijne zoude aanvaarden. ARKEL sloeg dit, als men denken kan, af, en vroeg slechts een som gelds ter leen, die hem in staat zoû stellen, overeenkomstig zijn rang de reis naar 't Vaderland te kunnen doen, en tevens dat een van des koopmans bedienden hem vergezellen zoû, om het geleende terug te ontfangen. Dit geschiedde. ARKEL keerde gelukkig t' huis, en hield sedert dien tijd de kooplieden in eere.

Was dit voorval merkwaardig, nog merkwaardiger is een ander, 't welk de kronijkschrijvers verhalen, dat gedurende het leven van dezen zelfden JAN X zoû hebben plaats gehad.

Het gebeurde onder de regeering van Graaf WILLEM den Goede, dat er een geweldige hongersnood in *Holland* plaats had. Nu woonde te *Gorkum* een rijke gierigaart, JEROEN geheeten, die zijn zolders en schuren volgeladen had met koren, maar die, altijd hopende dat de prijs der granen nog stijgen zoude, volstandig weigerde, iets van zijn voorraad te verkoopen, veel meer, iets daarvan aan hen, die gebrek leden, af te staan. In dezelfde stad woonde, naby de Vischbrug, op den hoek der Noordstraat, een vrome weduwe, die God vreesde, en die, een vollen korenzolder in huis hebbende, daarvan met een blij gemoed aan de armen en nooddruftigen uitreiking deed, zonder zich over den dag van morgen te bekommeren, en in de zekere verwachting, dat God het haar nimmer aan het noodige zoû laten ontbreken. Eens, dat deze vrouw met haar gezin aan tafel zat, meldde zich een arme vrouw aan met verscheiden kleine kindertjens, klagende en jammerende, dat zy en haar spruiten sedert den vorigen dag niets gegeten hadden, en een stuk broods om Gods wille verzoekende. Naauwlijks had de weduwe de smeekingen der arme vrouw gehoord, of zy gelastte haar dienstmaagd, dat arme gezin binnen te laten en by den haard te brengen om zich te verwarmen, en voorts een vat meel van den zolder te halen, opdat die kinderen niet van honger bezwijken zouden. »Wy hebben slechts drie meelvaten meer in huis," bromde de dienstmaagd, morrende en ontevreden: »waarvan zullen wy leven, als die ledig zijn? want zelfs voor geld is er geen koren te bekomen." — »Ga," hernam de weduwe: »en geef haar om Gods wil van ons meel, gelijk ik u gelast heb: God zal zorgen." De dienstmaagd ging grommende naar boven; en ziet! toen zy de zolderdeur opentrok, was de zolder gevuld met uitmuntend meel, zoo, dat het haar in grooten overvloed tegen — ja, de trappen afstroomde, en de meid luidkeels het

huisgezin byeenriep om de wondere weldaad Gods te aanschouwen. Haar zolder dus gevuld ziende, dankte de uitverkoren weduwe den Gever op het nederigst, en liet terstond door den omroeper langs de straten verkondigen, dat alle armen en noodlijdenden, die om Gods wil meel verlangden, zich by haar vervoegen zouden, en dat zy het aan een iegelijk naar zijn behoefte schenken zoû. Dit verwekte geen kleine vreugde in de stad: te meer, daar het meel dagelijks vermeerderde. De voorzegde JEROEN, die zijn zolders vol koren had, nu ziende, hoe de prijs van 't graan aan 't dalen sloeg, ging ze ontsluiten om zijn voorraad te verkoopen, doch hoe beteuterd keek hy op, toen hy alles bedorven vond en zoo stinkende, dat het zelfs niet tot beestenvoêr dienen kon: zoo dat hy zich genoodzaakt vond, alles in de rivier te werpen. En alzoo had die vrek daarmede noch hemelsch, noch aardsch gewin verkregen.

In 1324 overleed de vrome JAN X, op Kersnacht, en werd opgevolgd door zijn zoon JAN XI, dezelfde van wien reeds op blz. 60 gesproken is als van een der dapperen die, Graaf WILLEM den Goede in den slag van *Casselbergh* *) het leven hielpen redden.

JAN XI, nog by zijns vaders leven in den echt getreden met ERMGARD, Erfdochter van *Kleef*, verwekte by haar zeven zonen, te weten JAN, die, in den jare 1355 op een steekspel gewond, vóor zijn vader kinderloos stierf; OTTO, die hem opvolgde als Heer van ARKEL; JAN, die zich als Bisschop, eerst van *Utrecht*, later van *Luik*, den naam verwierf van een verstandig en krachtig Regent; AERNOUT, Heer van *Soelen*, *Avezaet*, *Noordeloos* en *Alblas;* ROBBERT, Heer van *Bergambacht;* HERBAREN, Heer van *Slingeland* en *Molenaarsgraef;* en WILLEM, Heer van *Goudriaen* en *Lopick;* benevens twee dochters, van welke de oudste, ELIZABETH, den Heer van *Hoorn* en *Altena*, en MABELIA, de jongste, dien van *Egmond* huwde.

In 1355 overleden zijnde, werd JAN XI opgevolgd door zijn

*) Blz. 59 is verkeerdelijk het jaartal van dien veldslag op 1428, in plaats van 1328 gedrukt.

tweeden zoon OTTO, die tot echtgenoot bekwam ELIZABETH, dochter van den Grave van *Bar*, die hem ten huwlijk aanbracht de Heerlijkheid van *Pierrepont* in *Frankrijk*. Groot was de invloed van OTTO van ARKEL op AELBRECHT van BEIEREN, die, gedurende de krankzinnigheid zijns broeders, het Graafschap van *Holland* als Ruwaard bestierde, en men schrijft het zelfs aan dien invloed toe, dat een tijdlang het blakende twistvuur tusschen de Hoekschen en Kabbeljauwschen werd gestild. Ten bewijze dier gunst, hem door den Ruwaard toegedragen, strekke het navolgende voorval.

Te *Metjenshoek*, een plaats naby *Dordrecht*, woonde omstreeks 't jaar 1363 een Tollenaar, die zich niet ontzag, van de Arckelschen, dagelijks, ja ook boven gewoonte, tol af te vorderen, onaangemerkt de tolvrijheid, hun door de Graven van *Holland* verleend. OTTO, dit vernemende, schrijft hem, en maant hem van zijn ongerechte vorderingen af te zien; doch wel verre van hier aan gehoor te geven, volhardt de Tollenaar in zijn eischen. OTTO, dezen overlast moede, zendt een schip de rivier af, wel beladen met goederen, doch tevens met krijgsknechten bemand. Het schip, aan den tol gekomen, weigert aan te leggen en wordt hierop door den Tollenaar nagezet, aangetast en verbeurd verklaard. Vergeefs vertoont de schipper hoe de waren van *Gorkum* zijn afgezonden, en geen tol verschuldigd zijn. »Ik geef om den Heer van *Arckel* noch om uw vrijdommen," zegt de Tollenaar: »ik eisch mijn tol." Dan nu rijst de gewapende manschap op, en het komt tot een gevecht, waarby de Tollenaar te kort schiet en sneuvelt. Naauwlijks heeft ARKEL dit vernomen, of hy reist naar *den Haag*, klaagt by den Graaf van den overlast, hem door den Tollenaar aangedaan, en verzoekt kwijtschelding van den manslag. »Is 't anders niet?" vraagt AELBRECHT: »is er een boef dood, die blijve dood: komt gy daarom alleen hier? dat was voorwaar niet noodig: dus laat ons samen aan tafel gaan." — Sedert dorst geen tollenaar in *Holland* meer tol eischen van die van *Gorkum*.

Niet minder krachtig wist in 't zelfde jaar de zelfde OTTO de rechten zijner stad te handhaven tegen die van *Dordrecht*, die de Gorkummers wilden dwingen, wanneer zy uit *Holland*, *Zeeland* of *Vlaanderen* met koren, zout of andere goederen kwamen, deze by hen te verstapelen. Vergeefs waren de vertoogen, hiertegen door OTTO gevoerd. Nu gebeurde het, dat zekere schipper BONING, met zout uit *Ierland* komende, tot driemalen toe door de Dordtenaars werd achterhaald en zijn schepen en ladingen verbeurd verklaard. OTTO, dit vernemende, betaalt aan BONING de geleden schade, en verbiedt voortaan alle vaart. Maar niet lang daarna komen schepen met wijn voor Dortsche rekening den *Rijn* af; OTTO, hiervan onderricht, doet ze aanhouden, schenkt den wijn aan zijn Edelen en aan de gemeente van *Gorkum*, en jaagt den Dordtenaren zulken schrik aan, dat zy van hun stapelrecht voor 't vervolg afzien.

Nog een ander voorbeeld bewijze — en krachtiger nog — hoe jaloersch OTTO op zijn rechten was, en hoe kwalijk zy voeren, die zich tegen hem aankantten. De collatie van de kerk te *Schoonderwoerd* kwam hem toe, en zoo gebeurde het, dat hy in de aldaar bestaande vacature door de aanstelling eens Priesters voorzien had. Maar de Proost van Sinte Marye te *Utrecht*, insgelijks aanspraak op die collatie makende, zond er een ander Priester heen. OTTO, hierover vertoornd, schrijft aan den Proost een heftigen brief, en verbiedt hem zich met de zaak te moeien. De Proost beäntwoordt zulks, door niet alleen den Priester, dien OTTO had aangesteld, maar ook OTTO zelven in den ban te doen. OTTO wederom laat al wie met een banbrief in zijn land komt, vatten, in een zak binden, en verdrinken. De Proost doet ARKEL dagen voor 't Geestelijk Hof; OTTO overvalt den Proost te *Vianen* in de kerk en laat hem doodslaan. De nieuwe Proost zendt nieuwe aanklagers naar *Rome;* OTTO laat door nagezonden trouwanten de aanklagers ombrengen. Na dit alles zoude men zeker gelooven, dat de toorn der Hooge Geestelijkheid tegen hem ontbranden moest; maar neen; te *Rome* had ARKEL

een voorspraak in zijn zwager, den Kardinaal REINIER van BAR, en deze wist voor hem niet alleen 's Pausen vergiffenis voor de gepleegde manslagen, maar ook de handhaving van OTTOOS aanspraak op de collatie, te verkrijgen.

Had ARKEL met den Proost van Sinte Marye overhoop gelegen, innig daar en tegen verbond hy zich met den Bisschop van *Utrecht*, FLORIS van WEVELIKHOVEN, en gaf hem menig bewijs van vriendschapstrouw. Die bleek inzonderheid, toen in 1380 de Bisschop zijn hulp inriep tegen een Overysselsch Edelman, met name EVERT van ESSEN, die uit zijn sterke burcht te *Heerden* grooten overlast deed aan 's Bisschops ambtenaren en vazallen in 't *Oversticht* en *Sallant*. Tegen dit kasteel zond ARKEL zijn zoon JAN, benevens AERNOUT van EGMOND, aan 't hoofd eener talrijke krijgsbende. Vruchteloos echter beproefde men blijden en bussen op de sterke wallen van 't kasteel: en reeds vijf weken had het beleg geduurd, toen de Jonker van ARKEL te rade werd, de kracht van het vuur aan te wenden, en het slot aan de vlammen prijs te geven. Zoo groot en sterk was het, dat het, volgends de kronijkschrijvers, een maand lang brandde, eer het geheel verteerd was.

Een geringe aanleiding deed in den jare 1388 een fellen krijg uitbersten tusschen OTTO van ARKEL en zijn nabuur HENDRIK van VIANEN, Erfheer van *Ameyde*. Vier rijke poorters van *Gorkum*, die te *Utrecht* om hun koophandel geweest waren, komen op Mei-avond te *Vianen*, worden door eenige burgers in een herberg genoodigd, en blijven er te gast. Aldaar een welgestelden landman van *Meerkerk* aantreffende, en vernemende, welke schoone boomen deze op zijn erf had, vroegen zy hem vergunning, een daarvan te kappen om te *Gorkum* als een meiboom te planten. De Meerkerker geeft hun verlof om er niet alleen eenen, maar des noods twee of drie om te houwen: zy danken hem voor zijn heusheid, betalen zijn verteering, en reizen verder. Te *Meerkerk* gekomen, begeven zy zich naar de hoeve des landmans, zoeken een boom uit, en beginnen dien te kap-

pen; — maar ongelukkig hadden zy verzuimd, zich, behalve van de toestemming des eigenaars, ook van die zijner vrouw te verzekeren: althands, deze ziet zoodra niet, wat zy zich onderstaan, of zy zet een keel op, en roept de buren te hulp. Deze schieten toe, de een met een vork, de ander met een dorschvlegel, deze met een bijl, gene met een staak gewapend, vallen op de Gorkummers aan, slaan er twee van dood, en handelen de anderen zoo kwalijk, dat zy er naauwlijks met het leven afkomen. De schipper, die hen gevaren had, neemt de lijken zoo wel als de gewonden weder in en voert ze naar *Gorkum*, waar hy hen aan OTTO toont. OTTO, op 't gezicht in toorn ontstoken, schrijft eerst aan den Meerkerker landman, die zijn leedwezen over 't gebeurde betuigt, en toen aan den Heer van VIANEN, wien hy verzoekt de moordenaars te doen straffen. Deze echter weigert het, en straks wordt hem de oorlog aangezegd door ARKEL, die nu zijn boden rondzond door al de dorpen des lands van *Vianen* en *Ameyde*, uitgezonderd *Meerkerk*, met vermaning aan de ingezetenen, hun woningen te verlaten met hun goederen en beesten, daar hy over drie dagen met macht zoû komen om hun huizen te verbranden en hun have weg te rooven. En wel hield hy zijn woord, daar hy, na den bepaalden tijd, *Meerkerk* en *Ameyde* plat brandde, en zelfs *Vianen* met vuurkogels beschoot. Nu monsterde HENDRIK van VIANEN zijn krijgsmacht; maar bevond deze niet opgewassen tegen die van ARKEL. Hy wendde zich daarom tot bystand tot die van *Utrecht;* maar deze, vernemende, dat ARKEL niet minder dan 12000 man in 't veld had gebracht — gewis een schier ongelooflijke macht voor dien tijd — oordeelde het raadzamer t'huis te blijven. Nu zocht VIANEN zijn troost by WILLEM van OOSTERVANT, Verbeider van *Holland*. Deze kwam over, en werd door ARKEL treffelijk ontfangen, maar tevens werd hem door dezen de krijgsmacht getoond, waarover hy beschikken kon; zoo dat WILLEM insgelijks inzag, dat het geen zaak ware, een zoo geduchten Leenman te tergen. Hy achtte het daarom

beter een verdrag tusschen partyen te bemiddelen, waarby het slot van *Ameyde* aan ARKEL werd afgestaan als pand voor een som van 16000 Rijnsche guldens, die ARKEL aan VIANEN zoû voorschieten. OTTO nam 't slot terstond in bezit.

Hoe hoog ook ARKEL by Hertog AELBRECHT in gunst stond, en ofschoon hy voor dezen als Afgezant naar *Engeland* ging, hy droeg echter zorg, geene betrekking aan te nemen, welke hem van den Graaf afhankelijk kon maken, ja hy toonde zich weinig in zijn schik, toen zijn zoon, Jonker JAN, in 1389, door AELBRECHT tot Stadhouder over *Holland, Zeeland* en *Westfriesland* werd aangesteld. »Hoe is het, lieve zoon!" voegde hy hem schamper toe: »zijt gy schoolmeester van *Holland* geworden? Voorwaar ik schaam my: gy zijt te edel en te rijk, om iemand te dienen; zie slechts toe, dat de Graaf van *Holland* hierdoor niet eenmaal Heer van *Arckel* worde." — Vermaning, waarvan de wijsheid later maar al te duidelijk bleek.

Ten gevolge van den dood van DIRK VAN KLEEF, OTTOOS oom van moederszijde, die kinderloos overleed, zoude het Graafschap *Kleef* hebben moeten vervallen aan ARKEL; doch een ander zijner ooms, JAN, Kanunnik van *Kleef*, was in de voorbaat geweest, en had zich in 't bezit van 't Graafschap gesteld; terwijl hy, ten einde zich van het bondgenootschap van Hertog EDUARD VAN GELRE te verzekeren, diens zuster MACHTELT tot vrouwe nam. Vijftien jaren had hy zich in het ongerecht bezit weten te handhaven, toen hy kinderloos overleed. Nu poogde OTTO op nieuw zyn rechten te doen gelden; toen als mededingeren tegen hem optraden de Heeren van PARWYS en ADOLF van der MARK, welke laatste, geruggesteund door den Hertog van *Gelre* en door de Kleevenaars, het Graafschap behield, aan die van PARWYS de Heerlijkheid *Kranenburgh* afstaande, terwijl OTTO zich door geld liet afkoopen. Zag hy zich van de Kleefsche Gravenkroon verstoken, in andere opzichten had hy zijn reeds zoo aanzienlijk vermogen nog verder uitgebreid, en geen Huis in de Nederlanden was in macht en grootheid by het zijne te vergelijken, toen

hy in 1396, op Maria-Hemelvaart, na een glansrijke regeering van een-en-veertig jaren, overleed.

Luistervol was de toekomst, die JAN II scheen te verbeiden, toen hy den tytel van Heer van ARKEL verwierf. Niet alleen voerde hy, als zijn vader, het gebied over de steden *Gorkum*, *Heuckelom*, *Asperen*, *Leerdam*, *Gasparne*, *Hagestein*, *Haastrecht* en verscheidene anderen, over het grootste gedeelte van de *Krimpschewaard* in *Holland*, over *Geldermalsum* en andere landgoederen in *Gelderland*, over de stad *Mechelen* en ettelijke dorpen in *Brabant*, over het ambt van *Kreeken* in *Zeeland*, over de stad *Pierrepont* en verscheidene Kasteelen in *Frankryk*: niet alleen trok hy uit zijn aanzienlijke bezittingen een jaarlijksch inkomen van 83600 Rijnsche guldens, een byna onmetelijke som in die dagen: niet alleen was hy, als wy zagen, reeds by het leven zijns vaders door Hertog AELBRECHT, thands Graaf van *Holland*, tot Stadhouder en Trezorier-Generaal van *Holland* aangesteld, welke betrekking hem goede renten bezorgd: — maar hy had zich in den echt verbonden met MARIA, de eenige dochter van WILLEM van GULIK, die, in geval haar beide broeders, WILLEM en REINOUT, achtereenvolgends kinderloos kwamen te overlijden, de hertogskroonen van *Gelre* en van *Gulik* en de Gravenkroon van *Zutfen* erven moest. Zulke vooruitzichten, gevoegd by het aanzien en vermogen, dat hy reeds bezat, moesten JAN van ARKEL, naar het scheen, tegen alle slechte kansen vrijwaren: en toch, hy was bestemd, om, nog by zijn leven, meest al wat hy 't zijne noemde in andere handen te zien overgaan, en al wat de toekomst beloofde in ydele rook te zien vervliegen.

Tien jaren lang had JAN van ARKEL het Rentmeesterschap bekleed, en op Hertog AELBRECHT een byna onbepaalden invloed uitgeöefend; maar deze werd oud, en zijn zoon, Graaf WILLEM, die mede aandeel in de regeeringszaken had bekomen, en der Hoeksche party begunstigde, was den Kabbeljauwsgezinden ARKEL vijandig. Deze werd opgeroepen om rekenschap te doen van zijn beheer over de grafelijke inkomsten: en — 't zij, dat hy zich wer-

kelijk daarin niet gekweten had als behoorde, 't zij, dat hy zich niet verkoos te onderwerpen aan het oordeel van een Raad van rekeningen, samengesteld meest uit Hoeksgezinde Edelen, zijn persoonlijke vijanden — hy weigerde eenige rekening te doen.

Hertog AELBRECHT, hierover geraakt, en opgezet door zijn zoon, verklaarde ARKELS Heerlijkheden in *Holland* verbeurd en hem zelven ten eeuwigen dage uit de graafschap verbannen. ARKEL beäntwoordde zulks met een ontzegbrief, en als om te toonen, hoeveel hy zich aan het vonnis van verbanning stoorde, rukte hy, aan 't hoofd van gewapende benden, *Holland* in, bemachtigde het Slot *Gossenburch*, lei *Alblasserdam*, *Nieuwpoort* en andere dorpen in de kolen, en keerde met grooten buit en gevangenen terug. Dit had plaats in het jaar 1403.

Men kan zich voorstellen hoe de Hertog en zijn zoon, Graaf WILLEM, verstoord waren over de stoutheid van hun Leenman: — en toch duurde het twee jaren, eer zy zich in staat vonden om den gepleegden moedwil te straffen. Op 29 Juny 1405 voor *Gorkum* aan 't hoofd eens legers verschenen, bestuurde Graaf WILLEM het beleg, 't welk niet minder dan twee-en-twintig weken onafgebroken duurde, met afwisselend voordeel van beide zijden; want, deden de belegeraars groote schade aan de muren van het prachtige burchtslot — het gelukte den belegerden, hun in onderscheiden uitvallen zware afbreuk te doen, en zich onder anderen meester te maken van Jonker JAN van BREDERODE en van FLORIS, Heer van *Borselen*, twee der voornaamste aanvoerders der Hoekschen. Eindelijk begonnen beide partyen hartelijk naar vrede te verlangen: en er werd een zoen getroffen door tusschenkomst van JAN, Bisschop van *Luik*, later als JAN van BEIEREN in den rij der Hollandsche Graven bekend. Volgends het toen gemaakte verdrag moest ARKEL, benevens zijn beide zonen WILLEM en JAN, den Grave geknield om vergiffenis vragen, en diens vlag een geheelen dag op de tinne van het kasteel te *Gorkum* laten waaien. Doch hierby bleef het, en van het doen van rekening werd niet meer gerept.

In 1404 overleed Hertog AELBRECHT, en JAN van ARKEL, ongetwijfeld bevreesd, dat WILLEM VI, die thands aan 't Graafschap geraakt was, zijn wrok aan hem zoude koelen, begreep, hem te moeten voorkomen. Hy brak daarom den vrede, en deed Heer WILLEM van YSENDOORN de stad *Woudrichem* bezetten en plonderen. De Graaf, hierop een heir verzameld hebbende, sloeg het beleg voor twee sterke sloten in 't land van *Arckel*, *Gasparne* en *Hagestein*, terwijl zijn bondgenoot, FREDERIK van BLANKENHEIM, Bisschop van *Utrecht*, het slot van *Everstein* aantastte. Het was by deze belegeringen, dat voor 't eerst hier te lande de nieuwe wijze van aanvallen werd in 't werk gesteld, door namelijk blokhuizen op te richten, loopgraven en omwallingen te maken en geschut te gebruiken; terwijl verder — wat mede iets ongewoons was — het beleg gedurende den winter werd voortgezet. Toen nu de grachten hard bevroren, en hierdoor de bestorming en beklimming gemakkelijk gemaakt waren, gingen de drie sloten een voor een over, en werden tot den grond toe vernield. ARKEL zelf week voor een tijd naar *Gelderland*, waar zijn zwager, Hertog REINOUT, hem vruchteloos zocht te overreden, zich niet langer halsstarrig tegen zijn Leenheer aan te kanten. Balsturig, dat hy raadgevingen ontfing, waar hy hulptroepen verlangd had, keerde ARKEL naar zijn erflanden terug; doch hoe bitter was zijn te-leur-stelling, toen hy, voor *Gorkum* gekomen, zich aldaar, in zijn eigen stad, de toegang geweigerd zag. Zijn zoon WILLEM namelijk, aan wien valsche vrienden in 't hoofd hadden gebracht, dat Hertog WILLEM het alleen op zijn vader, niet op hem geladen had, en die niet veel heils in den oorlog vond, had met de voornaamste poorters van *Gorkum* een plan beraamd om zijn afwezigen vader buiten het bewind te sluiten. ARKEL, weinig gesticht over de handelingen zijns zoons, riep nu de tusschenkomst in zijner Kabbeljaauwsche gezinde vrienden; en dezen gelukte het, Jonker WILLEM te beduiden, dat zijn handelwijze weinig strookte met den kinderplicht: ten gevolge waarvan er een verzoening tusschen

vader en zoon plaats greep. De Gorcummers, dit vernemende, en vreezende, dat zy nu ten slotte 't gelag zouden moeten betalen en de slachtoffers dier verzoening zijn, zochten eerst hun toevlucht by Hertog REINOUT van GELRE, en, toen deze verklaarde, zich niet met de zaak te willen inlaten, by Hertog WILLEM van BEYEREN, wien zy aanboden hulde en manschap te willen doen. Hertog WILLEM, niet weinig verblijd, dat de zaken dezen keer namen, haastte zich, hen by hun woord te vatten, liet zich in *Gorcum* en in *Leerdam* tot Heer uitroepen, en lei er bezetting. — Maar de Hertog van GELRE, die nu begon in te zien, hoe schadelijk voor zijne belangen de vermeerderde macht van den Grave van HOLLAND werd, oordeelde het tijd den aanwas daarvan te keer te gaan, verklaarde aan Hertog WILLEM den oorlog, en hielp WILLEM van ARKEL de stad *Gorcum* weder overrompelen, ofschoon het hem niet gelukte ook de burcht, waarin de Hollandsche bezetting terugweek, te bemachtigen. Na herhaalde strooptochten van wederszijden werd een bestand aangegaan, ter welker gelegenheid de ARKELS hun Heerlijkheid opdroegen aan REINOUT, die er werkelijk op den 25 Augustus 1409 als Heer gehuldigd werd.

In 1411 was dit bestand ten einde geloopen, en na eenige wapenfeiten, waarby het voordeel meestal aan de zijde der Hollanders was, werd in 't volgende jaar de vrede gesloten, by welken Hertog REINOUT van zijn verkregen recht op *Gorcum* en 't Land van ARKEL afstand deed ten behoeve van Hertog WILLEM, tegen een vergoeding van 100,000 Fransche kroonen.

Ieder was nu tevreden, behalve zy, die het meeste belang by de zaak hadden. WILLEM van ARKEL gedroeg zich echter lijdelijk in 't geval; maar niet zoo zijn vader, wiens toestand dan ook beklagenswaardig was. Hy, de machtige Edelman, had niet alleen zijn Erflanden in vreemde handen zien vallen, zijn invloed en grootheid te niet gaan; HOLLAND en GELRE beide zich onderling verstaande om hem uit te plunderen; maar hy bevond zich zelfs niet veilig meer in *Brabant*, waarheen hy zich begeven

had om een beter kans af te wachten: immers Hertog WILLEM had belooningen uitgeloofd aan wie hem in handen kreeg. En werkelijk, toen hy in 1415 van de uitvaart van Hertog ANTONIE van BRABANT terugkeerde, werd hy door drie Zuidhollandsche Edelen, GERRIT van STRYEN, FLORIS van der AA, en FILIPS van der LECK aan de Brabantsche grenzen opgelicht en naar *den Haag* gevoerd, waar men hem op de voorpoort gevangen zette, en van waar hy vervolgends op het slot te *Gouda* gebracht werd. Hertog WILLEM had inmiddels het kasteel te *Gorcum* gedeeltelijk laten verbouwen en zoodanig versterken, dat hy er de stad en rivier beide mede in bedwang kon houden.

Gewis was de behandeling hard en gestreng, welke hy den reeds zoo diep vernederden Edelman had doen ondergaan; maar toch moest hy, by de gedurige tweespalt, waartoe de onrustige ARKEL aanleiding gegeven had, de noodige maatregelen nemen tot het weêr ontbranden van binnenlandschen krijg: en, daarby, op zelfsbehoud bedacht zijn: het was hem toch, en wel door Hertog REINOUT zelven, medegedeeld geworden, hoe ARKEL, EGMOND, YSSELSTEIN en anderen hadden samen gespannen om hem, Hertog WILLEM, door list in hunne macht te krijgen (*): en verschoonbaar was het, dat hy den hoofdleider zijner tegenpartij buiten de mogelijkheid stelde om hem schade te doen.

Maar, hoe legt men het uit, dat Jonker WILLEM van ARKEL zich alzoo zonder verdere tegenstreving van de aanspraak op zyn Erflanden versteken en met een schrale voldoening paaien liet. 't Was, dat hem, den vurigen jongeling, andere droombeelden voor den geest speelden. WILLEM van BEYEREN had geen zonen, en maar eene eenige dochter, die dus de erfgename wezen moest zijner uitgestrekte bezittingen: en nu streelde zich de Jonker van ARKEL met de hoop, dat hy eenmaal de hand der aanstaande Gravin van *Holland* en *Henegouwen* verwerven zou. Wel is waar, hy was voor 't oogenblik maar een arm en uitgeplun-

(*) Zie bladz. 38.

derd Edelman; maar als Hertog REINOUT stierf, was hy de naaste om de Hertogskroon van *Gelre* en *Gulik* te erven: in welk geval het geen aanmatiging van hem meer wezen zoû, ook naar de hand eener Koningsdochter te dingen. Wat meer is, WILLEM VI had die overpeinzingen in ARKELS boezem aangekweekt. Het vooruitzicht op een huwelijk met zijn dochter was een lokaas, wel geschikt om Vorsten op den tuil te houden, en waarvan hy zich dan ook meesterlijk bediend had. Weinig dacht hy, dat eenmaal dier rijke Erfgename, voor wie zich zulk een glansrijke toekomst scheen te openen, hetzelfde lot zoû verbeiden, dat hy thands aan de ARKELS bereid had: dat ook zy eenmaal, beroofd van haar kroonen en heerlijkheden, verstoken van haar macht, een nieuw voorbeeld zoû opleveren van de onbestendigheid der aardsche grootheid.

Weldra echter bemerkte WILLEM van ARKEL, dat de hoop op een verbintenis met de schoone Erfgravin verydeld was, daar zy in 1415 met den Dolfijn van *Frankrijk* werd uitgehuwlijkt. Maar deze stierf een jaar daarna, en Vrouw JACOB bevond zich, by den dood haars vaders, in Mei 1417, op haar zestiende jaar, Gravin, weduwe en wees.

De Kabbeljauwsche Edelen, door WILLEM VI onderdrukt, achtten nu het tijdstip gekomen om hunne verachterde zaken te verbeteren.

Sedert de vernedering van JAN van ARKEL stond zijn schoonzoon, JAN van EGMOND, aan hun hoofd, die nu eerlang in het veld verscheen en zich meester maakte van *Ysselstein*, terwijl hy niet lang daarna *Gorcum* verraste, waarvan de bezetting week op het kasteel. De aanspraken welke inmiddels JAN van BEYEREN maakte op de Grafelijke kroon van WILLEM VI, en de tweespalt, welke het te voorzien was, dat hieruit tusschen hem en Vrouw JACOB ontstaan zoû, gaven den Kabbeljauwschen Edelen nog schooner gelegenheid om in troebel water te visschen. WILLEM van ARKEL, mede begeerig om de kans waar te nemen, had reeds, met oogluikende toestemming van Hertog REINOUT, in *Gelderland* krijgsvolk vergaderd, dat, eerlang versterkt door hulptroepen uit

Luik en van elders, zich met hem naar *Gorcum* begaf. De Hoekschen brachten nu van hunne zijde een leger te velde, aangevoerd door WALRAVEN van BREDERODE, Stedehouder van *Holland:* zy trokken naar *Gorcum* en, door de Waterpoort, het kasteel binnen. Weldra kwam Vrouw JACOB zelve door hare tegenwoordigheid den moed van haar aanhangers aanvuren, en was haar macht, door de komst van Stichtsche hulpbenden, zoodanig aangegroeid, dat zy het geraden oordeelde, den storm te wagen, waarvan wy reeds (blz. 63—67) spraken. Met ontrolde banieren rukten de Hoekschen de gracht over, welke de Kabbeljauwschen tusschen de stad en het kasteel hadden doen graven; terwijl EGMOND, Jonker WILLEM en de hunnen zich beyverden, hun dien overtocht te beletten. Lang werd er hevig en bloedig gestreden; tot eindelijk het verraad van den Heer van DRUTEN, die met zijn bende de zijde van ARKEL verliet, het overwicht aan de Hoekschen schonk, die nu de stad met geweld binnendrongen. De Kabbeljauwschen, wel wetende, dat er geen genade voor hen op zat, bleven straat voor straat, ja huis voor huis, hardnekkig verdedigen. De zegepraal van Vrouw JACOB was echter beslissend. Wel kochten de Hoekschen dien door den dood van hun aanvoerder BREDERODE; maar zijn verlies was opgewogen door het sneuvelen of gevangen raken van den bloem der Kabbeljauwsche en Geldersche Edelen. Daar vielen op dien bloedigen 1 December 1417, (op St. Eligiusdag) JAN van HERWYNEN, HENRIK ROETERS van ARKEL, de Jonkers van PETERSEN en BUREN, OTTO van EEDICHEM, OTTO van HOUTEN, WILLEM van APELDOORN, SPLINTER van NYENRODE; daar werden gevangen de Graven van VERNENBURCH en van HEYNSBERGEN, de Heeren van EGMOND, van MILLENDONCK, van POEDEROYEN, van HONERT, van VALLENDORP, van YSENDOORN, van LIENDEN, van OIRDINGEN, van HEMEN, van BATENBURG, van BUREN, van OYEN, en een aantal anderen: — en wat wellicht voor de toekomst van deze Gewesten het gewichtigste was — daar sneuvelde, na de dapperste verdediging, de Verbeider van *Gelre* en *Gulik*, de ongelukkige WILLEM van ARKEL.

Zijn dood werd in het volgende tijdvaers bedacht:

VI IaCob beLLI gorCVM RVit ArckeL ELIGII,

en staat nog op een steen in eene der straten van *Gorcum* vermeld.

Verbazende keer van het lot! dat zelfde *Gorcum* was eens getuige geweest van de doopplechtigheid van WILLEM van ARKEL, toen drie Baronnen, uit het Arkelsche Huis gesproten, hem naar de doopvont droegen, toen de Bisschop van *Utrecht*, de Hertog van GELRE en GULIK, en de vrouw van GENNEP (de moeder van denzelfden BREDERODE, die thands in den kamp tegen hem sneuvelde) als doopheffers over hem stonden: — en nu zag men hem met bloed en slijk bedekt, naakt uitgeschud en schier onkenbaar, in het straatslijk vergeten!

De dood van den Edelen Jonker, van zoovelen zijner magen en vrienden, en van een duizendtal gesneuvelde Kabbeljauwschen, was niet genoegzaam om de wraak der overwinnaars te koelen. Verre weg de meeste vreemde Edellieden, die gevangen waren genomen, werden met het zwaard gerecht, en alleen vrees voor wederwraak redde aan EGMOND en de Hollandsche Edelen het leven.

Gorcum bleef van dien tijd voor het Huis van ARKEL verloren; ofschoon JAN van ARKEL, in 1425 — toen FILIPS van BORGONDIËN, Ruwaard van HOLLAND geworden, aan de twisten een einde kwam maken — uit zijn gevangenis ontslagen, *Leerdam* en *Haastrecht* terug bekwam en aldaar, in 1428, den 25en Augustus, in vijf-en-zestigjarigen ouderdom overleed. Het mannelijk oir van JAN IX was in hem te niet gegaan; maar het was toch bepaald, dat een zoon uit zijn stam de Hertogelijke kroon zou dragen. Het is bekend, dat REINOUT, de zoon van MARIA van ARKEL en van JAN van EGMOND, als Hertog van *Gelre* aan REINOUT is opgevolgd. Aan hem werd dan ook hulde gedaan van de stad *Leerdam*, en van de weinige goederen, die zijn grootvader behouden had.

Langer dan de andere, bleef de jongere tak der ARKELS, uit OTTO, tweeden zoon van JAN VIII, in stand: — ofschoon zijn leden meer onder den naam van HEUKELOM, van WEERDENBURCH, van AMELROY,

van LEYENBURCH, bekend staan; en nog in 1709 vinden wy een ARKEL, die niet minder dan zestien zoons had, waarvan negen den slag van Malplaquet bywoonden. Een hunner keerde heelshuids uit den strijd: zeven sneuvelden: de negende werd voor dood op het slagveld gevonden, doch herstelde van zijn wonden en stierf 50 jaar later, wel bedaagd.

Wat de trotsche burcht betreft, door de ARKELS te *Gorcum* gesticht, zy was, als offer voor de wraak van WILLEM VI, door den brand verteerd, en in puin en stof vergaan. Later weder opgebouwd en versterkt, deelde zy ten jare 1578 in het lot, dat de meeste sterkten, van welke de Spanjaarts zich bediend hadden om de ingezetenen in bedwang te houden, ondergingen. Zy werd ter slooping verwezen, en in den jare 1601 was geen steen meer op den anderen te zien. In den tijd van haar grootsten luister was zy beroemd geweest als het prachtigste slot, dat aan deze zijde van Keulen gezien kon worden: en dit is, dunkt my, genoeg, om ons, door vergelijking met hetgeen ons bekend is van andere kasteelen in Nederland, er eenig denkbeeld van te geven.

HET KASTEEL WESTHOVEN.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS.

K. F. Bombled del.   K. St. v. C. W. Mieling

HET KASTEEL WESTHOVEN.

HET KASTEEL WESTHOVEN.

De verovering van *Jerusalem*, in 1099, had de bezwaren niet geheel en al opgeheven, die de reize derwaart voor de vrome beêvaartgangers bemoeilijkten. Van verschillende sterkten aan de bergachtige kust wapperden nog geele en groene vaandels: ten tergend blijk dat zy in 't bezit waren der Moslim, en als zoo vele roofnesten uitmaakten, van waar de verbitterde volgers van MOHAMED zich op de arme en niet genoegzaam beschutte reizigers langs de heirbanen neerstortten. Van den anderen kant, naar de zijde van den *Jordaan*, loerden de vlugge Arabieren; verspreidden met hunne snelle invallen schrik en dood tot zelfs onder de muren der heilige stad — en waren, wanneer de christenstrijders uittrokken om dezen overmoed te straffen, dikwerf weder even spoorloos verdwenen, als zy een oogenblik te voren plotselijk kwamen aangestormd. Toen sloten negen moedige Ridders, met den nood hunner geloofsbroeders begaan, in 1118 samen een plechtig verbond, om hun leven te wijden aan de bescherming en verdediging der pelgrims tegen de Saracenen. Deze edele mannen waren HUCO van PAYENS, GODFRIED van ST. ALDEMAR, ARCHIBALD van ST. AMAND, GODFRIED van VISOL, PAYENS van MONT-DIDIER, ANDREAS van MONT-BARRY, WOLFAERT van BORSSELE, GUNDEMAR, en RORAL. Om hunne verbintenis te heiligen, namen zy een geestelijken leefregel aan, legden in handen van GAREMOND, Patriarch van *Jerusalem*, voor het outer in de kerk der Opstanding

de gelofte van onthouding, armoede, en gehoorzaamheid af, en noemden zich: arme Krijgsbroeders van JEZUS CHRISTUS. Koning BOUDEWIJN schonk hun weldra een bepaald verblijf op den berg *Moria*, naby den zoogenaamden tempel van SALOMO, waardoor zy bekend werden onder den naam van Ridders van den Tempel, of Tempeliers. De beroemde Abt van *Clairvaux*, BERNHARD, had intusschen een orde-regel voor hen vervaardigd, naar de voorschriften van Sint-BENEDICTUS; Paus HONORIUS de Tweede bevestigde die in 1128, en bepaalde tevens, dat zy als onderscheidingsteeken eenen witten mantel zouden dragen, waaraan Paus EUGENIUS de Derde, in 1146, het roode kruis op de linker borst hechtte. De uitstekende diensten, door deze broederschap van Ridders aan de Palestijnsche christenen bewezen, vestigden spoedig hunnen roem, en maakten haar geducht by de Saracenen, wie zy eene eeuwigdurende en bloedige vervolging hadden toegezworen. Geen lid der Orde mocht in den strijd op eigen gezach te rug wijken, en den vluchteling toefden onteering en mishandeling. Zy waren gehouden aan eene volstrekte gehoorzaamheid jegens hunne meerderen, en allen onderworpen aan den Grootmeester, het hoofd der Orde, wiens waardigheid weldra vorstelijk werd. Onder hem werden verschillende andere waardigheden bekleed: zoo had de Seneschal het bestuur over de huiselijke, de Maarschalk over de krijgs-zaken; de Schatmeester ging over de geldelijke aangelegenheden, terwijl de Drapier voor de kleeding zorgde; de Turcopoliër stond aan het hoofd der lichter gewapende ruiters en voetknechten, en droeg in den strijd de banier der orde, Beauséant genaamd, het gevreesde teeken hunner tegenwoordigheid, dat half zwart en half wit van kleur was, en met een rood kruis prijkte.

De heldenfeiten der Orde grenzen dikwijls aan het ongeloofiijke. Waar de trommen en bazuinen der Saracenen uitdagend klonken, daar kon men verzekerd zijn, dat de trompet der Tempelieren die uitdaging beandwoordde. Dertig dezer moedige Ridders joegen tweehonderd Mahomedanen op de vlucht: en Paus ADRIAAN de

Vierde noemt hen: »nieuwe Makkabeën, wijdberoemde en dappere Kampvechters des Heeren." — De Bisschop van *Acharon*, Kardinaal DE VITRY, die zeer dikwerf by hunne krijgstochten tegenwoordig was, geeft hun de volgende getuigenis: »Zoodra zy te wapen worden geroepen, vragen zy nooit naar het aantal der vijanden, maar slechts: ,waar zijn zy?' — Zy zijn leeuwen in den strijd, en lammeren in het klooster; dappere soldaten in het veld, kluizenaars en monniken in de godsdienst; streng en onverbiddelijk voor de vijanden van CHRISTUS, maar zachtmoedig en welwillend jegens hunne medechristenen." — In den grooten veldslag van *Askalon*, 1177, sloeg de Grootmeester ODO van SAINT-AMAND, aan het hoofd van tachtig zijner Ridders, door de dicht geschaarde Mameluksche lijfwacht van Sultan SALADIN heen, en drong door tot aan de keizerlijke tent, terwijl de Sultan slechts met groote moeite, en bykans naakt, op een snellen dromedaris ontvluchtte. — By een gevecht aan den *Kison* zag men de Tempelridders, met zweet en bloed bemorst, trillende van vermoeidheid, terwijl hunne paarden onder hen gedood waren, met gebroken zwaarden en speeren tegen de Saracenen strijden, en worstelende met hen in het zand storten. Sommigen trokken de speeren, die hun het lichaam doorboordden, weder uit, en wierpen ze met eene stuipachtige kracht naar den vijand te rug. Anderen, die reeds al hunne wapenen verloren hadden, klemden zich vast aan den hals van eenen vijand, dien zy van zijn paard sleurden en onder hunne voeten poogden te worgen!

By het beleg van *Damiate*, in 1218, dreef eene der galeien van de Tempeliers tegen den *Nijl*-oever, en werd oogenblikkelijk door eene ontzachlijke overmacht van vijanden besprongen. De Ridders streden met heldenmoed, maar aan overwinning viel niet te denken. Toen snelden eenigen hunner naar beneden, en sloegen met de bijl een gat in den bodem van het vaartuig, zoo dat het plotselijk zonk, en allen in de diepte van den *Nijl* begroef. — In 1237 belegerden de Tempelridders met een ongelukkigen uitslag het kasteel *Guascum*, in de omstreken van *Antiochië*. By hunne ne-

derlaag verloren zy meer dan 100 Ridders, waaronder de banierdrager REGINALD D'ARGENTINE, een Engelschman. Door tallooze wonden onmachtig om langer te kunnen strijden, bleef hy nogtans met bloedenden arm den Beauséant in het heetst van den strijd omhoog houden, totdat hy eindelijk op de lijken zijner gesneuvelde broeders dood nederstortte. De Kommandeur van *Antiochië* sneuvelde mede in dezen strijd, maar had alvorens 16 Saracenen neergesabeld. — By den strijd op de vlakte van *Mansoerah*, 1249, waarschuwde de Grootmeester des Tempels, WILLEM van SONNAC, den Graaf van *Artois*, die steeds voorwaart wilde, zijne hitte te matigen, totdat de hoofdsterkte van het leger zou zijn aangekomen. Toen de driftige Graaf daarop in zijn gramschap de Tempelieren van verraad en verstandhouding met den vijand beschuldigde, sprak de Grootmeester met edele verontwaardiging: »doorluchtige Graaf! wanneer wy CHRISTUS kerk »verderven, en onze zielen door verraad aan de verdoemenis prijs »geven, waartoe dragen wy dan den witten mantel en het kruis?" En zich toen naar den banierdrager keerende, riep hy: »Ontrol »de banier! heden wijden wy ons ter dood." Als een getergde leeuw viel hy met zijne Ridders op den vijand aan, en joeg hem tot in de straten van *Mansoerah* na; maar door gebrek aan versterking werd hy genoodzaakt, met een verlies van 1000 man en al zijne ruiterij, te wijken, en verloor zelf een oog.

Maar de Tempelridders wisten niet alleen te strijden voor hun geloof, en in dien strijd te sterven: zy hadden ook den moed om er den marteldood voor te ondergaan. Toen zy door gebrek aan leeftocht, met 2000 vluchtelingen bezwaard, gedrongen werden hun kasteel *Saphet*, op voorwaarde van vrijen aftocht, aan Sultan BENDOCDAR over te leveren, brak deze trouwlooze Tartaar, nadat de sterkte in zijne macht was, zijn woord, en liet hun de keuze tusschen geloofsverzaking of dood. Met den volgenden dageraad bracht men hen op den heuvel tegenover het kasteel; en toen het rijzend zonnelicht de groene toppen van den *Hermon* bestraalde, vorderde men van hen, in tegenwoordigheid der beulen met ge-

trokken zwaard, dat zy de geloofsbelijdenis der Moslim zouden meê zingen. Maar geen enkele dier heldhaftige mannen bezweek voor de verzoeking — en vijftienhonderd hoofden rolden voor de voeten van den verraderlijken Sultan! De Kommandeur van *Saphet*, de Priesters der orde, en zekeren broeder JEREMIA, werden met knotsen geslagen, levend gevild, en daarna onthoofd. Het bloed stroomde als eene beek den heuvel af. — By eene andere dergelijke gebeurtenis waren er op last van SALADIJN 230 Ridders onthoofd. De Saracenen haatten hen even fel als zy hen vreesden. — Waarlijk! hadden alle Christenvorsten en krijgsknechten in het *Oosten* hunnen plicht gedaan; hadden zy allen in volharding gestreden als de Tempelridders — *Palestina* ware nooit voor de Christenheid verloren gegaan.

Met den roem vermeerderden ook te gelijk de bezittingen der Orde, niet alleen in het heilige land, maar zelfs over geheel *Europa:* Vorsten en edele grondeigenaren stonden gaarne een deel van hunne bezittingen aan haar af, en met elken dag wies zy in macht, gelijk hare leden in getal. Deze bezittingen werden in Provinciën verdeeld, en daar over Groot-prioors of Land-kommandeurs aangesteld, die het opzicht hadden over de verschillende priorijen, welker gebouwen of kloosters ook dikwerf Tempels of huizen van Tempel werden genoemd; in 1300 was het getal dier priorijen in *Europa* tot negen duizend geklommen, waaronder zoowel steden, dorpen, en kasteelen, als enkele Tempelkloosters te verstaan zijn. De Noord-Nederlandsche en Vlaamsche Tempelkloosters en goederen werden gerekend te behooren tot de Provincie *Frankrijk*, wier hoofdplaats de bekende Tempel te *Parijs* was. In *Holland* vinden wy Tempeliers op *Texel*, te *Beverwijck* en te *Haerlem;* in *Groningen* te *Warfum;* in *Gelderland* te *Arnhem* en *Nymegen;* in *Brabant* te *Wijck* en op verschillende andere plaatsen; maar hunne belangrijkste eigendommen lagen in *Zeeland*, waarvan *Middelburch* de hoofdzetel uitmaakte. WOLFAERT van BORSSELE, de gemelde Tempelier, had reeds spoedig al zijne goederen op *Walcheren* aan de Orde geschonken, en vele andere Zeeuwsche Edelen gaven

haar mede rijke schenkingen. Zoo begifte GILBERT van NYVELLES, in 1180, de Tempeliers met 300 gemeten (*) lands, liggende tusschen *Ysendijcke* en *Oostburch;* en te *Ziericsee* en elders hadden zy schoone gebouwen, die, evenzeer kasteel als klooster, een waardig verblijf voor Krijgsmonniken mochten heeten. Van dezen aart was het kasteel *Westhoven*, in het noordwesten van *Walcheren*, onder *Oostcapelle* gelegen: een sterk en ruim gebouw, van kloosterachtig voorkomen, met breede, dubbele gracht, hechte muren, en zware torens. Het was een der oudste kasteelen van *Zeeland*, en, naar sommiger gissing, gesticht tot eene grensvesting tegen de invallen der Noormannen, waarna het dan waarschijnlijk, het zij door koop, het zij door byzondere schenking, overging in handen der Tempelieren, voor wie het, door zijn geschikte ligging, niet verre van de zee, aan de heirbaan tusschen *Middelburch* en *Domburch*, van veel belang was. Van dezen tijd dagteekent wellicht de vrijdom van den Yersekeroortschen tol, door de bezitters van *Westhoven*, als een zeldzaam voorrecht, altoos genoten.

De toenemende grootheid der Tempelieren, die de versterking hunner Orde scheen te zijn, werd hun verderf. Reeds lang hadden hunne rijkdommen de hebzucht der Vorsten, hunne voorrechten den nijd van anderen gaande gemaakt, toen eindelijk een onwaardige Paus en een slechte Koning, CLEMENS de Vijfde en FILIPS de Schoone, van *Frankrijk*, besloten om de Orde te verdelgen, en zich van hare schatten te verzekeren. De onzinnigste en meest walgelijke beschuldigingen (die waarlijk het sterkst voor hunne onschuld pleiten!) werden tegen hen ingebracht; de Tempelieren grootendeels mishandeld en wreedaardig gedood, en de Orde door byna geheel *Europa* vernietigd. Graaf WILLEM de Derde, met JOHANNA van VALOIS, 's Konings nicht, gehuwd, liet zich door den Franschen invloed leiden: geheimzinnige brieven gingen door het geheele land rond, aan de besturen der poorterijen waar zich kloosters van den Tempel bevonden, om

(*) Een gemet is 300 roeden, en de helft van een morgen, de roede genomen voor 12 voeten, en de voet voor 12 duimen. — GARGON.

op eene en de zelfde nacht alle Tempeliers te overvallen en te vermoorden. In *Holland* gruwde men van dien handel, en de Tempelridders te *Haerlem* werden rustig by de Johannieten aldaar ingelijfd. In *Brabant* en *Zeeland* scheen men minder menschelijk: de Ridders op het prachtige *Monnickenhof* te *Wijck*, by *Heusden*, werden als wilde dieren overrompeld en, slechts met uitzondering van een enkele die den moord ontvluchtte, neêrgehouwen; een gelijk lot trof die van *Ziericsee*, waarby alleen twee, die buiten het klooster vernachtten, der slachting ontkwamen. De eenzaam overgeblevenen mochten toen met den krankzinnigen BEAUMONT wel klagen:

Vraagt gy waar mijn ridders zijn,
Waar mijn ridders zijn gebleven,
Zoo wakker op 't veld, en zoo blij op 't festijn?
Waar mijn ridders zijn gebleven?
In de kerkkapel hierneven
Klonk nog straks hun vrome beê:
Miserere, Domine.

Vraagt gy waar mijn ridders zijn,
Waar mijn ridders zijn gebleven?
Zy leegden de kelken vol schuimenden wijn:
't Vrolijk lied was aangeheven;
Doch de moord had hen omgeven:
't Heilloos staal verliet de scheê,
Miserere, Domine.

Vraagt gy waar mijn ridders zijn,
Waar mijn ridders zijn gebleven?
De dood waarde rond op het bloedig festijn.
Allen, allen moesten sneven.
God moog 't gruwelstuk vergeven,
En schenk hun zijn eeuwgen vreê.
Miserere, Domine.

Wanneer men nu de uiteenloopende en verwarde berichten met betrekking tot het kasteel omstreeks dezen tijd samenvat, dan schijnt daaruit opgemaakt te moeten worden, dat de Beauséant toen evenwel reeds sints lang niet meer van den gekanteelden gevel wapperde; dat de zwijgende, in het bruin of zwart gekleede dienaren, met hunnen afgemeten tred, de sombere vertrekken en holle burchtplaats reeds voor jaren hadden verlaten; dat de witte mantels der Ridders, zoo dikwijls fladderende op den wind, wanneer de fiere rossen hunne meesters in wilden ren naar de kloosterburcht droegen, al sedert byna eene halve eeuw in den omtrek werden gemist. *Westhoven* moet namelijk reeds voor 1277 aan de Abdy der Premonstratenzers of Witte-heeren (*), te *Middelburch*, zijn overgegaan, want op dien tijd komt het voor als een lustslot van den Abt VIGLIUS DOEDES, die het in leen uitgaf aan een der Heeren van BORSSELE.

Toen Graaf FLORIS de Vijfde in 1290, na den vrede met den valschen GUY van *Vlaanderen*, uit zijne hechtenis te *Biervliet* ontslagen was, vertoefde hy nog op het kasteel *Westhoven*, en sloot daar op den 5en November een zoen met WOLFAERT van BORSSELE, waarby hy dien onrustigen Edelman tevens voor levenslang tot zijnen Raad benoemde. Het kan wel zijn, dat het kasteel destijds bewoond werd door dezen WOLFAERT, wiens slot *Sandenburch*, by *ter Vere*, toen nog niet was gebouwd.

BOUDEWIJN van BORSSELE van BRIGDAMME, zegt men, werd in 1358 van het leen vervallen verklaard, wegens manslag aan Abt PETER van DAM gepleegd, en *Westhoven* alzoo weder aan de Abdij getrokken. Het bleef evenwel niet lang een vrij eigen goed: om eenige onbekende oorzaak werd Abt WILLEM van der DOES in 1401 genoodzaakt het aan Graaf WILLEM van BEIEREN op te dragen en voor hem en zijne nakomelingen open te houden, om des noods zelfs als een burcht tegen de vijanden der Graaflijkheid te mogen worden ingericht. De Graaf gaf het

(*) Ook, naar den stichter dier Orde, Norbertijnen genoemd.

daarop den Abt, zoo voor hem als voor zijne nakomelingen, als een onversterflijk erfleen weder te rug, by iederen leenvolger te verheergewaden (d. i. te verheffen of in leen te ontfangen) met een rooden havik, of vijf Hollandsche ponden. Ook zouden de Graaf en zijne nazaten het kasteel nimmer mogen afbreken, of zelfs maar onbruikbaar maken; en indien het gebeuren mocht, dat het te eeniger tijd beschadigd of vernield werd door eenen vijand of wien ook, dien zou de Graaf niet alleen weigeren om hem in vriendschap te ontfangen, maar bovendien te zwaarde vervolgen, totdat de veroorzaakte schade gebeterd, en het kasteel in zijn vroegeren welstand hersteld zou zijn.

De Abten schijnen evenwel met hunne waereldlijke naburen nog al in rust en vrede geleefd, of, misschien evenzeer, hun door de macht en het aanzien der Abdij genoegzaam ontzach te hebben ingeboezemd, om sedert dit lustslot in vrede te bezitten. En dat deze macht en dit aanzien waarlijk niet gering waren, kan blijken uit de lijst der Leenmannen van *Zeeland* onder KAREL van BORGONDIEN, waarby men vermeld vindt, dat »Mijnheere de Abt van *Middelburcht*" gehouden was den Grave in den oorlog te dienen met één man van wapenen (door 3 volgers te paard vergezeld) en 4 vechtenden te voet; en zulks ter zake van zijne ambachten, tienden, en zijn huis *Westhoven* met diens toebehooren.

Om de bekoorlijke ligging van *Westhoven*, in eene vruchtbare en lommerrijke streek, hielden de rijke Prelaten er zich ook dikwijls gedurende den zomer op, en onthaalden er vorstelijke gasten. Zoo ontfing Abt JOHAN van WESTKAPELLE in 1500 Hertog FILIPS van OOSTENRIJK met diens gemalin JOANNA en hun gevolg op het kasteel; en de vijftienjarige KAREL van OOSTENRIJK werd er, tijdens zijn verblijf op *Walcheren* in 1515, vorstelijk onthaald door den toenmaligen Abt PETRUS van de KAPELLE. In 1536 bevestigde KAREL, reeds Roomsch Koning geworden zijnde, den Abt CORNELIS VAN DER GOES voor hem en zijne nazaten, in

de leenen, die zy van de Graaflijkheid hielden, en bepaalde daarby, dat zy in plaats van den rooden valk (*), waarmede zy het huis *Westhoven* en daarby behoorend land moesten verheergewaden, voortaan 5 ponden Hollandsch zouden betalen. Den volgenden Abt, FLORIS van SCHOONHOVEN, die op last der Landvoogdes MARIA eene prachtige tombe boven het graf van den Roomsch-Koning WILLEM van HOLLAND deed oprichten, viel in 1540 de eer te beurt, KAREL van OOSTENRIJK, thands Keizer, nogmaals op *Westhoven* te ontfangen en te onthalen. Deze FLORIS en zijn opvolger, Heer MATTHIAS van HEESWYC, hadden eene byzondere voorliefde voor het kasteel, dat onder hun bestuur merkelijk verfraaid en verbeterd werd, vooral met betrekking tot den inwendigen toestand.

In 1562 werd *Westhoven* een bisschoppelijk lustslot. Heer NICOLAAS de CASTRO, de toenmalige Abt, werd by de oprichting der nieuwe Bisdommen de eerste Bisschop van *Middelburgh.* Het kasteel was zijn lievelingsverblijf, waar hy by voorkeur zijn intrek nam, zoo als hy breedvoerig in een door hem geschreven brief vermeldt; en hy vond een genoegen in het te vercieren en te vergrooten, en er dikwijls de zorgen zijner waardigheid te vergeten. Weinig dacht hy zeker, dat hy de laatste Prelaat zou zijn, die zich in het bezit dezer schoone plaats verlustigde. Echter was dit zoo.

De spanning, die er sedert eenigen tijd in de *Nederlanden* heerschte, was na ALBAAS komst, 1567, tot eenen volstrekten opstand overgegaan, en de binnenlandsche oorlog om vrijheid van denken op het punt van godsdienst aangevangen. De steden en kasteelen werden van wederzijde versterkt, en *Westhoven* ont-

---

(*) Waarschijnlijk wordt met dezen naam de Smirrel of Steenvalk (Falco Aesalon) bedoeld, die van eene donker rosse kleur, en wel de kleinste onzer roofvogelen, maar daarentegen buitengewoon vlug en moedig is. Moet de uitdrukking „rooden Havick", zooals die in WILLEMS verlijbrief voorkomt, letterlijk worden opgevat, dan zou men er den gewonen Sperwer (Astur nisus) onder moeten verstaan.

fing, als natuurlijk was, eene Spaanschgezinde bezetting, om alle aanranding af te weren, doch vruchteloos: de krijgshaftige maar ruwe Jonker ENTENS van *Mentheda* nam het in 1572, stormenderhand zoo 't schijnt, in, en gaf het aan de vlammen over, zoodat slechts een gedeelte der hoofdmuren, meest nog van het achterste gedeelte, zich staande hield, en het binnenwerk in asch en puin nederzonk. Dus bleef het liggen, totdat *Walcheren* van de Spanjaarden was bevrijd, en de Staten in 1579 de vervallen huizing, met de grachten, boomgaarden en bosschen daartoe behoorende, samen volgends opgave 73 morgen en 43 roeden groot, verkochten aan Jonkheer HENRICK BALFOUR, Kolonel in hunne dienst, voor eene som van 1669 pond Vl. 7 Schl. (*)

Zoo was dan *Westhoven* weder in de handen van een Krijgsman gekomen. Maar de nieuwe bezitter had er niet lang genot van: op den 10[en] Mei 1581 was zijne echtgenote, Vrouwe CHRISTINA KANT, blijkens een transportbrief reeds weduwe. Het volgende jaar besloot zy met haren zoon, om het goed te verkoopen, en zoo vinden wy spoedig daarop als eigenaar en bewoner den beroemden Heer van *Villiers*, PIERRE de LOYSELEUR Ridder, Raad en Hofprediker van Prins WILLEM van ORANJE. Deze geleerde en wakkere man schreef ten behoeve van den Prins, in wiens byzonder vertrouwen hy deelde, eene verandwoording tegen den ban van Koning FILIPS, in zoo sterke en nadrukkelijke bewoordingen, dat de Heer van *St. Aldegonde* na de lezing met bang voorgevoel uitriep: »nu is de Prins een lijk!"

Als evangeliesch christen was VILLIERS zijnen tijd ver vooruit. Van Hugenootsche ouders geboren, en dus in protestantsche begrippen groot gebracht, bovendien uitmuntend godgeleerde, verklaarde hy desniettegenstaande, dat, hoewel naar zijne meening vele dwalingen in de kerk Gods waren ingeslopen, die men door

(*) Hierby valt op te merken, dat de Krijgsbevelhebbers in die dagen zulke geestelijke goederen, in openbare veiling gebracht, niet zelden kochten, om op deze wijze in het bezit hunner achterstallige soldij en wapengelden te geraken, die destijds lang niet altoos op den juisten termijn werden betaald.

de kracht der waarheid moest verbeteren, hy echter niet twijfelde of vele verschillen waren van dien aart, dat ze door de liefde, het kenteeken van den waren christen, konden worden overeengebracht. — Beschamend woord voor velen van onze dagen!

Koning HENDRIK de Vierde van *Frankrijk*, VILLIERS naar waarde schattende, zocht hem, na 's Princen dood, aan zijne dienst te verbinden, maar Prins MAURITS, hem niet minder waardeerende, wist hem te doen blijven, en vond in hem een ijverig voorstander zijner rechten. Door dit laatste haalde VILLIERS zich echter den haat des Graven van *Leycester* op den hals, die maatregelen beraamde, om zich van zijn persoon meester te maken. De overste RUSSEL, toenmalig Gouverneur van *Vlissingen*, deed eene poging om hem op te lichten, terwijl hy van *Westhoven* naar *Middelburgh* ging; deze aanslag was byna gelukt, en VILLIERS hád het slechts aan zijne stoutmoedigheid te danken, dat hy weder ontkwam.

Het sterfjaar van dezen merkwaardigen man, die op het kasteel overleed, wordt gemeenlijk op 1593 gesteld; het blijkt evenwel uit echte stukken, dat hy reeds in 1591 gestòrven is.

MARIA de LOYSELEUR, waarschijnlijk zijn eenig kind, en dus erfdochter, bracht het kasteel over op haren echtgenoot, den *Middelburghschen* Secretaris VAN DER BAERSE, die de moeilijkheden van zijn ambt in 1598 schijnt vaarwel gezegd te hebben, om op *Westhoven*, te midden van de schoonheden der natuur, het overige van zijn leven in rust te slijten. Hy bewoonde het nog in 1607.

In 1611, tijdens en om de oneenigheden te *Leyden* over het beroepen van den Hoogleeraar VORSTIUS, besloten de Staten van *Zeeländ* tot het oprichten van een Atheneum binnen hunne eigene Provincie, vooral ten dienste van jongelingen die in de theologie wilden studeren. By het beraadslagen omtrent de plaats, waar men deze stichting zou vestigen, kwam ook *Westhoven* in aanmerking, als eene der bekoorlijkste en lustigste plaatsen van *Walcheren*, »liggende rondom in groen geboomte, en versche diepe watergrachten, waarin de visschen en vogelen zich verlustigden."

Er moeten zich echter bezwaren daartegen hebben opgedaan: het plan tot oprichting had ten minste voortgang, maar *Middelburgh* werd boven *Westhoven* gesteld.

Het kasteel scheen evenwel bestemd om, hoe ook wisselende van eigenaar, by voortduring een merkwaardigen naam aan zich te verbinden. In de laatste helft der 17e eeuw vinden wy als Heer van *Westhoven* genoemd JOHAN BOREEL (*), Burgemeester van *Middelburgh*, die in 1665 met van HAREN en DE WITT afgevaardigde op 's Lands vloot was, en na den vrede Afgezant der Staten in *Engeland* werd; zijn afsterven, in 1672 voorgevallen, werd algemeen betreurd. WILLEM JACOBS BOREEL, die in 1727 als Gezant der *Vereenigde Nederlanden* te *Parijs* stierf, moet het na JOHAN hebben bezeten. Daar hy vroeger Schepen te *Amsterdam* was, en dus zelden in *Zeeland* zal vertoefd hebben, bood hem het bezit weinig genots; en hierin zal wel eene voorname oorzaak te vinden zijn, waarom in 1697 en 1698 (waarschijnlijk ten gevolge van het tweeledig eigendom, de geheele Ridderhofstede by koop werd overgedragen op JOHAN van REYGERSBERGHE. Mr. JACOB van REYGERSBERGHE, Heer van *Couwerve* en *Crabbendijke*, die het later bezat, deed het gebouw, dat intusschen vooral aan de achterzijde niet weinig vervallen was, weder herstellen en het inwendige verbeteren; ook liet hy tuin en boomgaarden ophalen en, naar den vreemdsoortigen en onnatuurlijken smaak van dien tijd, vercieren met geschoren hagen, gesnoeide boomen, steenen beelden en kunstig fonteinwerk.

By zijn overlijden kwam het aldus verbeterd goed in handen van Vrouwe JACOBA VAN DEN BRANDE, echtgenote van Mr. JOHAN ADRIAAN VAN DE PERRE, Heer van *Nieuwerve*, *Welsinge*, en *Everswaert*, eerste Edelman van *Zeeland*, en als zoodanig Prins WILLEM den Vijfde in die Provincie vertegenwoordigende. Zijn lofredenaar, de Hoogleeraar VAN DER PALM, schildert hem af als

(*) Hy bezat dit goed, dat door de Staten voor een goed Zeeuwsch of onversterflijk leen was verklaard, voor drie vierde gedeelte; het overige behoorde in eigendom aan PIETER BOREEL.

een zeer verdienstelijk staatsman en beminnelijk mensch, even warm voorstander van kunsten en wetenschappen, als edelaardig christen. Hy bracht zijne laatste levensjaren op *Westhoven* door, en verhief het door vele verfraaiingen en verbeteringen tot een der »deftigste en aanzienlijkste buitenplaatsen, die *Walcheren* geen kleinen luister byzetten."

Hy stierf den 6^en^ April 1790, en zijne weduwe bracht daarna de lustplaats over op hare nicht, Mevrouw SLICHER, geb. VAN DEN BRANDE, wier zoon, JOHAN JACOB SLICHER van *Domburg*, Lid der Tweede Kamer, er thands de eigenaar van is.

Het kasteel, hoe ook in den loop der tijden veranderd, vertoont in zijn tegenwoordigen toestand nog altijd de blijken van zijn alouden oorsprong, en roept den beschouwer eene reeks van belangrijke historische herinneringen, uit verschillende eeuwen, voor den geest te rug.

HET KASTEEL HAEMSTEDE.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS.

Kon^s. Lith. v. C. W. Mieling te s Hage.

HET KASTEEL VAN HAEMSTEDE.

Bij den brand van 1525.

HET KASTEEL HAEMSTEDE.

Toen KAREL de Groote, in 798, den Saxischen stammen aan de *Elve* eene onherstelbare nederlaag toegebracht, en vervolgens in 803 geheel *Saxen* met het Frankenrijk vereenigd had, was hun hardnekkige moed evenwel nog niet geknakt. In het volgende jaar maakten zy weder toebereidselen om zich met de Denen te verbinden, maar toen de Keizer daarvan onderricht werd, was zijn geduld ten einde: tien duizend mannen, met hunne vrouwen en kinderen, deed hy van de beide oevers der *Elve* wech voeren, en verdeelde hen hier en daar in verschillende landschappen van *Gallie* en *Germanie*. Ook de *Nederlanden* ontfingen een deel; daar werden er onder anderen neergezet op een stuk lands, door buiten- en binnenlandsche stroomen tot een eiland gevormd, en in dien tijd nog onbewoond, zoodat het ons wordt afgeschilderd als een woeste, verlatene streek, moerassig en onvruchtbaar, vol struiken en kreupelhout, en slechts een verblijf van wild gevogelte en kruipend gedierte. Dat was de Gouw *Scaldis*, het tegenwoordig eiland *Schouwen* aan de *Schelde*.

Wanneer deze arme ballingen, wie het medelijden van LODEWIJK den Vrome in 810 toestond weder naar hun land te vertrekken, in de twaalfde eeuw nogmaals een blik hadden kunnen slaan op het oord, waar zy zoo vele bittere jaren hadden overgebracht — zy zouden 't in het vruchtbare door dijken ingesloten eiland, met zijne toen reeds welvaart voorspellende dorpen en stoute kasteelen, zeker niet hebben gezocht.

Plaatsen wy ons in die eeuw te rug, en wenden wy vooral het oog westwaart, naar het beste gedeelte des eilands, waar geen wildernisse meer zichtbaar is, maar waar weide- en akkergrond, afgewisseld door lommerrijk geboomte, zich byna tot aan den voet der duinen uitstrekken, dan ontwaren wy te midden dier reeds zoo goed ontgonnen streek, rondom het kleine kerkgebouw, de houten, met riet gedekte woningen, die het Dorp *Haemstede* uitmaken, en, in de onmiddelijke nabyheid daarvan, het kasteel van dien naam.

Als de Edele onder de dorpers, fier en overmachtig, rijst de hechte burch, met zijne zware torens, steenen bruggehoofden, en versterkte voorpoort uit de dubbele gracht op. De banier, die by wijlen van den gevel waait, vertoont op het helle rood van heur veld een klimmenden, omzienden leeuw van goud, geharnasseerd met lazuur, en wijst dus aan, dat de Burchtheer van het bloed der RENESSES is (dat aanzienlijkste der geslachten van *Zeeland*, welks hoofdzetel in het niet minder sterk kasteel *Moermont*, naby het dorp *Riedenesse* is gevestigd), en zich slechts somtijds hier ophoudt. Het juiste jaartal op te geven, wanneer de RENESSES het zuidelijk deel van hun gebied met dit kasteel van *Haemstede* hebben versterkt, is niet doenlijk. Gemakkelijker valt het te bepalen, wanneer hun gulden liebaart van den trans is gedaald, en plaats heeft gemaakt voor den roode van HOLLAND, naar wien hy reeds eene eeuw lang schichtig scheen om te zien.

JAN (de Derde) van RENESSE, Heer van *Renesse*, *Moermont*, *Haemstede*, en *Burcht*, omstreeks 1283 overleden, liet twee zonen na, onder wie hy zijne goederen verdeelde: JAN van RENESSE, Heer van *Renesse* en *Moermont*, en COSTYN van RENESSE, Heer van *Haemstede* en *Burcht*. De zoon van dezen COSTIJN, mede JAN genaamd, maar wel te onderscheiden van zijn beroemden oom, zoo even genoemd, overleefde zijn vader, niet lang na 1287 gestorven, slechts weinige jaren, zonder wettige kinderen na te laten, waardoor *Haemstede* aan de Graaflijkheid verviel. Toen schonk Graaf JAN de Eerste, op den 13 Oktober 1299, de Heer-

lijkheid aan zijnen bastaartbroeder, WITTE van HOLLAND, een destijds reeds met roem bekend Edelman, maar die weldra zijn naam, aan *Haemstede* verbonden, door geheel *Holland* zou doen weerklinken.

De Vlamingen, door hunne overwinning in den Sporenslag, 1302, bezield met een geestdrift die overmoed werd, maar een overmoed, voor het oogenblik onweerstaanbaar, wierpen zich op *Holland* en *Zeeland*, vooral door aanvuring van den anders zoo edelen JAN van RENESSE, die door de onbillijke en grievende behandeling van JAN van AVENNES een vijand van den staat geworden was. Met de Brabanders vereenigd, en ondersteund door de Zeeuwsche ballingen, hadden zy in luttel tijds byna geheel *Holland* en het *Nedersticht* overweldigd. Slechts vier kasteelen in *Utrecht*, en de steden *Dordrecht* en *Haerlem* in *Holland*, hielden hen nog buiten, en hoopten op onderstand van de zijde hunner wettige Landsheeren. Maar Bisschop GUY van AVENNES bevond zich in Vlaamsche macht; Graaf JAN de Tweede lag in *Henegouwen* krank, en Jonker WILLEM was te *Ziericsee* weinig beter dan ingesloten. *Dordrecht*, door den dapperen Ridder PUTTEN verdedigd, dacht evenwel niet aan eene overgave; maar de Haerlemmers waren minder standvastig, en, alles rondom zich aan de Vlamingen onderworpen ziende, begonnen zy van onderhandelingen te spreken, toen een enkel man zijne heldhaftigheid in de schaal der overwinning wierp, en die plotselijk naar de andere zijde deed overslaan.

WITTE van HOLLAND, thands WITTE van HAEMSTEDE, die in Mei 1304 te *Ziericsee* Ridder geslagen was, had bestendig Jonker WILLEMS zijde gehouden, en, als een echte telg van HOLLAND, den moed niet opgegeven. Intusschen was men te *Ziericsee* ongerust hoe 't in *Holland* stond, en besloot om kondschap te gaan halen. Met een enkel scheepjen, en slechts luttel volks, voer dan een Hollandsch krijgsman buiten om naar *Santvoord;* haastte zich daar aan wal, en — vernam hoe hopeloos het in de omstreken gesteld stond, ja hoe *Haerlem* op het punt was om zich over te geven. Men hield

den geharnasten Ridder, die door blazoen noch veldteeken zijn afkomst verried, met zijn Zeeuwschen tongval, en op dat tijdstip door zulk een gering getal mannen vergezeld, zoo rustig landende, voor een Vlaming, en was des niet weinig verbaasd, toen hy op het hooren der noodlottige tijding met verontwaardiging losbrak: »Hoe! zoude men dus zijn erf opgeven zonder slag »of stoot? Dat waar schande voor land en lieden beide! Heb »ik invloed, dan zal deze blaam van *Holland* worden geweerd!" — »Wie zijt gy dan?...." vroeg men verwonderd. Toen schitterde het fiere oog van den held met nog heller glans, en hy sprak: »Wie ik ben?... Ik heet WITTE, en was des Graven FLORIS »kind!" — Graaf FLORIS! die naam trilde door het Hollandsch hart; Graaf FLORIS, de vader zijns volks, die *Hollands* dorpers tot poorters, en die poorters tot welvarende mannen had gemaakt; die als het slachtoffer van zijn volkszin gevallen was, maar een bloeiend land had achter gelaten! En men zou dat land aan zijn valschen vijand laten, nu zijn zoon WITTE daar was om het te redden? Neen — toen wierp die komst een vuurstraal in den reeds uitgebluschten moed;

Toen riep alles: »te wapen by de oude banier!
»Fluks te wapen, gy dappren en vromen!
»Ziet, uw helper, uw heirvoogd, uw redder is hier.
»Ziet, het Hollandsche bloed is gekomen!"

Naauwlijks hadden de Haerlemmers die tijding vernomen, of, schoon het Zondag was, zy stroomden by menigten de stad uit naar de duinen, naar den witten blinkert vooral, wiens top nu als gewijd werd door de leeuwbanier, glanzende in het licht der voorjaarszon, en manende ten strijde. Als of het een feest was, als of zy uittrokken om een beminden landsheer te zien, zoo ijlings repten zy zich heen,

Jong en oud, met triomfen en jubelgeschreeuw;

heetten den redder uit het bloed van HOLLAND welkoom, en zwoeren met hem te zullen zijn in lief en leed, en trouw ten doode. Zonder vertoef toog HAEMSTEDE naar *Haerlem*, en zond van daar boden en briefdragers het land door, aan alle steden en leenmannen, verkondende dat hy gekomen was, en hen opwekkende om nevens hem den strijd voor het vaderland aan te gaan.

Het was voormiddag, toen deze afgezondenen vertrokken; en reeds des anderen daags kwam er andwoord van alle kanten, dat men aan zijne zijde den kamp wilde onderstaan, op lijf en goed.

Men vraagt zich niet, of menig held
Den eedlen WITTE vergezelt.
Genoeg, genoeg is 't, dat hy kwam,
De wakkre telg van HOLLANDS stam.
En wat zou ook een tal van knechten
In staat zijn, meerder uit te rechten?
Een korrel zouts in 't glas gedaan —
Al 't water neemt den zoutsmaak aan.
Een balsemdrop, een bloem, bevrucht
Met geuren ieder deel der lucht.
Een enkle zon verlicht de sfeer.
Een enkle Held bezielt een heir!

Van verre en van naby stroomde het samen rondom HAEMSTEDES banier. Zoo wel te *Aelsmeir*, en *Rietwyc*, aan de zoomen der meiren, als te *Wormer* en de *Zanen*, in de broekige *Zaen*-streken; zoowel te *Heemskerc*, naby

de blanke kruinen
Der schaarsbegroeide Noordzee-duinen,

als te *Nyedorp*, in

West-Frieslands waatrig binnenvlak,

verlaat de wakkere dorper zijn akker en bedrijf,

En ruilt de spade voor een speer,
Die in zijn handen trilt.
Geen juk hangt van zijn schouders meer,
Maar pijlbus, boog, en zijdgeweer;
Voor de eemer kiest hy 't schild.

Haemstede was de man, om van deze geestdrift een rechtschapen gebruik te maken. Hy wil de tijding vóor zijn: hy wil zelf den Vlaming de nieuwmare van den ommekeer brengen, en trekt terstond aan het hoofd der Kennemers, Waterlanders en Westfriezen de stad uit. Op de heirbaan naar *Leyden*, tusschen *Heemstede* en *Bennebroec*, stiet hy op eene aanrukkende afdeeling van het Vlaamsche leger, die zeker weinig dacht dus ontfangen, en met het zwaard verwellekoomd te worden. Hier endde *Vlaanderens* glorie in *Holland*. Onweerstaanbaar was de aanval van haemstedes moedige benden: de vijanden werden aangegrepen, te rug geworpen, geslagen, verstrooid en nagezet in een en den zelfden gang. Hun verlies is onbekend, maar moet groot zijn geweest. Een zijweg naar de duinen, waar de vluchtenden in gedrongen menigte waren vervolgd en neergesabeld, lag met lijken bezaaid en overspreid. Nog heden wordt den vreemdeling die plaats aangewezen, die sedert, naar de hoopen der gesneuvelde mannen, den naam van het *Manpad* draagt; en een groep trotsche abeelen belommert de gedenknaald, aldaar ter eere en nagedachtenis van den strijdbaren witte van haemstede opgericht. (*)

Voor iemant van een minder edel en belangloos karakter had thands de kans schoon gestaan, om zich in een verward land de kroon op het hoofd te zetten, als de gevierde telg van een bemind geslacht. Witte dacht er, ook maar van verre, niet aan:

(*) Door Prof. D. J. van lennep in 1827.

hy ijverde met geheel zijn hart voor de belangen van den wettigen Heer en den bloei van het vaderland.

Het voorbeeld der Kennemers werkte als een elektrieke schok op de overige landzaten, terwijl de bevelhebber van het belegerde *Dordrecht*, Heer NICLAES van PUTTEN, zich op de Brabanders en Vlamingen in *Zuid-Holland* wierp. In eene week waren *Holland* en *Utrecht* van vijanden schoongeveegd, met uitzondering van het kasteel te *Schoonhoven*. Daarheen wendden dus Jonkheer WILLEM en Heer WITTE hunne vereenigde macht. De Jonker van CATS voerde hier bevel, en toonde al te duidelijk, dat er aan geene overwinning, dan na den geduchtsten tegenstand, te denken viel. Toen bezigde men een gruwzaam middel om den wakkeren verdediger te dwingen. Zijn vader, NICLAES van CATS, die den Schoonhovenaars in handen gevallen was, werd aan een der stormtuigen vast gebonden, onder welks beschutting de Hollanders en Zeeuwen het kasteel gingen rameien. Den jongen CATS bleef dus de vreeslijke keuze, om, of zijn vader te sparen, maar dan den belegeraars gelegenheid te geven om hunnen vijandelijken arbeid gerust voort te zetten, of — met de werptuigen, waarmêe hy en de zijnen zich verdedigden, ook den grijsaart te verpletteren! — Die toestand was niet duldbaar; die strijd tusschen plicht en natuur was te groote marteling, dan dat hy lang konde duren. De witte vlag werd opgestoken, en de zoon kocht het leven zijns vaders voor de overgave van het kasteel. — Wie wraakt die daad? Waar plicht op zulk eene wijze tegenover menschelijk en christelijk gevoel wordt gesteld, daar houdt hy op plicht te zijn.

WITTE van HAEMSTEDE verwierf zich door zijne kloeke krijgsbedrijven den naam van Geesel der Vlamingen, de liefde en de hoogschatting van zijn tijdgenoot, de bewondering en erkentenis van het nageslacht.

By zijn overlijden, vóor 1321, waren zijne kinderen nog niet meerderjarig. De oudste, JAN, kwam in 1328 aan de Heerlijkheid, en liet ze weder na aan zijn zoon FREDERYK.

FREDERYK van HAEMSTEDE was zeer gezien by den manhaftiten Graaf WILLEM den Vierde, wien hy in den oorlog met *Frankrijk* zeker als een echt ridder ter zijde stond, want in het jaar na 't bestand van 1340 zien wy hem door den Graaf tot Baanderheer verheven, en met verschillende goederen in *Holland* en *Henegouwen* beschonken (*).

By de Ridders uit *Holland*, *Zeeland*, en *Henegouwen*, die den naar krijg hakenden Graaf op diens tocht naar *Pruissen* vergezelden, om de Marianen of Ridders van de Duitsche Orde tegen de wilde Pruissische heidenen by te staan, zal FREDERYK niet hebben ontbroken. Evenmin zal men zijn blazoen (§) hebben gemist onder het groot aantal wapenschilden, dat in 1345 den paviljoenen rondom het weêrspannig *Utrecht* was aangehecht. In den herfst van dat zelfde jaar vergezelde hy WILLEM op diens noodlottigen tocht naar *Friesland*, en landde met hem en andere edelen naby het klooster van Sint ODULF. Te ongeduldig om te wachten op behoorlijke versterking, begint de Graaf te vroeg den strijd, die, van weêrszijde vinnig gevoerd, een geheelen zonneschijn voortduurde, en eindigde met eene verpletterende nederlaag. Ten minsten byna vierduizend zijner volgers hadden zijne roekelooze voortvarendheid met hunnen dood geboet. Maar de bittere verwijten hunner klagende verwanten griefden hem nimmer: tien da-

(*) Baanderheeren waren kenbaar aan vierkante in plaats van driehoekige vaantjens aan hunne lansen. Zy oefenden het middelbaar recht, waaronder alle andere mindere rechten behoorden; b. v. dat niemant der onderzaten brood mocht bakken, dan in des Heeren oven; niemant koren malen, dan op 's Heeren molen, op verbeurte van brood en meel; het genieten van tienden, renten, cijnsen, hofstede-rechten, ettingen, accijnsen, tollen en andere voordeelen. — Hunne Heerlijkheden stonden in de Graaflijke Registers van de Leenen bekend onder den naam van Baanrijen of Baanderijen, en maakten den overgang uit tusschen gewone Heerlijkheden en Baronnijen; de bezitters der laatsten droegen den naam van Baronnen of Vrijheeren, en oefenden het hoogste recht, d. i. het halsrecht uit.

(§) Dat van HOLLAND, maar gebroken door een zilveren rad op de borst van den leeuw.

gen na den strijd vond men zijn lichaam zonder hoofd, omringd en bedekt door de lijken zijner getrouwe ridders, die hem zelfs tot in den dood hadden verdedigd. Daar was ook FREDERYK van HAEMSTEDE gevallen.

FLORIS van HAEMSTEDE, die zijn broeder FREDERYK als tweede Baanderheer opvolgde, en gehuwd was met CATHERYNE van BORSSELE, stierf mede den heldendood. In de bekende oneenigheden tusschen Graaf WILLEM den Vijfde en MARGARETA koos hy de zijde der laatste, en sneuvelde in den fellen scheepsstrijd op de *Maas*, dien wy reeds op blz. 60 beschreven hebben. Van zijne Heerlijkheden *Haemstede, Montigny*, en *Bergen* in *Kennemerland*, viel de laatste op zijn jongsten zoon HUGO, wiens tak met hem uitstierf. De beide eersten kwamen aan zijn oudsten zoon FLORIS, gehuwd met eene jonkvrouw uit het geslacht van CRUNINGHE.

Even getrouw als zijn vader MARGARETAAS zijde had gehouden, stond FLORIS de Tweede de rechten van JACOBA voor, waarin zoowel zijn eigen zonen ARENT, COSTIJN, en RAES, als zijn schoonzoon, JAN van HODENPIJL, hem steeds wakker ondersteunden.

Dat toonden zy levendig by den slag van *Brouwershaven*, op den 13en Januari 1426; by dien geduchten slag tegen FILIPS van BORGONDIEN, waarvan een Minstreel van latere dagen den Chronijkschrijver dier tijden aldus nazong:

Klaroenen! blaast een strijdgezang,
  Een schettrend oorlogslied:
Van *Schouwen* gaat een krijgskreet op,
  En 't andwoord zwijgt er niet.

Van *Schouwen* wappert GLÔSTERS vaan,
  (Ter *Nollen* op de steê)
Met die van CATS en HAEMSTEÊ uit,
  En KIJFHOECS vaandel meê.

Maar uit het noorden draagt de vloed
Een tal van bodems aan,
En *Ziericsees* met *Veeres* macht
Begroet BORGONJENS vaan.

Maar dat maakt GLÔSTERS legerhoofd,
Lord FALBAT laf noch blô: (*)
En aan den vochten zoom van 't strand
Verschijnt zijn wapenbô.

»Kom op, kom op, BORGONJEN! kom.
»Nu toon u als een held:
»Hier wacht u GLÔSTER tot den strijd,
»En laat u uur en veld!"

— »En dat betaamt BORGONJEN niet:
»Hy neemt geen aanbod aan;
»Maar hy zal komen als 't hem lust,
»En GLÔSTER nederslaan."

En ijlings lost zijn oorlogsvloot
Heur manschap op het strand:
Den beuklaar voor de breede borst;
Het strijdzwaard in de hand.

— »Hoor, HAEMSTEÔ! edel Baanderheer!
»Hoor toe, wat FALBAT pijnt:
»Ik mag niet strijden met FILIPS,
»Waar hy in 't veld verschijnt.

(*) Lord FALBAT, ook FILWATER, FITS-WALTER, en SALVATIER genoemd.

»Dat zwoer ik met een duren eed —
»En blijf dien eed gestand.
»En toch — te wijken van dees steê,
»Dat bracht my hoon en schand!" —

— »Maar dat bezware u niet, mijn Lord!
»Dat brenge u zorg noch pijn:
»Laat my de leiding van den strijd,
»En u zal de eere zijn.

»Mijn mannen van het voorgelid!
»Sa! knielt, en velt uw lans!
»Op, *Englands* schutters! treft nu 't wit!
»En staaft uw glorie thands!" —

En dicht, als was 't een hageljacht,
Die neersloeg uit de lucht,
Stoof daar een wolk van pijlen voort,
Elk met den dood bevrucht.

En snel, als was een bliksemstraal
Geslingerd langs de rij,
Sprong daar 't Borgoensche heir te rug,
En deinsde aan alle zij.

Daar stond BORGONJEN op het dek,
Van ongeduld bevaân:
»Te paard! te paard, mijne Edellien!
»Dat zie ik dus niet aan."

En ijlings sprong hy aan den wal
  En op zijn oorlogspaard:
» Wie heeft van u BORGONJEN lief —
  » Die volg hem metter vaart!"

En hoog hief hy zijn banderol
  (Die wijdgevreesde vaan!).
» Pais en Borgonjen!" riep hy luid;
  En met dien kreet: » Valt aan!...."

» Nu blaast, klaroenen! blaast ten strijd!
  » Wie aarselt, waar ik ga?...."
En de ijzren mannen stormen voort,
  Hun fieren Hertog na.

En als het duinzand op d' orkaan,
  In barren najaarstijd,
Zoo woelt straks alles onder een
  In wilden, heeten strijd.

Het vlijmend zwaard treft fel en diep;
  De kodde plettrend zwaar.
Luid klinkt de schelle wapenklank;
  Het kermen dof en naar.

En schettrend blaast de krijgsklaroen;
  En knarsend krast het staal.
En knarsend krast de raaf er door,
  Al hunkrend naar zijn maal.

De speerpunt mist het bonzend hart
  De bijl den schedel niet.
De dooden rijzen heuvelhoog —
  Nog roept geen stemme: »vliedt!"

En rustloos rolt langs 't open strand
  De donder van den strijd.
En krijschend vlucht langs 't blaauwe meir
  De zeemeeuw wijd en zijd.

Maar HAEMSTEÊS mannen wijken niet;
  Noch wie BORGONJEN dient:
Steeds boet een vijand met zijn hoofd
  Het sneuvlen van een vriend.

En immer vlamt en vonkt het staal,
  En spaandren helm en schild.
En altoos woelt de heete strijd,
  En altoos even wild.

Maar wie kan JAN VILEYN weerstaan, (*)
  Dien Vlaenderlandschen held?....
Houd stand, o *Haemsteês* Baanderheer!
  't Borgoensche zwaard wint veld.

(*) Die zeer vrome en wel vermaerde capiteyn Mr. JAN VILEYN, vellende met zijnder masse (heirbijl) die welcke naar die proportie van zijnder lichame zeer grouf ende atelick was, van allen zijde ter eerden nedere, al daer hy eenichsins by ofte omtrent gheraken conste, ende roupende duerghaens met luyder stemme: »Keelt, keelt, ic zals ghenouch vellen." — DESPARS, Chron. v. *Vlaenderen.* — Zijn reusachtig wapentuig werd nog lang op *Lillo* bewaard.

— »Hier, RAES van HAEMSTEÊ! Hier, mijn ZOON!
»Ga gy dien reus te keer!...."
Maar RAES van HAEMSTEÊ hoorde niet:
Reeds zonk hy bloedend neer.

Wie kan nog JAN VILEYN weerstaan,
Dien onverschrokken held?....
Zie toe, o *Haemsteês* Baanderheer!
Reeds krimpt voor u het veld!

— »Daag op, COSTIJN! mijn tweede zoon!
»Vrouw JACOB tot verweer!...."
Helaas! COSTIJN vernam het niet:
Zijn harte sloeg niet meer.

Wie kan nog JAN VILEYN weerstaan,
Dien onbedwingbren held?
Te rug, o *Haemsteês* Baanderheer!
Steeds smaller wordt uw veld! —

— » Hierby dan, JAN van HODENPIJL!
» Voor HAEMSTEÊs bloed, ter wraak!"
Maar HODENPIJL lag neer op 't veld,
Met reeds verkleurde kaak.

Want wie kan JAN VILEYN weerstaan,
Dien reus van *Vlaenderland?*
Wie 't kan — dat 's *Haemstêes* Baanderheer,
Het hart ter wrake ontbrand.

Daar stort hy op den vijand in,
  En plettert links en rechts,
En dwingt nog voor een oogenblik
  De kanze des gevechts.

Voort! voort.... Daar snort een snelle schicht,
  En boort hem door den voet —
En de arm, door onmacht overmand,
  Begeeft des harten moed.

Schiet toe, heldhafte Schouwenaars!
  En redt uw dappren Heer!....
Helaas — hun eigen hartebloed,
  Vloeit ongewroken neer.

Dringt door dan, GLÔSTERS heldenstoet!
  Ontzet uw Legervoogd!...
Helaas! hun lijken hadden lang
  De heuvelen verhoogd.

Zy viel, de bloem der heldenschaar
  Van 't lustige *Engeland* —
En zwijmend viel de Baanderheer,
  En in BORGONJENS hand. —

Aan 't westen dook de zon in zee;
  Aan 't oosten rees de maan,
En zag met half bewolkt gelaat
  De wilde slachting aan.

De middernacht betrekt heur post.
De Hertog springt van 't paard,
En fier staart hy het slagveld rond,
En leunt er op zijn zwaard.

— »Klaroenen! blaast een zegelied,
»En viert Sint-Ponciaen: (*)
»De zon van BEIEREN is gedaald;
» BORGONJES opgegaan!" —

FLORIS van HAEMSTEDE werd naar het land van *Voorne* gevoerd, waar Vrouwe ELISABETH van GÖRLITZ, weduwe van JAN van BEIEREN, hem als gijzelaar hield tegen de invallen van zijn nog overgebleven zoon ARENT.

ARENT, Heer van *Haemstede* en *Moermont*, Ridder, volgde zijnen vader na diens dood ook op. Hy was gehuwd met MARGARETA van WAELWYC, die hem twee zonen en eene dochter schonk. Deze twee zonen, FLORIS en ARENT, die reeds by het leven huns vaders achtereenvolgend het Kasteel schijnen bezeten te hebben, haalden zich door hunne aanmatiging het ongenoegen van FILIPS den Goede op den hals. 's Hertogen zoon KAREL, toenmaals nog Graaf van *Charolois* en Stadhouder van *Holland* en *Zeeland*, op den 29en Juli 1454 de hooge Vierschaar spannende, deed daar vonnis over hen uitspreken, waarby zy, »omdat zy zich geweldig gedragen, 's Graven gerechtigheid voor een groot deel aan zich getrokken en ten hoogste verkort hadden," van hunne leenen vervallen verklaard werden, met dien verstande evenwel, dat Heer ARENT van HAEMSTEDE, de oude, om zijne hooge jaren, uit gunst nog tot aan zijn dood er den lijftocht van zoude blijven genieten.

(*) De dag waarop de strijd voorviel, 13 Januari.

ARENT de Oude moet kort daarop reeds overleden zijn: ten minste nog geen rond jaar later, 21 Juni 1455, werden al de Heerlijkheden van de Baanderij *Haemstede*, met hofstede en huize aldaar, en met de manschap daartoe behoorende; met alle eigendommen, waar zy ook gelegen waren, en met rechten van molen, tienden, visscherij, vogelrij, duinen en waranden, tollen, enz.; met alle inkomsten en voordeelen, van hóedanigen aart ook — door Hertog FILIPS verkocht en opgedragen aan »zijnen lieven en getrouwen Ridder, Raad en Camerlinck" Heer LODEWIJC van BRUGGE, Heer van *Gruythuyse.*

Heer JAN van HODENPIJL, zusterszoon van FLORIS van HAEMSTEDE, had daar evenwel geen vrede meê, en naastte, reeds na weinig tijds, deze goederen, die hem ook door den Heer van *Gruythuyse* op den 17den Juni 1456 werden overgedragen; doch daar zijne betaling achterwege bleef, werd de Baanderij omstreeks 1468 weder verkocht, en kwam, thands voor goed, nogmaals in handen van den vorigen kooper.

LODEWYK van BRUGGE, Ridder, Prins van *Steenhuysen*, Graaf van *Winchester*, Heer van *Gruythuyse*, *Spiere* en *Afflighem*, zette *Haemstede* niet weinig luister by. Hy was gehuwd met MARIA van BORSSELE, bekleedde sedert 1465 het Stadhouderschap van *Holland, Zeeland* en *West-Friesland*, en deelde zeer in de gunst van Hertog KAREL den Stoute, die den Haemsteders, ten wille van hunnen Heer, met belangrijke voorrechten begiftigde, waaronder het vermeerderen der weekmarkten hun voordeel, en het recht om een eigen plaatselijk zegel te mogen voeren hun aanzien verhoogde. Ook Koning EDUARD de Vierde, LODEWIJKS Leenheer voor *Winchester*, schonk den ingezetenen van *Haemstede* en *Wester-Schouwen* het belangrijk privilegie, om in zijn Rijk te mogen varen, handelen en keeren, op den zelfden voet als zijne eigene onderdanen, en met gelijke vrijdommen als deze genoten.

De dood van Hertog KAREL berokkende GRUYTHUYSE eenige moeilijkheden in *Holland*, waar men luide begon te mompelen: niet van Vlamingen langer geregeerd te willen zijn; waarom hy,

geen lust hebbende zich in grootere onaangenaamheden te wikkelen, zijne waardigheden nederlegde.

Na zijn overlijden werd zijn zoon, JOHAN VAN BRUGGE, de zestiende Heer van *Haemstede,* en daarmede beleend by brieven van den Roomsch-Koning MAXIMILIAAN en den Aartshertog FILIPS van OOSTENRIJK, op den 20en November 1493. Onder zijn beheer trof het dorp een zwaar ongeval, naardien in 1500 de kerk, door den bliksem getroffen, geheel verbrandde; echter werd ze later herbouwd, veel cierlijker dan ze te voren was.

Maar een nog veel grooter onheil viel er in het najaar van 1525 voor, tijdens het bestuur van JOHANS zoon, RENÉ VAN BRUGGE. Toen namelijk KAREL de Vijfde den merkwaardigen slag by *Pavia,* 25 September 1525, gewonnen had, waarby FRANS de Eerste van *Frankrijk* hem zelfs in handen viel, werd de tijding daarvan in de *Nederlanden* met groote vreugde ontfangen, en verwekte eene vrolijke beweging. Heer RENÉ die, naar 't schijnt by den Keizer in gunst stond, deed van zijne belangstelling blijken door vrolijke feestelijkheden. Daar gingen de kostbare wijnen in kostbare drinkkannen en bekers rond, op de glorie van de Majesteit des Duitschen Rijks. En luid galmde er, misschien zoo wel van de lippen der Edele gasten als van die der soudenieren en wapenknechten, het pas gedichte lied, dat, op een los blaadtjen gedrukt, by menigte onder de verheugde Nederlanders rond ging, en waarvan de woorden aldus luidden:

Met vreuchden werd hier een liedt ghesonghen,
Den keyser t' eeren, dat edel bloet,
Die nu sijnen vyand heeft bedwonghen,
En plat geworpen onder den voet.
De lely zoet
Verliest den moet;
Bourbon vaillant bewaert ons zijde;
De Vrancsche coninc is in ons behoet;
Noyt quam nieumare [1]) int lant soo blijde.

[1]) Nieuwstijding.

Bourgongnen en vreest nu gheen verstranghen. [1])
Gy Zeeusche leeu scuwet swaer gheclach!
De Vrancsche coninc die is ghevanghen;
Veur ons en quam noyt blijderen dach.
Daert menich sach,
Gheviełt, o wach!
Omtrent *Pavyen* bin den strijde.
Hy werd ghegrepen in den slach;
Noyt quam nieumare int lant soo blijde.

Ghy Zeeuwen! weest tot vreucht gheneghen: [2])
Niemant ter werelt en macht verbien.
Alt peupel bleef daer doot versleghen,
Nauw mochter eenich man van ontvlien.
Lof Godt van dien
Diet liet ghescien!
Wy hopen noch van goeden tijde.
Lof hem, die ons dus quam versien;
Noyt quam nieumare int lant soo blijde.

Godt vadere, vol alder deuchden
Nu dancken wy U in elc conroot, [3])
Dat ghy ons lieden gaeft dus vele vreuchden,
Ende victorie door dit exploot.
Den keyser groot
In elcken stoot
Altoos bewaert, in sijn ghesmijde! [4])
Ghelyc ghy ons nu helpt in den noot.
Noyt quam nieumare int lant soo blijde! —

---

[1]) Grooter moeielijkheid.

[2]) De dichter was een Vlaming, en zong dus van „Vlaminghen"; maar de Zangers zullen in de verschillende Gewesten hun zucht voor het nationale wel hebben botgevierd.

[3]) Bende. — [4]) Ghesmijde: harnas; de zin is dus: behoed den Keizer in den krijg.

En naarmate het donkerder werd, vlamden de vreugdevuren in smeerpotten en teertonnen hooger op, en bestraalden met hun rooden gloed de joelende burchtdienaren en wapenknechten daar binnen op het plein, en de nieuwsgierige huislieden daar buiten aan de zoomen der gracht. Maar eindelijk verhieven de vlammen hunne purperen tongen zoo hoog, dat ze als een ontzettende fakkel over het gantsche eiland lichtten, en alle vrienden van *Haemstede* met rouw vervulden: door te groote onachtzaamheid zeker, geraakte een gedeelte van het kasteel in brand, die zoo hevig werd, dat het gantsche gebouw spoedig in laaien gloed stond. Aan blusschen was, by de bekrompen bluschmiddelen van dien tijd, niet te denken: men trachtte slechts te redden wat vervoerbaar was; de *Haemstede* brandde geheel uit, en weldra was er, behalven de hoofdpoort, niets meer overgebleven dan een paar torens en eenige muurbrokken, die hunne geroosterde wanden als een dor geraamte uit de modderige gracht opstaken.

Toen Keizer KAREL zich in Juli 1540 te *Ziericsee* bevond, kwam hy op den 16en dier maand te *Haemstede*, om de plaats te bezichtigen, zonder dat men daarby vermeld vindt, of het kasteel, ook maar eenigzins, in beteren toestand was gebracht. Het schijnt zelfs te blijken, dat het tot aan het begin der volgende eeuw in zijn deerniswaardigen toestand is blijven liggen, waaruit men mag opmaken, dat het dorp, hoe welvarend ook, niet tot Heer RENEES geliefkoosd verblijf behoorde.

Daar hy geene zonen naliet, kwam de Baanderheerlijkheid, met andere goederen, op zijne erfdochter CATHARINA VAN BRUGGE, Princesse van *Steenhuyse*, die vervolgens in den echt trad met den Graaf van SAINT-AMOUR. Maar omdat deze Edelman in dienst van FILIPS den Tweede stond, werd *Haemstede* door de Staten van *Zeeland* aangeslagen, doch later, 7 Maart 1591, by lastgeving van Vrouwe CATHARINA verkocht aan JOOST EWOUTSZ TEELLINCK, Gecommitteerde van *Zeeland*, en JOHAN ANTHONISSEN de Jonge, Burgemeester van *Ziericsee*, beide aanzienlijke mannen.

CATHARINAAS bloedverwant, MAXIMILIAAN van CRUYNINGHE,(*) Heer van *Heenvliet* en *Hazerswoude*, die door huwelijk met EVA, Baronesse van *In-* en *Kniphausen*, zijne door den krijg verachterde fortuin eenigzins hersteld had, naastte dien koop, blijkens verlijbrief van 9 Maart 1599. In 1600 werd hem het Goevernement van *Ostende* opgedragen, hoewel men, zeldzaam genoeg by de gebeurtenissen van dien belangrijken tijd, nergends vindt, dat hy het heeft bekleed.

Schoon hy zich in *Zeeland* gewoonlijk op zijn huis van *Heenvliet* ophield, vergat hy echter de belangen zijner onderzaten op *Schouwen* gants niet uit het oog, en wist in 1603 van de Rekenkamer van *Holland* voor *Haemstede* en *Westerschouwen* zekere brieven van tolvrijheid te verkrijgen, dat voor handelsplaatsjens als deze van groot voordeel was. Ook voor het kasteel brak nu langzaam de schemering van een beteren dag aan. In den zomer van 1609 waren de puinhoopen opgeruimd, en de nijvere handen van timmerlieden en metselaars drok bezig met het overgeblevene weder te herstellen en alles in een goeden staat te brengen. CRUININGHE was er toen niet meer bezitter van: op den 31en Oktober 1608 had hy zijne Baanderheerlijkheid *Haemstede* met al wat daartoe behoorde, verkocht en overgedragen aan Vrouwe AGATHA van CULENBORCH, Heer AELBERTS weduwe van RAEPHORST, waarna hy vervolgens, door ouderdom, wederwaardigheden en armoede afgemat, in het laatst van 1611 krank werd, en den 15en Januari 1612 op zijn kasteel van *Heenvliet* overleed.

Vrouwe AGATHA schonk *Haemstede* als een huwelijksgift aan hare dochter CLARA, toen deze zich met Jonkheer JACOB van den EYNDE, de jonge, Kommandant van *Woerden*, en Hopman van een vendel voetknechten, in den echt verbond. Het was Jonkheer van den EYNDE, op deze wijze eigenaar geworden zijnde, die be-

(*) Hy schreef zich: Baron van *Cruyninghe* en Erf-Burchgrave van *Zeeland*, waarover de Staten van *Zeeland* hem in 1611 lastig vielen. Hy verdedigde zijn recht met fierheid (niettegenstaande hy soms uit geldelijke ongelegenheid de hulp dier Staten moest inroepen), en sedert liet men hem ongemoeid.

sloot aan *Haemstede* den alouden luister te rug te geven, nadat hy alvorens den bouwval in schilderij had doen brengen, waaronder hy in 't Latijn de volgende vaerzen schreef:

'k Was reeds vier eeuwen lang door Edelen bewoond,
Toen 's Keizers vreugdevuur me in gloeiend puin deed dalen.
Dus moest ik nog mijn hoofd een eeuw lang onderhalen,
Gants overwonnen, als dees beeltnis u vertoont;
Tot eindlijk EYNDIUS my *Haemsteê* deed verrijzen.
'k Gedenk mijn rampspoed steeds, en blijf den bouwheer prijzen.

Men ziet, dat de Burchtheer zoo wel de pen als het zwaard wist te voeren. Een beter bewijs daarvan nog, is zijne latijnsche kronijk van *Zeeland*, waarop de Staten dier Provincie zooveel prijs stelden, dat zy, na zijn overlijden in 1614, aanzoek deden om dat belangrijk geschrift voor hunne rekening te mogen laten drukken, hetgeen gereedelijk werd toegestaan, en in 1634 ten uitvoer gebracht was.

Vrouwe CLARA huwde ten tweeden male met Jonkheer JACOB JACOBS DE WITTE, Rentmeester van *Zeeland* beooster *Schelde*, by wiens dood, 23 Mei 1638, *Haemstede* in bezit overging op hunnen zoon Jonkheer WITTE JACOBS DE WITTE, maar in lijftocht bleef aan diens stiefmoeder ELISABETH BERCKELS. (*)

Toen WITTE JACOBS in 1649 ongehuwd overleed, kwamen zijne goederen op zijne zuster AGATHA, die, eerst gehuwd met CORNELIS TEELLINCK, en toen met ANTONIE DE JONGE, Heer van *Bruynisse*, op den 20en Maart 1678 als kinderlooze weduwe stierf, en de Baanderheerlijkheid in erfenis vermaakte op FILIPS JACOB, Baron van den BOETSELAAR tot ASPEREN, Heer van *Raephorst*,

---

(*) Na KLARAAS dood, in het jaar 1620, was Jonkheer JACOB weder in het huwelijk getreden, met ELISABETH BERCKELS.

wiens vader, die den zelfden naam voerde, maar Heer van *Asperen* was, *Haemstede* op den 16[en] Mei 1679 verkocht aan JACOB DE WITTE, Rentmeester Generaal van *Zeeland* (*).

Deze nieuwe bezitter uit het geslacht der DE WITTES deed terstond den kasteele de noodige herstellingen en verbeteringen aanbrengen, waarmede zijne weduwe, JACOBA van ORLIENS, ook na zijn spoedig overlijden, 5 Juli 1679, nog tot in 1681 voortging; zoodat het als een der heerlijkste kasteelen van *Zeeland* bekend stond, toen IMAN MOGGE, Thesaurier van *Ziericsee,* en gehuwd met CATHARINA DE WITTE, erfdochter van *Haemstede,* aan het bezit kwam. Een langdurig verschil tusschen de Baanderheeren en de Staten van *Zeeland,* over het recht op een gedeelte van de duinen en waranden, liggende onder den zoo genaamden westerenban der duinen, werd in 1728 door den toenmaligen eigenaar der Baanderije, RUTGER MOGGE van *Haemstede,* ten einde gebracht, door deze betwiste duinstreek van de Staten in leen te ontfangen.

Tot in 1784 bleef het aan den stam der MOGGES, en viel toen te beurt aan HENDRIK MUILMAN, door zijn huwelijk met SUZANNA CORNELIA MOGGE. Hun zoon, de Staatsraad Mr. WILLEM FERDINAND MOGGE MUILMAN, President-Direkteur der Nederlandsche Bank, werd vervolgens eigenaar, en bezat de *Haemstede* tot aan zijn dood, in 1849.

Wy vonden het onlangs in de nieuwsbladen ter openbare veiling aangekondigd: zoodat zich het smaldeelen der uitgestrekte en fraaie heerlijkheid eerlang laat voorzien.

Hartelijk wenschen wij evenwel, dat het kasteel, waaraan zoo vele groote en belangrijke historische herinneringen verknocht zijn; waaraan de naam van *Hollands* bevrijder WITTE van HAEMSTEDE,

---

(*) FILIP JACOBS de Jonge was toen evenwel nog niet overleden, gelijk V. D. AA wil; de Drost van *Asperen*, BEEKMAN, zegt bepaald dat dit op den 14[en] Maart 1686 voorviel.

Hy, de Zoon van dien FLORIS zoo goedig,
Hy, het beeld van dien Vader in houding en oog,
En niet min dan die Vader kloekmoedig, [1])

zoo onafscheidelijk mêe verbonden is, een beter lot mag te beurt vallen, dan onder den onbarmhartigen hamer van dezen of genen harteloozen slooper neer te zinken, opdat de Dichter niet daar, even als op den ontwijden boden van *Egmond*, genoopt wordt tot de weeklacht,

Ach! de praal dier gewelven verzonk in den brand
Van de toortsen, door moedwil geheven,
En de baatzucht vernielde met schenzieke hand
Het geringe nog overgebleven.

---

[1]) D. J. VAN LENNEP.

HET KASTEEL ALDEGONDE.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS.

W. J. Hofdijk del. K. St. v. C. W. Mieling.

HET KASTEEL ALDEGONDE.

HET KASTEEL ALDEGONDE.

— »Dit is *West-Souburg,* dat in pracht van huizen en welbeplante straatruimte zijn nabuur en naamgenoot *Oost-Souburg* niet behoeft te wijken, maar evenaart, zoo niet te boven gaat. Maar wat zie ik voor een hoog gebouw, met een rijzigen toren achter de kerk, dat zoo heerlijk uit het zwaar geboomte zich verheft, en meer dan een hedendaagsch en gemeen huis vertoont?"

— »Dat is 't kasteel van *Aldegonde*, dat in breede watergrachten, dikke muren, en hooge boomen ligt."

Zoo, ongeveer, spraken reizigers op *Walcheren* in 1716. En wanneer gy thands op die zelfde plek staat, vanwaar zy hunne oogen naar het beroemde gebouw sloegen, dan is er geen toren meer die u wenkt, en geen zonnige gevel die u tegenblinkt; en zelfs wanneer gy de begroeide gracht zijt overgetrokken, vindt ge geen ander overschot dan alleen slechts de grondslagen, waarvan het ten minste nog te wenschen is dat ze mogen worden ontbloot en opgemeten, om alzoo eene bydrage te leveren tot de kennis van den bouwtrant onzer voorvaderen.

Dit kasteel, dat op het tijdstip waarin de afbeelding, die wy volgden, genomen is (1607), den naam van *Aldegonde* droeg, heette oudtijds het slot te *Souburch* (*), en was het stamhuis

(*) Door eene bedorvene uitspraak verkeerdelijk ook *Subburgh*, *Sudburgh*, en *Suidburgh*.

van het adelijk geslacht van dien naam, dat op 1249 voor het eerst in de geschiedenis voorkomt. In dat jaar bleef namelijk PETER van SOUBURCH als gijzelaar in *Vlaanderen*, voor den Grave van *Holland*, wegens de geschillen over *Zeeland* bewester *Schelde*. Het volgende jaar was hy evenwel zeker weder in *Zeeland* te rug, want er wordt van hem gemeld, dat hy toen te *Oost-Souburch* eene kerk deed stichten, en toewijden aan de H. Maagd. In den toren dier kerk bevindt zich nog eene nis, waarin weleer hare beeltenis werd geplaatst. Heer ADRIAEN van BORSSELE, dien wy straks zullen ontmoeten, vermaakte daaraan by zijn testament eene som van 20 nobels, of 18 gulden, voor eene lamp, die haar ter eere altoos brandende gehouden moest worden.

BOUDIJN van SOUBURCH wordt in het zelfde jaar 1250 vermeld als Leenman der Kerk van *Middelburch*. In 1281, op Sinte-Matthijs-avond, kocht Heer NICLAES' van SOUBURCH, Ridder, van Heer DIEDERYK van TEYLINGEN de landerijen van *Alblas*, voor eene som van 800 ponden, waarna hy er een kasteel stichtte, dat hy mede *Souburch* noemde, en waar hy zich metter woon vestigde. Het was waarschijnlijk omstreeks dezen tijd, dat het eigenlijke *Souburch* door huwelijksverbintenis aan den oudsten tak der BORSSELEN is overgegaan.

FLORIS van BORSSELE, Heer van *Monster*, bezat het in de voorhelft der vijftiende eeuw. Hy was gehuwd met eene Jonkvrouwe uit het Huis van CATS, maar liet geene andere kinderen na dan eene dochter, MARIA, die, by haar overlijden in 1448, den *Souburch*, met vele andere Heerlijke goederen, by testamentaire beschikking overbracht op haren echtgenoot ADRIAEN van BORSSELE VAN BRIGHDAMME (uit den tak der BORSSELEN van SANTDIJCKE), Erfvoogd van *Henegouwen*, Heer van *Brighdamme*, *Sint-Laurens*, *Popkensburch*, *Coudekercke*, *Duvelant*, *Brouwershaven*, en *Galmaerden*, Kapitein-Generaal van *Biervliet*, en Raad en Kamerling van FILIPS den Goede. De Hertog schonk hem het opperbevelhebberschap over het leger, dat in 1456 naar het *Sticht* werd gezonden, om DAVID van BORGONDIËN op den bisschoppe-

lijken zetel te plaatsen. De uitslag beandwoordde aan 's Hertogs vertrouwen: BORSSELE vertoonde zich naauwelijks met het Borgondiesch leger voor *Amersfoort* en *Rhenen,* of men haastte er zich om hem de sleutels aan te bieden, en dus het gezach van Bisschop DAVID te erkennen. Het sterke kasteel *ter Horst,* altijd van zooveel belang voor de Bisschoppen van *Utrecht* gerekend, en op dat oogenblik aan Heer EVERAERT van der EEST verpand, werd BORSSELE voor 7000 rijnsche guldens afgestaan, en byna onmiddellijk daarna ook reeds door DAVID betrokken. Toen de Hertog daarop zelf in het *Sticht* kwam, had hy dus alle reden van tevredenheid over zijn Kamerling, die hem thands ook als een getrouw krijgsman had gediend; en wel blijkt het, dat hy hem in hooge achting hield, daar hy zijne toestemming gaf tot eene echtverbindtenis tusschen zijne natuurlijke dochter ANNA, en den wakkeren Zeeuw. Het jaar 1457 mocht dan ook al wat verre zijn voortgerukt, en de Oktobermaand geen overvloed van zonnige dagen meer opleveren — loofs genoeg droegen nog sparren en eiken, om er poort en boog van den *Souburch* meê te vercieren; en zoo arm zal de gaarde niet zijn geweest, of men zal er nog wel asters en veldwinden genoeg hebben gevonden, om ze te kunnen vlechten door de geelgroene kransen en festoenen in halle en zaal, en dus eene vriendelijke afwisseling te geven aan bonte loveren en strikken. Ook zal het by een huwelijk als dit, niet hebben ontbroken aan vrolijke feesten, zoowel voor de Edelen in de zalen, als voor dienaars en knechten in de mindere vertrekken en gewelven. Sprekers en minstreels, met lied en snarenspel, zullen er zoo min zijn achtergebleven als gookelers en potsemakers; en dat armen en bedelmonnikken niet met ledige handen zijn wechgezonden, mach men wel gelooven, wanneer men leest, wat de geschiedschrijver opteekende: hoe (op den 5^{en} Oktober 1457) »Heer ADRIAEN van BORSSELE, te *Souburch* op 't kasteel, ANNA, 's Hertogen FILIPS bastaartdochter trouwde, en stichtte die Collegie of Canonesie van *Souburch,* dat men daar daaglijks de zeven getijden zingen zoude in de

Kerke (*)." En wat nu de keurigheid en zwier van het feestmaal betreft, daarvan zal de Zeeuwsche minstreel wel met de woorden van den Schotschen hebben kunnen zingen:

En in de hooggewelfde zaal
Verwachtte hen het glansrijk maal.
De major draafde heen en weêr,
En wees de plaats aan Vrouwe en Heer,
Die paste voor eens ieders stand.
Het blanke kerfmes in de hand,
Waarmeê hy vleesch en wildbraad sneed,
Stond menig paadje reeds gereed.
Men bracht kapoen en rheevleesch aan,
Gebraden hoen en malschen kraan,
Een zwijnskop en een blanke zwaan
Van *Wielinghs* blaauwen stroom, en wat
De jacht van *Souburch* verder had.
Maar naauwlijks was het plechtig woord
Van 's priesters zegenbeê gehoord,
Of luid en luider rees 't gedruisch
Der feestvreugd door het gantsche huis:
Schalmei, trompet, viool en fluit
Zond van 't balkon zijn tonen uit;
De grijze krijgsliên spraken luid;
Zy stieten aan en lachten wild.
Maar zoet gefluister, zacht en mild,
Van 's jongen Ridders lippen rees,
Als hy zijn schoone jonkvrouw prees.
De valk zat op zijn ijzren stang,
En schreeuwde door het feestgezang;
Hy sloeg de wieken klapprende op,
En schudde wild en fier zijn kop

(*) De gewone opgave, dat dit huwelijk zou hebben plaats gehad in 1454 of 1455, is verkeerd. De huwelijksvoorwaarde geeft den hierboven gemelden tijd aan.

En bel, als andwoord op 't gebas
Der honden op het burchtterras.
Drok zwierf de kan met geurgen wijn
Van *Orleans*, *Bordeaux* en *Rijn*.
De knechten draafden door de hal;
't Was vreugde en blijdschap overal.

En drie jaren later, namelijk in 1460, was het er zeker weder feest en vrolijkheid, want er was eene schoone tijding van *Parijs* gekomen: LODEWIJK de Elfde (dien men wel LODEWIJK den Huichelaar heeten mocht) had eindelijk het doel zijner eergierige wenschen bereikt, en de kroon van *Frankrijk* op het hoofd gezet. FILIPS de Goede, als een der groote Vasallen van dat Rijk, was naar *Reims* getogen, om by de krooningsplechtigheid tegenwoordig te zijn. Onder de Ridders en Edelen van hoogen rang die hem vergezelden, bevonden zich BORSSELE, thands zijn schoonzoon, uit *Zeeland*, en de Heer van *Voorburch*, FILIPS van WASSENAER, uit *Holland;* en beide deze hooge Edellieden werden te *Parijs* Ridder geslagen (*).

Maar acht jaren later ging er een andere toon door den *Souburch*, en was het of er een donkere wolk boven het huis hing, die iedere zaal, ieder gewelf, met zijne schaduwen vervulde. Heer ADRIAEN van BORSSELE, Ridder, lag wel op een praalbed, maar dat was ook zijn doodsbed; en Vrouwe ANNA droeg wel een nieuw gewaad, maar het was een rouwkleed. En nu zou de Zeeuwsche minstreel weder met de woorden van den Schotschen hebben kunnen vervolgen:

(*) Men heeft ADRIAEN van BORSSELE met stellige woorden Vliesridder genoemd; 't is uit de lijst dier Orde gebleken, dat hy 't stellig nooit geweest is, schoon dit vreemder luidt dan 't eerste.

Nu zag men door de gaanderij,
Met zwarte kap en wollen pij,
De witte stole om 't lijf geslagen,
Den stoet van vrome vaadren dagen.
Zy traden langzaam, twee aan twee,
En voerden boek en waskaars meê.

En hy had met sombere woorden kunnen zingen van des Ridders lijkvaart, en van den oodmoed der Edelen die zijn laatsten tocht bywoonden, ernstig en zwijgend, als eener grafdraging past:

Zy volgden in een lange rij;
Geen stem of voetstap deed zich hooren;
Hun blikken zagen strak naar voren;
Hun tred was needrig, traag en mat,
Wijl elk zijn rang vergeten had.
Hun trots en glorie was verdwenen.
Zy traden zwijgend naar 't altaar,
En knielden neder met elkaar,
En baden eens nog by de baar.
Hun knie rustte op de koude steenen,
Waarin de donkre rustplaats was
Van zijner vaadren molmende asch.
Om hun gebogen hoofden henen
Hing 't vaandel van de dooden uit (*).

Het inschrift op zijn zark in de kerk van *West-Souburgh* luidde aldus: Hier licht die Edele, en mogende Heer ADRIAEN van BORSSELEN, Heer van *Brigdamme*, *Duyvelandt*, *St. Laurens*, *Galmaerde*, *Soutelande*, *Sommelsdijk* en *Zubburg*; Raedt en Ca-

(*) Zie: WALTER SCOTS Lied van den laatsten Meistreel) met behoud van veel eigenaardigs in het Hollandsch overgebracht). *Dordrecht*, 1840.

merling van PHILIPS ende CAEREL, Hertoghen van *Bourgondiën*, Fundateur van dese Canonnisie, die sterf den 6en Juny 1468." — De wapens, of, gelijk men het noemt, de kwartieren van vaders zijde, op dezen zarksteen uitgehouwen, waren BORSSELE, met een ster; ARNEMUYDEN; DOMBURGH, en van de CAPELLE; die van moederszijde: HENNYN; ST. WYNOXBERGHE; ROCHEFORT, en GAVRE. Het kerkgebouw was buitendien nog met schoone altaren, praalgraven en gedenksteenen vercierd. In de volgende eeuw door nalatigheid en onmacht vervallen, en vervolgends door den oorlog tot een puinhoop gemaakt, werd het in 1593 door FILIPS van MARNIX weder voor een klein gedeelte hersteld, en voor de godsdienstoefening geschikt gemaakt. In dien toestand bleef het nog ongeveer twee eeuwen bestaan; werd later niet meer gebezigd, en eindelijk in 1833 voor afbraak verkocht.

Een jaar na Heer ADRIAENS dood was zijne weduwe Vrouwe van *Ravesteyn*, en gehuwd met ADOLF van CLEVE.

De zonen van haren broeder BOUDEWIJN van BOURGONDIEN, CAREL en FILIPS, erfden na haren dood van hare goederen in *Zeeland*, en worden in 1529 genoemd: heeren van *Souburch*, *Brighdamme* en *St. Annaland.* Jaren lang bleef het kasteel aan dit geslacht, en had de *Souburch* met den *Westhoven* dit gemeen, dat het meermalen vorstelijke personen binnen zijne muren zag. In 1478 had de Aarts-Hertog MAXIMILIAAN van OOSTENRIJK er zijn intrek genomen, toen hy op *Walcheren* was om zich als Landsheer te doen huldigen. Om de zelfde reden hield de Aarts-Hertog KAREL er zich in 1515 op, toen zeker nog weinig vermoedende, dat hy na 41 jaren nogmaals dien grond zou betreden, walgende van de grootheid der aarde, en ziek van vermoeienis door de zorgen der regeering. KAREL de Aartshertog, 15 jaren oud, vol moeds, blakende van levenslust en eerzucht, aan den opgang van zijn pad, zich krachtig gevoelende om eene waereld op zijne schouderen te nemen — en KAREL de Keizer, 56 jaren geworden, verzwakt en samengebogen onder het gewicht eener dubbele kroon, waarvan hy zich reeds ter helft had ontdaan, en gereed om ook

de overige (de niet het minst drukkende!) helft van zich wech te werpen... Welk een kontrast! — De huize *Souburch* was de zelfde gebleven; KAREL van OOSTENRIJK niet meer. Toch was hy nog altijd Keizer; en even diep boog zich zijn gastheer ANTHONIE van BOURGONDIËN voor hem, als de minste trawant aan de voorpoort. Op den 6en September 1556 teekende hy zijne laatste »Ordonnantie op 't poinct van de Religie," en den volgenden dag deed hy afstand van zijn zoetste hoop — om zijn zoon FILIPS met de Keizerskroon vercierd te zien — en daarmede van het keizerschap-zelf. Op dezen belangrijken dag stelde hy zijn naam onder het geschrift, waarby hy zich van de keizerlijke waardigheid ontdeed, en ze aan zijn broeder FERDINAND, den Roomsch-Koning, overdroeg. WILLEM van NASSAU, Prins van *Oranje*, ontfing dat gewichtige staatsstuk, met last om het den Duitschen Keurvorsten te overhandigen.

Nog tien dagen toefde KAREL op het kasteel.

Als Keizer had hy het betreden — hy verliet het, volgends zijne eigene uitdrukking, als niet meer dan gewoon Edelman. Zijn zoon FILIPS, zijne dochter de Aarts-Hertogin, zijn schoonzoon MAXIMILIAAN, en een talrijk gevolg van Vlaamsche en Zeeuwsche Edelen, deden hem uitgeleide; zijne zusters, de Koninginnen-weduwe van *Frankrijk* en van *Hongaryen*, vergezelden hem. Na een treffend afscheid van allen, na eene tedere omhelzing van zijn zoon en dochter, ging hy den 17en September aan boord van de vloot, die uit Vlaamsche, Spaansche en Engelsche schepen bestond, en verliet voor altijd den Nederlandschen bodem.

Souburch was zijn laatste herberg in *Nederland* geweest.

Toen het Markgraafschap van *Veere* en *Vlissinghe* in 1567 voor eene som van 222000 gulden aan heer JACOB van BOSSU verkocht, maar door FILIPS den Tweede, als Graaf van *Zeeland*, benaderd was, deed deze, om gereed geld te bekomen, de Ambachts-Heerlijkheden *Oost-* en *West-Souburch*, als een goed onsterfelijk leen, met 148 gemeten en 54 roeden lands; met kasteel, park, boomgaard en twee windmolens, behoudens 250 roeden ambachts voor

Vlissingen, verkoopen; waardoor op den 16en Augustus van dat jaar eigenaar werd JERONIMUS de ROLLÉ, Baljuw van *Veere*, voor 23000 gulden. Onzeker is het, of deze koop voortgang heeft gehad, en het uitbarsten der Nederlandsche beroerten, spoedig daarop, geeft sommigen eene genoegzame aanleiding om het te betwijfelen. Maar hoe dit ook zij — zeker is het, dat FILIPS van MARNIX, Heer van *St. Aldegonde*, de Heerlijkheid op den 20en Februari 1575 verhief, by transport uit een sterfhuis, schoon wy niet opgeteekend vinden van wien.

Thands ging het kasteel een nieuw tijdperk van vermaardheid te gemoet, en de naam, dien het tot hiertoe had gedragen, ging weldra onder voor dien van de Heerlijkheid des nieuwen bezitters: *Aldegonde*.

FILIPS van MARNIX, nu Heer van *St. Aldegonde*, *West-Souburch* en *Touwinck*, was in 1538 te *Brussel* uit een aanzienlijk geslacht geboren, en had eene opvoeding ontvangen, in den geest der Hervormde kerk; dit verklaart ook zijn verblijf gedurende eenigen tijd aan de hoogeschool te *Geneve*, van waar hy omstreeks 1561 in het Vaderland te rug gekeerd was. Geen Nederlandsch Edelman van dien tijd kon by de wrijving van beginselen, die weldra plaats greep, koel blijven: er moest partij worden gekozen — met, of tegen den Graaf, voor *Oranje* of voor *Nederland;* voor de bestaande Katholieke, of voor de oprijzende Hervormde kerk. MARNIX koos partij voor de laatste, en was op den 6en December 1565 misschien de steller, zeker een der eerste onderteekenaars van het compromis. Vervolgends yverig werkzaam by de vereenigingen der Edelen te *St. Truijen* en te *Brussel*, zoowel als by de Antwerpsche Synode, geraakte hy spoedig in naauwere betrekking met ORANJE, en weldra ontstond er tusschen de beide groote mannen eene gemeenzame en warme vriendschap. MARNIX was even dikwerf de raadsman als de uitvoerder van 's Princen plannen niet alleen, maar met de kracht zijner pen, die hem zoo goed ter dienste stond, werkte hy ook by 't algemeen in 't belang der zaak, die hy met meer dan gewone overtuiging om-

helsd had. Waar hulp moet worden gevraagd, schrijft hy den bedebrief; waar het aan geld mangelt, zamelt hy penningen in; waar aanvankelijke verliezen het volk nederslaan, beurt hy het op door een krachtig en verheffend lied. Met dit laatste bedoelen wy het weleer zoo ver klinkend, thans byna vergeten, of sedert 1795 zoo walgelijk misvormd, Wilhelmus-lied. Waarschijnlijk werd het door hem gedicht in het rampspoedig jaar van 1568, na de mislukking van ORANJES eersten veldtocht aan de *Maas*, en dan mag het waarlijk gevallen zijn als een balsemdrop in de versche wonde der verslagen Nederlanders. Met warmte ontfangen, ging het snel van mond tot mond, was twee eeuwen lang het nationaal lied des volks, en vuurde by den klank der trompetten menig Nederlander tot heldendaden aan. Wy mogen het niet achter houden, en evenmin iets aan zijn eerwaardigen vorm veranderen.

Wilhelmus van Nassouwe
  Ben ick van Duytschen bloet;
Den vaderlant ghetrouwe
  Blijf ick tot in den doedt.
Een prince van Orangiën
  Ben ick, vrij, onverveert.
Den coninck van Hispaengiën
  Heb ick altijt gheëert.

In Godes vrees te leven
  Heb ick altijt betracht,
Daarom ben ick verdreven,
  Om landt, om luyd ghebracht.
Maar Godt zal my regheren
  Als een goet instrument,
Dat ick sal wederkeren
  In mijnen regiment.

Lijdt u, mijn ondersaten!
  Die oprecht sijn van aert;
Godt sal u niet verlaten
  Al zijt ghy nu beswaert;
Die vroom begheert te leven,
  Bidt Godt nacht ende dach,
Dat Hy my cracht wil gheven
  Dat ick u helpen mach.

Lijf ende goet al te samen
  Heb ick u niet gheschoont.
Mijn broeders, hooch van namen,
  Hebbent u ooc vertoont.
Graef Adolff is ghebleven
  In Vrieslant in den slach;
Sijn siel, int ewich leven,
  Verwacht den jongsten dach.

Edel ende Hooch gheboren,
  Van Keyserlicken stam,
Een Vorst des Rijcks vercoren,
  Als een vroom christen man,
Voor Godes woort ghepresen
  Heb ick vrij, onversaecht,
Als een helt sonder vresen,
  Mijn edel bloet ghewaecht.

Mijn schilt ende betrouwen
  Sijt ghy, o Godt mijn Heer!
Op u so wil ick bouwen;
  Verlaet my nimmer meer:
Dat ick doch vroom mach blijven
  Uw dienaar taller stont;
Die tyranny verdrijven,
  Die my mijn hert doorwont.

Van al die my beswaren
  End mijn vervolghers sijn,
Mijn Godt! wilt doch bewaren
  Den trouwen dienaer dijn:
Dat sy my niet verrasschen
  In haren bosen moet,
Haer handen niet en wasschen
  In mijn onschuldich bloet.

Als David moeste vluchten
  Voor Saul den tyran,
So heb ick moeten suchten
  Met menich edelman;
Maer Godt heeft hem verheven,
  Verlost wt allen noot,
Een conincrijk ghegheven
  In Israël seer groot.

Na tsuer sal ik ontfanghen
  Van Godt mijn Heer dat soet,
Daer na so doet verlanghen
  Mijn vorstelick ghemoet:
Dat is, dat ick mach sterven
  Met eeren in het velt,
Een ewich rijck verwerven,
  Als een ghetrouwe helt.

Niet doet my meer erbarmen
  In mijnen wederspoet,
Dan dat men siet verarmen
  Des conincks landen goet.
Dat u de Spaengiaerts crencken,
  O edel Neerlant soet!
Als ick daer aen ghedencke —
  Mijn edel hert dat bloet.

Als een prins opgheseten
Met mijnes heyres cracht,
Van den tyran vermeten
Heb ick den slach verwacht;
Die, by Maestricht begraven,
Bevreesde mijn ghewelt;
Mijn ruyters sachmen draven
Seer moedich door dat velt.

So het den wille des Heeren
Op dien tijt had gheweest,
Had ick gheern willen keeren
Van u dit swaer tempeest.
Maar de Heer van hier boven,
Die alle dinck regheert,
Diemen altijt moet loven,
En heeftet niet begheert.

Seer christelick was ghedreven
Mijn princelick ghemoet;
Stantvastich is ghebleven
Mijn hert in teghenspoet.
Den Heer heb ick ghebeden,
Van mijnes herten gront,
Dat hy mijn saeck wil reden,
Mijn onschuld doen oircont.

Oorlof, mijn arme schapen!
Die sijt in groten noot.
U harder zal niet slapen,
Al zijt ghy nu benout:
Tot Godt wilt u begheven;
Sijn heilzaam woort neemt aen,
Als vrome christen leven —
tSal hier haest sijn ghedaen.

Voor Godt wil ick belijden
End' sijner grooter macht
Dat ick tot ghenen tijden
Den coninck heb veracht:
Dan dat ik Godt den Heere
Der hoochster Majesteit,
Heb moeten obediëren
In der gherechticheyt.

Een man, die van zoo grooten invloed op de algemeene volksstemming kon zijn, mocht wel geen vriend der Spaansche Legerhoofden wezen. Niet weinig was des de vijand verheugd, toen MARNIX in 1573 by de verdediging der schans te *Maassluys* in zijne handen viel. Hy werd naar *Utrecht* gevoerd, en op het kasteel *Vredenburgh* aldaar gevangen gezet. De eerste maanden (zegt zijn levensbeschouwer BROES), zoo lang nog ALVA het bewind voerde, was die gevangenschap allerbedroevendst en verschrikkend. Haat dreef ALVA om WILLEMS vriend om hals te brengen. Nu dreigt hem heimelijke moord, en een en anderen avond vindt hy reden om dien sterk te vermoeden. Wat schrikkelijke staat, schrikkelijker dan die van EGMOND en van HOORNE, als aan hen het geslagen doodvonnis eerlang staat volvoerd te worden! Avond aan avond legt hy zich te bedde, om, zoo hy insluimert, niet te ontwaken. Doch dien schrik bezadigt, overwint hy, door het vertrouwelijk gebed. Hy heeft zijne ziel in de hand van zijnen God aanvertrouwd, en hy is gerust. — Ten zijnen gelukke echter was de Graaf van *Bossu*, sints den scheepsstrijd op de *Zuiderzee*, in ORANJES macht; en de Prins, wel bevroedende dat er een afdoende maatregel moest worden gebezigd om het hoofd van MARNIX tegen den Spaanschen bijl te verzekeren, deed luide weten, dat hy zijn Goeverneur in *Noord-Holland*, SONNOY, aangeschreven en gelast had, om met den Grave van *Bossu* te handelen op gelijke wijze, als men in *Utrecht* met den Heer van *Aldegonde* zou vervaren. Had men nu goed of kwaad over MARNIX besloten —

dit bond nu in elk geval een boos voornemen de handen; en zijne gevangenschap werd nu zoo draaglijk, dat men hem zelfs vergunde om, onder geleide, soms naar *Amsterdam* te reizen, wanneer hy aldaar door den Kommandant ter maaltijd genoodigd werd. Zijne verlossing was evenwel naby. Toen in 1574 *Middelburgh* moest overgaan, en de Bevelhebber MONDRAGON daarby in Staatsche handen viel, stelde men dezen in vrijheid, op voorwaarde dat hy binnen twee maanden het ontslag van MARNIX en eenige andere Heeren bewerken, of in gevangenschap terugkeeren zou. De waardige Edelman hield getrouw zijn gegeven woord, en ORANJE mocht nog in dat zelfde jaar zijnen vriend te *Gouda* weder omhelzen. MARNIX bleef den Staat steeds in verschillende betrekkingen dienen. Naar *Duitschland* gereisd, bracht hy van daar de eerste Hoogleeraren voor de Leydsche hoogeschool met zich naar *Holland*. By de onderhandelingen over den vrede te *Breda*, de aanzoeken om ondersteuning in *Frankrijk*, — in *Engeland*, — op den Rijksdag te *Worms*: — telkens werd hy er gevonden, en gewoonlijk als woordvoerder van het Staatsche gezantschap. In 1577 werd hy benoemd tot Raad en Sekretaris van den Oorlogsraad en lid van den Raad van State, maar omstreeks de helft van 1582 leefde hy als een ambteloos Edelman op den *Souburch;* wisselde er zijne letteroefeningen af met jagen en hovenieren, met kleine tochten naar *Antwerpen*, of wel met een enkelen grootere naar *Norden* in *Oost-Friesland*, waar zijn vriend MANNINGA woonde. (*) Men heeft in deze ontijdige en vreemde onttrekking aan de staatszaken een bewijs van verkoeling willen zien tusschen BARNEVELDT en MARNIX. Mocht dit zoo zijn, dan is die verwijdering nogtans van geen den minsten invloed geweest op de denkwijze van den Prins; want naauwlijks een jaar later blijkt, hoe groot vertrouwen deze in

(*) UNICO MANNINGA, een geletterd Oost-Fries, vervaardigde van MARNIXS geleerd maar bijtend werkjen: De Byencorf der Roomsche Kercke, in 1569 verschenen, eene Hoogduitsche vertaling.

hem stelde, daar hy met het gewichtig ambt van Burgemeester van *Antwerpen* bekleed werd. Standvastig verdedigde hy die stad een jaar lang tegen den Prins van *Parma*. En toen hy, door den nood gedwongen, in de overgave moest bewilligen, en daarover door de Staten onbillijk werd beoordeeld, gedroeg hy zich met waardige gematigdheid. Aanvankelijk besloot hy het ondankbaar vaderland te verlaten; maar na veel overpeinzens meent hy te moeten blijven. Hy trekt naar *Souburch;* begeeft zich voor de rechtbank, en vordert dat men onderzoek doen, en hem daar op oordeelen zal. Het schijnt wel dat men met de zaak verlegen, en het goed recht maar al te zeer op zijne zijde was. Men hield hem aanvankelijk in gijzeling, maar ontsloeg hem weer even spoedig, zonder meer. Dit was in 1586. Van toen af, tot in 1590, hield hy bestendig op het kasteel zijn verblijf; verkeerde er met de inwoners zijner Heerlijkheid als een vader onder zijne kinderen, en besteedde er het grootste gedeelte van zijnen tijd aan letteroefeningen, vooral aan uitleggingen des Bijbels, en aan het berijmen der Psalmen, ten dienste der zelfde Gemeente, tegen wie Keizer KAREL, merkwaardig genoeg, in het zelfde gebouw zijn laatsten verbodbrief gaf. Ook wist hy in 1595 van de Staten van *Zeeland* geldelijken onderstand te verkrijgen tot den opbouw der *West-Souburger* kerk, en het onderhoud van een predikant en schoolmeester; de eerste predikant aldaar, LUDOVICUS DE HERDE, werd waarschijnlijk door zijne medewerking aangesteld. Zijne psalmberijming maakte echter niet den opgang, dien hy er zich van had voorgesteld: de wanstaltige vormen, waarin PETRUS DATHENUS de heerlijke poëzy des »Koninklijken harpenaars" had overgebracht, werden door de goede gemeente opgezongen en beschermd, met eene vasthoudendheid die verbazing zou wekken, indien men niet wist waar jammerhartige bekrompenheid toe in staat is.

Smartelijker echter dan deze teleurstelling, was voor hem het verlies zijner tederbeminde tweede echtgenote, CATHARINA van EECKEREN, die hem in 1586 ontviel. Hoe eenzaam en

doodsch, hoe kil en hol moet hem toen het ruime kasteel geworden zijn! Ook noemt hy-zelf dit gemis het zwaarste kruis, hem door God opgelegd. Maar hy zou minder waarlijk christen moeten geweest zijn dan hy was, om niet met lijdzaamheid te berusten: en daarvan getuigen zijne eigene woorden in een brief aan eenen vriend: »Ik heb geleerd my in Gods handen en aan Zijn vaderlijken wil over te geven." — Wy mogen evenwel gelooven, dat de vereerende oproeping uit zijne eenzame afzondering, in 1590, hem niet onwelkoom zal hebben geklonken. Het bleek toen: — zoo men buiten zijne psalmen kon — buiten zijne staatkundige bekwaamheden kon men niet; en op aanzoek der Algemeene Staten nam hy de waardigheid van hun Gezant aan het Hof van *Frankrijk* in gemeld jaar op zich, en trok er later nogmaals heen, om prins MAURITS weder in het bezit van het Prinsdom *Oranje* te doen stellen. Ook werd er gepoogd om hem het onaangenaam verleden te doen vergeten: daar men in de betaling zijner jaarwedde sedert eenigen tijd achterstallig was gebleven, trachtte men dit te vergoeden, door hem by zijne terugkomst eene som van 800 ponden toe te kennen.

De jaren van rust en letteroefening op den *Souburch*, thands afgebroken, gingen weldra ook geheel te niet: in 1594 begaf hy zich op uitnoodiging der Staten Generaal, die daartoe door de Synode dringend waren aangespoord, naar *Leyden*, om mede zijne krachten te besteden aan eene nieuwe bijbelvertaling uit het Hebreeuwsch en Grieksch, waartoe hem eene jaarwedde van *f* 2400, benevens *f* 300 voor huishuur werd geschonken. Hy vestigde zich metter woon op een klein buitenverblijf naby die stad. Hy huwde er een zijner dochters, AMELIA, uit aan RUTGER WESSEL, Baron van den BOETSELAER, en genoot daarby de eere, dat Prins MAURITS het bruiloftsfeest bywoonde. Voor het overige hield hij zich met den hem opgedragen arbeid onledig tot aan zijn overlijden, dat op den 15^{en} December 1598 plaats vond. Hy werd te Leyden begraven, maar kort daarna in het stille kerkjen van *West-*

Souburgh bygezet; een eenvoudig gedenkteeken wijst er de plaats aan, waar een der grootste mannen van *Nederland* begraven ligt.

Het is, alsof zijn kasteel met zijn dood ook alle belangstelling verloor: men vindt er weinig belangrijks meer van opgeteekend.

Zijn oudste zoon, JACOB van MARNIX, een kloek krijgsman, volgde wel als Heer van *St. Aldegonde* en *Souburch*, maar betrad in die waardigheid nooit het kasteel: hy overleefde zijnen vader slechts weinige weken, en stierf den 27en Januari 1599, mede te *Leyden;* uit zijn huwelijk met VERONICA van der LIPPE, nalatende eene dochter WALBURCH, die in 1616 huwde met den, sedert 1622 maar al te zeer bekenden, Heer van *Stoutenburgh* en *Cralingen* — WILLEM van OLDENBARNEVELDT. WALBURCH van MARNIX, Vrouwe van *St. Aldegonde, Oost-* en *West-Souburch*, die dus niet, gelijk WAGENAAR en anderen meenen, eene dochter, maar wel kleindochter van FILIPS was, werd met de heerlijkheid *Souburch* verleid op den 25en Februari 1610, waarvan men in het »Tweede cohier van de goede of onversterffelicke leenen bewesterschelt" vindt aangeteekend:

»Dat huys en de casteele van *Westerzouburgh* met IcXLVIII gem. LIII r. landts, met den parcke ende boomgaert rontsomme den huyse gelegen, in de Steenrolle (*) nyet bekent, Verlijdt Joffrouwe WALBURCH van MARNICX, Vrouwe van *Sint Aldegonde* etc. den XXVen February 1610, by doode van JACOB van MARNICX haeren vadere, ut int Register G. folio primo verso."

Daarby staat nog op den kant: »Nadat dit verheff by resolutie van de Staten naderhant is affgedaen, per acte van den XIIen novemb. 1620, ende geconsenteert nyeuwe brieven als hierop gevolcht den 22en meye 1621, enz. Notandum, dat Vrouwe VERONICA van der LIP, moeder van de voorz. WALBURCH, gehadt heeft de lijftocht en de jaarl. incompsten dezer Heerlickheyt, waervan zy afstant gedaen heeft by brieven van den XIen juny 1638."

(*) De rol of het register der leenen van het Graafschap *Zeeland*.

De rampspoedige Vrouwe van *Stoutenburgh* verkocht het kasteel aan de stad *Middelburgh*, die het, volgends TE WATER, aan byzondere personen in huur uitgaf.

Later kwam het in handen van den Heer DEL CORNE, naar wien het een tijd lang dien naam droeg, en werd vervolgends in vollen eigendom verheven op den Heer ISAÄCQ VAN PERE, Burgemeester van *Middelburgh*, tijdens wiens bezit, in 1636, de Heerlijkheid *West-Souburgh* door de Staten van *Zeeland* tot een goed en onversterflijk leen werd verklaard. Het kasteel, hoewel toen nog »swaer en aenzienlyk", van breede en diepe grachten omgeven, was echter reeds voor de achterste helft geheel vervallen, en alleen het voorste gedeelte werd behoorlijk onderhouden. Het gebouw, met het park en den boomgaard daar rondom gelegen, besloeg toen eene oppervlakte van 1648 gemeten, 259 roeden.

CORNELIS VAN PERE, die zijn broeder als eigenaar opvolgde, kocht van den Heer NOUTERS ook *Oost-Souburgh*, zoo dat de beide Heerlijkheden sints weder vereenigd werden. Tevens moet hy de bouwvallen van den binnenhof hebben doen opruimen, want een zijner Walchersche tijdgenoten zegt er van: »Achter het kasteel, daar het eertijds vervallen en een puinhoop was, ziet men nu een ruim plein, met rondeelen en beelden vercierd, en vischrijke vijvers, vruchtbare boomgaarden, en groene wandelarijen, die op wei- en akkerland een verkwikkelijk gezicht verleenen."

In het midden der volgende eeuw werd het overgebleven gebouw, dat nog altijd met zijne twee ronde torens pronkte, merkelijk verbeterd door Mr. ADRIAEN STEENGRACHT, Vrijheer van *Wisch*, Heer van *Oost-* en *West-Souburgh*, Rentmeester generaal van *Zeeland*, en Schepen en Raad der Stad *Middelburgh*. Had hy echter geweten hoe korte duur zijnen verbeteringen bestemd was, hy zou waarschijnlijk den moed hebben verloren om ze aan te vangen: in 1780 en 1781 werd het slot tot den grond toe afgebroken, en verdween van de lijst der Zeeuwsche kasteelen, waarop het zoo lang en zoo waardig eene belangrijke plaats ingenomen had.

De *Soubürch* heeft slechts eenmaal de kans des oorlogs geproefd. Toen de stad *Vlissingen* in 1572 FILIPS zijde verlaten, en die des Princen van *Oranje* gekozen had, vond men goed om het kasteel met 200 Walen te bezetten, ten einde het nog Spaanschgezinde *Middelburgh* in het oog te houden, en zijne bewegingen te belemmeren. De Spanjaarden, wie dit verdroot, legerden zich daarop in het dorp *West-Souburgh*, dat slechts ongeveer 25 Rijnl. roeden van het kasteel verwijderd was. Vergeefs deed de bezetting een uitval: de vijand was te sterk, zy moest terugtrekken. En toen nu de Spanjaarden op hunne beurt aanvallers werden en hun geschut tegen het kasteel hadden gericht, waren de Walen, door gebrek aan buskruit, genoodzaakt den weerstand op te geven en de sterkte te verlaten. Ter gedachtenis aan dit feit waren er aan den buitenmuur van het kasteel eenige kogels ingemetseld.

De grond waarop het weleer prijkte behoort thands aan Jonkheer SCHORER van de *Souburgen*, Lid der Ridderschap van *Zeeland*.

EINDE VAN HET EERSTE DEEL.

INHOUD.

INLEIDING. Bladz.

I. Het ontstaan der Burchten en Kasteelen in onze gewesten . . . . 1.

II. De gedaante en gesteldheid der Burchten en Kasteelen in het algemeen . . . . 5.

III. De aanvals- en verdedigingsmiddelen, by het beleg der Kasteelen, vóor het algemeen gebruik van Buskruit. . 11.

IV. Gewone daaglijksche levenswijze der Edelen op hunne Kasteelen . . . . 17.

HET KASTEEL VAN EGMOND. . . . . 21.

» » » BREDERODE. . . . . 47.

» » TORENBURCHT . . . . 81.

	Bladz.
HET KASTEEL VAN ARCKEL	101.
» » WESTHOVEN	135.
» » HAEMSTEDE	151.
» » ALDEGONDE	177.

ZINSTORENDE DRUKFOUTEN.

Bladz. 63, regel 5 v. o. is tusschen — »*Herlaer*" — en — »in" — weggelaten: , gesticht door vroegere bezitters, het geslacht van *Herlaer*,

» 187, regel 13 v. o. werd verkeerdelijk — »*Oranje*" — in plaats van — »*Spanje*" — gedrukt.

De overige drukfouten worden des lezers welwillendheid bevolen.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
REFERENCE DEPARTMENT

This book is under no circumstances to be taken from the Building

form 410